

ƏLƏVİYYƏ BABAYEVA

SEHRLİ PİLLƏLƏR

GƏNCLİK

BAKI-1974

SEHRLİ PİLLƏLƏR

Mərcan təkçə qaldı. Yox, tək deyildi. Nərgizlə Gülər yanında idi. Nərgiz pişikdi, Gülər isə gəlincik. Nərgiz ağzını mütəkkəyə söykəyib mürgü döyürdü. Mərcan onu dümsükləyəndə istər-istəmən gözələrini açdı.

Gülər yaxşı qızdı. Yatmırdı. Muncuq gözələrini Mərcana zilləmişdi.

– Gülər can, görürsən, bizi tək qoyub getdilər. Anam dedi ki, hələ uşaqsan, səni böyüklərin məclisinə aparmaq olmaz.

Gülər dinmədi, ancaq gözələri parıldadı.

– Gəl ağlamayaq. Sabah səni nənəmgilə aparacağam. Gedib çoxlu çiçək alarıq. İçəri girəndə boynunu qucaqlayıb deyərik.

– Humay nənə, sənin iki bayramını təbrik edirik. Böyük qız olasan!..

O susdu, fikrə getdi.

– Yox, belə demərik. Böyüklərə belə demirlər. Mərcan dodaqlarını uzadıb
Güləri öpdü:

– Bax, beləcə, üzündən öpüb deyərik: Nənə can, sən lap çox yaşa! Yüz il yaşa! Hə, belə yaxşıdır. Onun əlli yaşı tamam olur, qoy lap yüz il yaşasın. Babam dedi ki, onun gərək iki bayramını təbrik edək, başa düşdün?

Mərcan səliqə ilə bükülmüş dəftər vərəqini açıb Gülərin qabağına tutdu:

– Sonra da bunu çarpayısının baş tərəfində divara vurarıq. Deyərik ki, nəvələri çəkib. Mərcan nəvənlə Gülər nəvən. Axı sən də onun nəvəsisən.

Qapının zəngi ara vermədən çalındı. Mərcan diksindi. Zəngi bir də vurdular. Mərcan Gülərin qolundan yapışib dəhlizə qaçdı. Qulağını açar yerinə dayadı. Zəngi çalan adam üç dəfə öskürdü. Mərcan gülümsündü, gələni tanıdı, amma soruşdu:

– Kimsən?

— Ay pipiyi qan,

Gözələri mərcan.

Boyuna qurban,

Baçadan boylan

Baban desin can!

Mərcan şaqqudayıb güldü:

– Dil tökmə, bacamız yoxdur, qapıdan boylanacağam,—deyib qapını açdı, babasının boynuna sarıldı.

Baba ətrafa göz gəzdirdi:

– Tək qorxmamısan ki?—Cavab gözləmədən əlavə etdi:—Hazırlaş qızım, nənən məni sənin dalınca göndərib. Dedi ki, get mənim əziz qonağımı ertə ikən gətir, yoxsa dözə bilmərəm.

Mərcan cəld yığışdı. Güləri də geyindirdi. Baba tərəddüdlə dedi:

– Gülər körpədir. Bu axşam vaxtı onu narahat eləmə, qoy evdə qalsın.

Mərcan burnunu qırışdırdı, dodaqlarını büzdü:

– Axı, o da nənəmi təbrik etmək istəyir. Getməsə nənəm inciyər.

Baba gülümsündü:

– İnciyərsə, apar, sözüm yoxdur.

Mərcan qalın rəsm kağızında çəkdiyi şəkli babasına göstərdi:

– Bax, bunu nənəm üçün çəkmişəm. Görürsən neçə qəşəngdir? Bu ağ xalatlı həkim nənəmdir. Bunlar onun müalicə etdiyi uşaqlardır. Bu isə günəşdir. Qırmızı günəş. Günəşsiz olmaz axı... Bunlar da günəşin telləridir. Nənəmin üstünə səpələnib, onu təbrik etmək istəyir.

Baba gözlüyünü düzəldib, diqqətlə şəklə baxdı.

– Bilirsən, nə üçün belə çəkmişəm? Axı, nənəm deyir ki, ömrümün axırına kimi bu ağ xaladı əynimdən çıxarmayacağam. Həmişə işləyəcəyəm. Xaladı da geyinir ki, bax, bu uşaqları müalicə eləsin.

– Bəh-bəh, bəh-bəh, Mərcan qızım, nə yaxşı çəkmişən!—O, şəkli səliqə ilə qatlayıb cibinə qoydu.— Di yaxşı, qızım, daha yubanma, vaxt keçir,—deyə baba Mərcanı tələsdirdi.

Mərcan Güləri qucağına aldı. Baba, cib dəftərini çıxarıb bir vərəq qopardı. Qələmini sazlayıb yazmağa başladı.

Mərcanla Gülər burnunu stolun kənarına dayayıb gözləyirdi.

– Baba, nə yazırsan?

– Qulaq as, oxuyum: «Tülkü lələ gəldi, dil tökdü, pipiyi qan, gözləri mərcan balanı oğurlayıb apardı».

Mərcan atılıb-düşdü. Əllərini bir-birinə vuraraq çığırırdı: «Tapdım, tapdım. Bilirəm bunu kimə yazmısan. Qoy bizi axtarsınlar».

Hər üçü—baba, nəvə və muncuqgöz Gülər küçəyə çıxdılar.

Uzaqda, sahilin işıqları dənizdə əks edirdi. Bu işıqlar elə bil qaranlıq payız səmasının parlaq ulduzları ilə yarışırırdı. Körpüdə cərgə-cərgə dayanmış gəmilərdəki elektrik lampaları tez-tez yanıb-sönürdü. Bir az o tərəfdə Qız qalası ucalırdı. Qala başındakı məşəl bu payız axşamında daha gur yanırdı.

Mərcanla babası funikulyorun dağüstü stansiyasına gəldilər. Axşamın soyuq nəfəsi Mərcanın açıq yaxasından içəri dolub boynunu oxşayır, xırdaca telləri ilə əylənirdi. Gülər başını Mərcanın sinəsinə qısmışdı, dinməzcə tramvayın qalxmasını gözləyirdi. Payız nəsimi pilləkənin yanlarında bitmiş sənubər kollarının tikanlı yarpaqları ilə pıçıldaşırdı. Baba Mərcana sarı əyildi:

— Niyə dinib-danışmırsan, yoxsa soyuqdur?

Mərcan başını yırğaladı. Bir-birinə qısılmış kolları göstərüb dedi:

– Eşidirsən, baba, pıçıldaşırlar.

Baba qaşlarını dartıb qulaq asdı:

– Payız küləyidir, qızım, yarpaqlarla vidalaşır, deyir ki, baharda görüşərik.

Mərcan babasına baxdı: görəndə baba zarafat eləyirdi, yoxsa düzünü deyirdi.

Tramvay gəldi. Mərcanla babası lap yuxarı başda özlərinə yer seçdilər.

Tramvay Dağüstü parkın qaranlıq xiyabanlarını arxada buraxıb aramla enirdi. Aşağı meydançada böyük hovuzdan qalxan fəvvarə gah yaşıl, gah qırmızı rəngə çalırdı. Bir az irəlidə, dənizkənarı parkda Bakı Venetsiyası parıldayırdı. Ağacların arxasından qövs kimi əyilmiş körpülər görünürdü.

Mərcanın istirahətə Gülərlə birlikdə «Venetsiya»da qayıq gəzintisinə çıxdığı yadına düşdü.

Baba da çeşməyini taxıb ətrafa göz gəzdirdi. Mərcan onun pencəyinin ətəyini çəkib dedi:

– Baba, ay baba, Gülər qayıqda gəzmək istəyir.

– Yox, qızım, gecdir. Gülərə deyinə ki, nənənin gözünü yolda qoya bilmərik. Səhər ertə parka gəzməyə gələndə qayığa minərsiniz. İndi Pionerlər bağı ilə düz yuxarı qalxarıq, orada da qəribə bir tramvaya oturub, birbaşa evimizə gedərik.

– Qəribə tramvay, hansı tramvaydır?

– Bu tramvay yerin altı ilə gedir.

– Yox, baba, mən o tramvaya minmək istəmirəm. Mən yerüstü tramvayla getmək istəyirəm.

Azərneft meydanını keçib Pionerlər bağına dönəndə Mərcan bayaqkı söhbətə qayıtdı.

– Baba, biz yeraltı tramvaya minməyəcəyik ki?

Baba güldü.

– Qızım, sən qorxma, yeraltı tramvay qəşəngdir, özü də çox tez gedir. İndi özün görəcəksən. Ancaq sehrlili pilləkənlərə ayaq basanda yıxılmayasan ha!—deyə o, Mərcanın qolunu sıxdı. Mərcan elə başa düşdü ki, babası zarafat edir, ona görə daha dinmədi.

Mərcəngil bağın hovuzlu xiyabanından çıxanda ağaclar arasında gur işıq gördülər. Mərcanın gözləri qamaşdı. Tez Güləri yuxarı qaldırdı ki, gözüne işıq düşməsin.

Onlar bağdan çıxıb qapıları, divarları şüşə olan təzə bir binanın qarşısına çatdılar. Binanın üzərində qırmızı bir «M» hərfi yazılmışdı.

Baba Mərçanın geri qaldığını görüb ayaq saxladı:

– Nə var, qızım, yoxsa yorulmusan?

– Yorulmamışam baba, bura nədir?

– Bax, bu bizim metromuzdur. Yeraltı tramvay burda işləyir. Özü də bu gün işə düşüb. Bundan sonra nənənin yanına tez-tez gedib-gələ bilərsən. Qəsəbəmizlə mərkəzin arası on dəqiqəlik yoldur. Ayağını buradaca sehri pilləkənə basarsan, özü səni aşağı aparar, orada da tramvaya oturub birbaşa qəsəbəmizə gələrsən —Baba əlini irəli uzatdı.— Qızım, yadına gəlirmi, burada bir su köşkü var idi. Axşamüstü səni bağçadan gətirəndə lumulu su içərdik.

– Yadımdadır, baba, divarları da rəngbərəng şüşədəndi.

– Hə, qızım, köşkü bura qoyanda mən lap cavan idim. Səhərlər məktəbə getməzdən əvvəl qoltuğuma bir bağlı qəzet alıb həmin bu Kommunist küçəsi ilə üzəaşağı-üzüyuxarı qaçardım. Qəzetləri satıb qurtaran kimi köşkə cumardım, sərin su içərdim.

Mərcan fikirləşdi ki, görəsən gözü çeşməkli, pilləkən çıxanda əlini belinə dayaq verən babası, o vaxt Kommunist küçəsi ilə üzəaşağı-üzüyuxarı necə qaçmış?

Mərcan gözlərini babasına zilləmişdi. Elə bil onu ilk dəfə görürdü. Aslan baba nəvəsinin ürəyindən keçənləri baxışından oxudu.

– Nə baxırsan, yoxsa elə bilirsən baban anadangəlmə qoca olub?

Stansiyanın qarşısında hündür ağaclarla əhatə olunmuş meydanda iri səbətlərdə ağ payız gülləri satırdılar.

Baba dedi:

– Gəl, çiçəklərdən bir dəstə ala. Hamının bir bayramı olsa, bizimki ikidir. Axı, sənin nənə bəxtəvər Oktyabr ilə yaşayır.

Nəvə ilə baba ağ, qırmızı güllərdən nənəyə qəşəng bir dəstə bağlatdırdılar. Göz qamaşdırıcı süd kimi ağ qalpaqların altında yanan çiraqların işığında şəbbu gülləri daha qırmızı görünürdü.

Onlar çıraqları saraya girdilər. Baba beş qəpikliyi daxıla salanda qutu işıqlandı, üzərində «keçin» yazıldı. Baba, Mərcana pıçıldadı:

– Cəld keç, qızım, geciksən məhəccər bizi tutub saxlar, keçməyə qoymaz.

Baba keçdi, Mərcan isə necə oldusa yubandı. Məhəccər Mərcanın qabağını kəsdi. Mərcan ha itələdi, məhəccər onu buraxmadı. Böyürdə dayanmış göy kitelli xala köməyə gəlməsə idi, Mərcan keçə bilməyəcəkdi Nəhayət, onlar sehrli pillələrə yanaşdılar. Mərcan ayağını pilləyə basanda səndələdi, ancaq yıxılmadı. Tez sürəhidən yapışdı.

Baba əyilib nəvəsinin qulağına pıçıldadı:

— Bu pilləkənlərə eskalator deyirlər. Sərnişinləri həm aşağı düşürür, həm də yuxarı qaldırır Birdən kimsə: «Mərcan! Ora bax, Mərcan da buradadır»,—deyə çığırdı.

Mərcan başını döndərdi. Dostu Leylanı tanıdı. Əlini uzatdı. Ancaq Leyla böyründən çox tez ötüb keçdi.

Eskalatorndan düşəndə Mərcan daha özünü itirmədi. Cəld hoppandı. Babadan qabaq stansiyaya çıxdı Aslan baba isə Mərcana sarı əyilib dedi:

— QIZIM, bura tünlükdür, Güləri ver mən aparım, düşüb sınar, gülləri isə sən.

Mərcan Humay nənəsinin güllərini sinəsinə sıxaraq babasının yanınca getdi.

SÜSƏN, SÜNBÜL

Nənə nimçənin içərisində buğlanan südlü sıyığı Süsənin qabağına çəkdi. Süsən çiyinlərini atdı, dodaqlarını büzdü:

— Yemirəm, sıyıqdan zəhləm gedir. Bağçada sıyıq, evdə sıyıq. Bu gün istirahət günüdür. Sıyığın da istirahət günüdür.

Nənə yanları torlu çarpayıda öz toppuş ayaqları ilə əylənən körpəyə, Süsənin bacısı Sünbülə sarı əyildi:

— Özün bil, yemirsən yemə. Anan gedəndə tapşırırdı ki, nənənin sözünə bax! Yeməsən quş gedib anana xəbər verər. O da Moskvadan sənə yatıb-duran gəlincik gətirməz.

Süsəni fikir götürdü. Nənə əlindəki əmzikli şüşəni Sünbülə uzatdı. Körpə cəld ayaqlarından əl çəkib əmziyi tutdu. Südlü sıyıqı marçıldada-marçıldada əmməyə başladı. Nənə gülümsündü. Sünbülün sünbül kimi çiyinə tökülmüş qızılı tellərinə sığal çəkərək dedi:

— Sünbül mənim ağıllı balamdır. Gör heç nənəsinin sözündən çıxırmı? Anası gələndə ona elə gözəl hədiyyələr gətirəcək, gəl görəsən...

Süsən bacısının əlinə gözucu baxdı. Ay aman Sünbül sıyıqı yarı eləmişdi. Elə sorurdu ki, marçılıtsı otağı başına götürmüşdü.

Süsən, nimçəni qabağına çəkdi. Sıyıqın ortasından baxan sarıca gözcüyü hirsə qarışdırdı. Nənənin stola yaxın gəldiyini görüb mızıldandı:

— Mən bu nimçədə yemirəm. Anam mənə xörəyi həmişə bildirçinin nimçədə verərdi. Bildirçinli nimçədə xörək dadlı olur.

— Ay qızım, sən nə yaman şiltaqsan, bu elə bildirçinli nimçədir də...

— Yox bildirçinli nimçə deyil! Hanı bildirçin?

Birdən cingilti eşidildi. Nənə ilə nəvə eyni vaxtda başlarını döndərdilər.

Çöldə, yarpaqları tökülmüş söyüdü pəncərəyə söykənmiş quru budaqları üzərində bir cüt sərçə oturmuşdu. Onlar Süsənə baxıb cikkildəşirdilər. Nənə əlini-əlinin üstünə vurub ağzına apardı.

— Bir bax! Sıyıqı yemirsən deyə, bildirçinlər səndən küsüb çölə qaçıblar.

— Küsüblər?—Süsən bir nimçəyə, bir də budaqda oturmuş quşlara baxıb soruşdu.— Nənə bunlar mənim nimçəmdəki quşlardır?

— Bəs necə! Görmürsən sənə baxıb gileylənirlər.

Süsən istər-istəməz qaşığı əlinə aldı:

— Nənə, ay nənə, de küsməsinlər, bu saat yeyərəm. Gedib anama da xəbər verməsinlər. Bax, yeyirəm,—deyə o, sıyıq dolu qaşığı yuxarı qaldırdı.

Nənə isə pəncərəyə yanaşıb quşlara dedi:

— Quşlar, ay quşlar qayıdın öz yerinizə. Süsən də, Sünbül də mənim ağıllı balalarımdır. Elə bildiniz ki, onlar Mehri nənələrinin sözündən çıxacaqlar! Di, tez olun, qayıdın öz yurdunuza. Kiş, kiş, kiş...

Süsən gözlərini budaqdan çəkmir, dolu qaşığı tez-tez ağzına aparırdı.

Quşlar nənənin sözü ilə qanadlarını bir-birinə çırpıb uçdular.

Pırr, pırr... səsləri eşidildi. Elə bu vaxt qaşığı boş nimçəyə dəyib cingildədi. Süsən nimçəyə baxdı, gülümsündü:

— Mehri nənə, bir bax, quşlar qayıdıb gəliblər,—dedi,—özü də hələ öz budağına qonub.

Nənə bulaşığı qabları yığıb mətbəxə aparanda Süsən soruşdu:

— Nənə, onlar daha uçub getməzlər ki? Deynən küsməsinlər. Bundan belə onların gətirdikləri sıyığı yeyəcəyəm.

SƏN LALƏYƏ OXŞAMA

Gülzar uzaqda, dənizkənarı parkda sayrışan işıqları göstərib dedi:

— Nədən qorxursan, ay qız? Gecədən qorxursan Pəncərəyə baxma. Görürsən ki, Qaranlıq bizdən qorxub eşiyə qaçıb. Bir bax, evimiz işıq, eyvanımız işıq... Hamamxanada da işığı yandırmışam. Kiri, indicə Ceyran nənəm gəlib çıxar. Eşitmədin anam gedəndə nə tapşırırdı? Dedi ki, «Gülzar, Lalədən muğayat ol, qoyma darıxsın. Cırtdan nağılını danış, başı qarışsın. Qapının zəngi çalınanda da xəbər almamış cəftəni qaldırma!». Elə bil uşağam, nənəmin zəngini tanımıram. Di yaxşı, indi qulaq as Lalə, danışım.

Lalə muncuq gözlərini Gülzara zillədi. Belindəki düyməni basanda «ana-ana» çağırən gəlincik dinməz-söyləməz baxırdı.

— Biri varmış, biri yoxmuş, bir balaca Cırtdan varmış. Elə bilirsən yalançı Cırtdanı deyirəm? Yox... Lap doğruçu Cırtdandan danışırım. Sən onu tanıyırsan. Kitabımın cildindəki çatmaqaş oğlanı görməmişsən? Bir gün Cırtdan...

Nağıl hey uzanırdı. Gülzar bildiyi, eşitdiyi bütün əhvalatlara Cırtdanı da qoşur, macaranı-macaraya calaşdırırdı. Ceyran nənə isə gəlib çıxmırdı ki, çıxmırdı.

Gülzar bir gözü pəncərə arxasından içəri boylan qaranlıqda, bir gözü də qapıda nağılı davam etdirirdi.

—...Gecədən xeyli keçmiş uşaqlar uzaqda işıq gördülər.— Gülzar gözü pəncərədən görünən işıqlara baxdı.—İzi tutub işıq gələn səmtə getdilər. Qorxma ha! Burada Div yoxdur. Div ancaq nağıllarda olur. Görürsən ki, hər yer işıqdır. Otağımız işıqlı... Eyvanımızda, mətbəximizdə işıq yanır...—Gülzar Laləni alıb başının üstündə hərlədi: —Hər yer işıqlıdır. Div indi heç uzaq meşələrdə, cəngəlliklərdə də yoxdur. Axı, niyə olsun? Oralarda da sən kimi qızlar var. Onları tutub yeyə bilər. Qoy heç oralarda da olmasın. Lalə, düz deyirəm?

Lalə başını tərpətdi.

— Ağillı Lalə, görürsən ki, mən heç nədən qorxmuram, sən də mənim kimi ol...—gözü yenə pəncərədən boylan qaranlığa sataşdı.—Mənim qəşəng Laləm gəl, gəl qucağımda otur.

Bu vaxt qapının zəngi üç dəfə basıldı. Lalə qorxdı. Gülzar gəlinciyi sinəsinə qısıb, məzəmmətlə dedi:

— Yaman qorxaq qızmışsan, gələn Ceyran nənədir də!

Gülzar dəhlizdə dodaqlarını açar yerinə sarı uzadıb ucadan «Kimdir?» soruşdu. .

Nazik bir səs eşidildi:

— Şəngülüm, Şüngülüm, Məngülüm, aç qapını mən gəlim.

— Nə gətirmisən?

— Buynuzumda ot gətirmişəm, çantamda süd gətirmişəm. Çibimdə də Gülzar balama noğul gətirmişəm.

Gülzar qapını açıb Ceyran nənəsinin boynuna sarıldı. Lalə sevincindən: «ana-ana» deyib çığırdı. Axı, o başqa cür danışa bilmirdi.

Nənə soruşdu:

— Qızım, anan çoxdanmı gedib? Yəqin evdə tək qorxmusunuz?

— Mən yox. Lalə yaman qorxurdu... Mən ona Cırtdan nağılını danışmağa başladım. O, divdən qorxub ağladı.

– Hansı divdən?

– Cırtanın çayda batırdığı divdən...

Ceyran nənə nəvəsini Lalə ilə birlikdə qucağına alıb öpdü, sonra da önlüyünün cibini noğulla doldurdu.

– Sən gərək Laləin başa salaydın ki, elə balaca Cırtan divi çayda batıranda, bu böyüklükdə Gülzar onun öhdəsindən gələ bilməz?

Gülzar dinmədi. Üzünü nənəsinin çiyinə qısdı.

– Mən ona dedim ki, qorxma. Div ancaq nağıllarda olur. Qulaq asmadı, hey ağladı.

Ceyran nənə Gülzarı oxşaya-oxşaya dedi:

- Bilirəm, sən mənim ağıllı balamsan. Lalə də ağıllıdır, ancaq o, qorxaqdır, sən Laləyə oxşama. Cəsarətli ol!

GÜNAH MƏSTANDA İMİŞ

İstirahət günü idi. Həyət-bacanı pambıq kimi ağ qar basmışdı. Günün işığında qar ulduz kimi parıldayırdı.

Şamil burnunu pəncərənin şüşəsinə dayayıb həyətdə top-top oynayan uşaqlara tamaşa edirdi. Odur uşaqlardan biri böyrü üstə yumşaq qarın içinə yıxıldı. Qalanları da bunu dövrəyə alıb gülüşdülər. Şamil nə qədər yalvardısa onu həyətə buraxmadılar. O, dodaqaltı mızıldandı:

–Axı bu qaloşu kim çıxardı? Bəyəm qaloşsuz qarın üstündə oynamaq olmaz!..

...Səhər ertə, o, uşaqlarla birlikdə həyətə çıxmaq istəyəndə bir də gördü ki, qaloşunun bir tayı yoxdur. Nə qədər axtardısa, tapa bilmədi. Paltosunu, papağını geyindi, qapıdan çıxanda, anası mətbəxdən çıxırdı:

– Şamil, bir bəri gəl, hara qaçırsan?

–Həyətə. Hamı həyətdədir. Uşaqlar məni gözləyirlər.

– Oğul, möhkəm geyin, şarfını da boğazına sarı, soyuq dəyər.

Şamil qayıdıb şarfinı boynuna sarıdı. Elə qapıdan çıxmaq istəyirdi ki, Firəngiz çığırdı:

– Şamil, qaloşlarını da gey!

Şamil onun sözünə fikir vermədi. Bunu görən Firəngiz ucadan dedi:

– Ana, ay ana, Şamil qaloşlarını geyməyib.

Ana əllərini çiyindəki dəsmalla silə- silə mətbəxdən çıxdı.

– Ay bala, axı mən sənə dedim ki, möhkəm geyin, yoxsa buraxmaram.

Bu vaxt Şamilin atası da dəhlizə çıxdı, Şamil qaloşunun tayını axtarmağa başladı. Paltarasanın altına, şkafin altına, stolun altına baxdı. Evə keçdi, bütün çarpayıların altını axtardı. Qaloşu elə bil yer udmuşdu. Bir azdan gün batdı, sulu qar yağmağa başladı. Uşaqlar da dağılışıb evlərinə getdilər.

Günorta Şamilin anası xörək çəkirdi hamı stolun ətrafına yığışmışdı. Məstanət iyi eşidib, taxtın altından çıxdı. O, miyoldaya-miyoldaya Firəngizə tərəf gəldi Şamil Məstana baxdı. Birdən qaloşu taxtın altında gördü. Demə Məstan qaloşun üstündə yatıbmış. Şamil qəzəblə Məstanı hədələdi:

– Yaxşı, Məstan, əlimə düşərsən!

Məstan da elə bil təqsiri olduğunu başa düşmüşdü. O, cəld Firəngizin qucağına atıldı. Başını qısıb gözlərini yumdu.

AYRAN

Reyhan nənənin evində biçinin birinci gününü hər il bayram kimi qarşıladılar. Səhər bütün ailə süfrə başına yığışar, Reyhan nənənin hazırladığı dadlı yeməklərdən yeyərdi. Reyhan nənə köhnə adətlə həmin gün süfrəyə yağlı qatıq, axşamdan sacda saldığı, yumşaq qalmaq üçün süfrəyə sarıdığı nazik lavaş, qaymaq və qorda bişirilmiş bir neçə külləmə yumurta düzərdi. Səhər iştahları olmadığından hərə bir-iki tikə ağzına alıb yola

hazırlaşardı. Reyhan nənə də süfrədəkiləri səbətə yığar, üstünü boşqabla örtüb gəlininə verər və deyərdi:

— Əgər çatdırsam, nahara da bir isti şey bişirib gətirərəm.

Nailənin anası qayınanasının bu sözlərinə gülüb deyərdi:

—Ay arvad, aclıq çəkməmişik ki, bu qədər şeyi bir həftəyə yeyib qurtarmaq olmaz. Narahat olma, heç bir şey lazım deyil.

Sonra hamı bir yerdə artırmaya çıxar, Reyhan nənə də əlinə bir cam su alıb onların dalınca atar və deyərdi:

—Ay balalarım, işiniz avand, məhsulunuz bol olsun.

O gün uşaqlar da yuxudan tez ayıldılar. Reyhan nənə də onları daha həmişəki kimi danlayıb deməzdi ki, «ay bala nə var, səhərin gözü açılmamış qalxmısınız! Bir, azca yatıb dincəlsəniz».

Bir sözlə həmin gün ev-eşikdə böyük dəyişiklik, hər şeydə bayram şənliyi hiss olunardı. Odur ki, İlyasla Nailə də o günü səbirsizliklə—Bir may bayrımını gözləyən kimi gözləyərdilər.

Reyhan nənənin iki-üç ildi ki, əli işdən üzölmüşdü. O, qocaldığından işə gedə bilmirdi. Ancaq elə ki, biçin vaxtı gəldi, xüsusən biçinin ilk günləri, bir yerdə aram tapa bilməz, hey əlini gözünün üstünə qoyu, kolxoz tarlasına gedən enli kənd yoluna baxardı.

Bu gün də biçinin ilk günü idi.

Reyhan nənə gəlini ilə oğlunu yola saldıqdan sonra talvarın altında, kötüyü qapqar qaralmış tənəyə bağlanan ala inəyin yanın getdi. Ala inək Reyhan nənənin əlindəki sərnice əyri-əyri baxıb acıqla dal ayaqlarını yerə döydü, quyruğunu qaldırıb hirslə yanlarına çırpdı. Ala inəyin balası Qızılı da sərnici görəndə kimi yazıq-yazıq böyürdü.

Reyhan nənə ala inəyin boynunu tumarlaya- tumarlaya Nailəyə dedi:

— Qızım, buzovu inəyin altına sal.

Nailə xeyli əlləşdikdən sonra bir təhər çatını açdı. Qızılı qaçıb özünü ala inəyin altına saldı. Lakin Qızılı bir-iki ağız əmmişdi ki, Reyhan nənə əmcəyi onun ağzından çıxartdı. Ala inəyin yelinini sığallaya-sıqallaya sağmağa

başladı. Ayaqlarını yerə dirəyib böyürən buzovu Nailə çəkə-çəkə həyətin o başına apardı.

Az sonra nənə ala inəyi naxıra ötürüb doqqazın cəftəsini keçirtdi.

— Ay bala, İlyas, buzovun çatısını aç, burax həyəət...

İlyas bərə gəzdirirdi. O, təmkinlə sağ ayağını belin təkəcinə basır, qara, nəmişlikdən pürçüm-pürçüm olmuş torpağı çevirərək ləklərin yoluna töküdü.

İlyas elə ki, ləkləri sulayıb qurtardı, tut ağacına sarı yollandı, yerdən bir daş götürüb atdı. Nailənin cücələrini ürkütdü, sonra da ucadan dedi:

— Nənə, mən məktəbə gedirəm. Bu gün müəllimlərimizlə birlikdə kolxozçulara göməyə gedəcəyik.

Nailə əlindəki qabı cəld yerə qoyub, nənəsinin yanına qaçdı.

— Nənə, nə olar, deyinən İlyas məni də aparsın...

İlyas Nailənin sözlərinə bərkdən güldü:

— Bir buna bax, bu cırtıdan da köməyə getmək istəyir. Sən ancaq əl-ayaqa dolaşarsan. Göməyə pionerləri aparacaqlar. Sən get öz toyuq-cücənə dən səp.

Nailənin İlyasa acığı tutsa da dinə bilmədi. Bir az sonra nənə süd dolu sərniçi götürüb eyvana qalxdı.

Nailə həyətdə, çəpər dibində vurnuxan Qızılının yanına qaçdı. Buzov Nailəni görəndə kimi başını döndərdi, doqqaza baxıb böyürdü. Nailə barmağını Qızılının ağzın sürtüb sığallaya-sığallaya dedi:

— Hə, nə var, Qızılı! Sən də anan üçün darıxırsan? Ağlama, görürsən ki, mən heç ağlamıram,

Bu vaxt Reyhan nənə Nailəni səslədi:

— Ay bala, gəl nə qədər gün qızmamışdır, biz də tarlaya baş çəkək. Görürsən ki, həyat bacalarda səs-səmir kəsilib, hamı biçindədir. Bizə nə olub eldən geri qalaq?

Nailə sevindiyyindən pilləkənləri cüt-cüt qalxıb artırmaya çıxdı, qırmızı donunu geyinib atasının enli günlüklü, köhnə həsir şlyapasını da başına

qoydu. Reyhan nənə sərini ayrılanla dolu səhəngi qoluna keçirib, tənəkə su qabını da Nailəyə verdi.

Nənə ilə nəvə enli kənd yolu ilə kolxoz tarlalarına sarı yollandılar.

Qabaqda Babadağın haçalanmış zirvəsindən boylanın günəş öz qırmızı tellərini ətrafa səpələmişdi. Nailə səhərlər eyvanlarının taxta məhəccərinə dırmaşmış, Babadağın haçalı zirvəsindən qalxan günəşə tamaşa etməyi çox xoşlardı: əvvəlcə dağın zirvəsi çəhrayı-bənövşəyi rəngə çalar, sonra da iki haçanın arasında elə bil böyük bir tonqal alışıb yanardı. Tonqal getdikcə alovlanır, bir azdan dəyirmiləşər, Alı babanın zindanda döydüyü qızmar dəmirlərə oxşardı. Sonra da birdən dağın haçasından baş vurub çıxardı. Nailəyə elə gəlirdi ki, Babadağın haçası günəşi tutub saxlayır, çıxmağa qoymur. Günəş də xeyli əlləşdikdən sonra bir təhər yaxasını haça zirvədən qurtarır. Günəş çıxan kimi otlar, çiçəklər, yaşıl yarpaqlar canlanır, elə bil pıçıldaşaraq günəşi salamladırlar. Nailə də sevinər, tez sürüşüb məhəccərdən yerə atırdı.

İndi də günəşin ilıq telləri Nailənin üzünə, yalın ayaqlarına və qollarına toxunduqca, o da otlar, çiçəklər, yarpaqlar kimi sevinir, həsir şlyapasının enli günlüyü altından günəşin qızılı tellərinə baxmağa çalışırdı. Ancaq günəşin iti parlaq şüaları Nailənin gözünə düşüb baxmağa qoymurdu.

Yolun üstündəki qoşa söyüddən o tərəfə zəmilər başlayırdı. Hələ taxılı biçilməmiş dəniz kimi dalğalanan zəmidə arvadları ala-bəzək ləçəkləri rəngbərəng dağ çiçəklərinə oxşayırdı. Dağətəyi təpələrdə kombayn işləyə bilmədiyindən kolxozçular taxılı əllə biçirdilər.

Nailə hələ uzaqdan taxıl döyən maşını üstündə dayanmış qonşuları Gülsüm xalan tanıdı. Onlar maşının yanına gəldilər. Qızların gətirdikləri dəzləri Gülsüm xala havada quş kimi tutur və cəld barabanın ağzına verirdi. Barabanın dişləri sünbülləri alıb bir göz qırpımında əzdikcə Nailənin şax sünbüllərə yazığı gəlirdi. Taxıldöyən maşının dalından saman, qab tərəfindən isə buğda tökülürdü. Çox çəkmədi ki, sovruc maşınının da işə saldılar. Xırmanın üstünü toz duman kimi bürümüşdü.

Reyhan nənə Nailənin qolundan tutub dartdı.

— Ay bala, bəri gəl, gün qızır. Gedək görək ananın briqadasında nə var.

Nailə yalın ayaqlarına batan quru küləşin üstü ilə atıla-atıla nənəsinin dalınca kəsmə yolla, uzaqdan uğultusu aydınca eşidilən kombayna sarı getdi. Reyhan nənə təpənin ətəyindən keçərkən oraqla taxıl biçən qızların yanında ayaq saxlayıb çığırdı:

— Ay Məryəm bacı, qolların var olsun, necəsən, köməyinə gəlimmə?

Məryəm bacı belini düzəldib dedi:

— Reyhan bizim tarlaya xoş gəlib, yoxsa əlin oraqdan ötrü geyişir, evdə qərar tuta bilmirsən?

Bu ara Reyhan nənə ətrafa göz gəzdirib, tarlaya bu il ilk dəfə çıxmış biçinçi qızların əlinə nəzər yetirdi. O, Məryəm arvadla danışa-danışa əyilib qızlardan birinin əlindən orağı aldı və məzəmmətlə dedi: — Ay bala, bu ot deyil ki, dəryazı bu başdan vurub o başdan çıxasan? Orağı ki, siz o təhər çalırınsınız, bütün sünbüllər əzilib tökülür.

Reyhan nənə yerə əyilib bir xeyli sünbül çəngələdi, sonra da bu böyük dəstəni biçdi. Qızlar Reyhan nənənin çəngələdiyi dəstənin böyüklüyünə heyran-heyran baxırdılar.

Reyhan nənə bir neçə dəfə oraq vurduqdan sonra iri bir dərz bağladı. O, dərzi yuxarı qaldırıb sığalladı. Sonra qızlara sarı dönüb dedi:

— Bax, taxıl buna deyərlər. Adamın qolu düşür. Elə bil əlimə iri bir daş almışam.

Qızlardan biri ayağa qalxdı. Reyhan nənənin bağladığı möhkəm dərzə əlinə alıb, yoldaşlarına göstərdi:

— Baxın, qızlar, dərzə belə bağlarlar.

Məryəm bacı gülə-gülə dedi:

— Reyhan vaxtilə kənddə məşhur biçinçilərdən biri sayılırdı. İndi də o, bizə öz ustalığını göstərmək istəyir.

Reyhan nənə isə uzaqda qaralan kombayın göstərib əlini havada yelləyərək:

— Eh, daha gördüyün meydan deyil, bu nəhəngin yanında Reyhanın dərzləri çör-çöpdür,—dedi.

Sonra Nailə ilə Reyhan nənə qızlarda, ayrılıb zəminin içi ilə, kəsmə yolla Nailənin anasının işlədiyi briqadaya sarı getdilər.

Gün qızdıqca taxılı sovuşmuş zəmidə küləş iyi, bir də yovşan qoxusu gəlirdi.

Reyhan nənə ilə Nailə iri qarağacın atındakı düşərgəyə çatdığı vaxt ətrafda kimsə görünmürdü. Bircə boz köpək buğda kisələrinin ətrafında dolanırdı. Reyhan nənə örpəyini açıb, bir balaca dincini almaq üçün qarağacın altındakı taxtın üstündə oturdu.

Kombayn indi üzü bəri gəlirdi. Reyhan nənə yanındakı səhəngi göstərib Nailəyə dedi:

— Bala, bir azdan kombayn gəlib yetişəcək, bu səhəngi al, sal arxa soyusun, iş üstündə soyuq ayranın ləzzəti başqa olur.

Nailə səhəngi güclə yerdən qaldırıb arxa saldı. Gətirdiyi tənəkə qabı arxın soyuq suyunda yaxşıca yaxaladı. Sonra da ayaqlarını suya salladı. Günün təsirindən alışıb-yanan qıçları sərinlədi.

Bu vaxt düşərgədəki taxılbiçənlərə isti yemək hazırlamaq üçün çır-çırpı yığmağa getmiş Bəyim arvad da gəlib çıxdı. Nailə arxın kənarındakı nəm torpaqdan evcik düzəldir, kombaynın uğultusu arasından hərdənbir nənəsilə Bəyim arvadın söhbətini də eşidirdi.

Reyhan nənə kisələrdəki sarı «Sevinc» buğdasını bir ovcundan o birisinə tökərək:

— Maşallah, buğda buna deyərlər ha, elə bil ki, torpaq gündən aldığı bütün istini, işığı və qüvvəni bu bəxtəvərə veribdir,— deyirdi.—Bir gör nə yaxşı ətri var. Buğda deyil, lap kəhrabadır.

Bəyim arvad da bir-iki dəni dişləri arasında əzişdirə-əzişdirə ağzını ləzzətlə marçıldadı deyirdi:

— Özü də lap bal kimidir. Görək bu günlərdə təzə buğda unundan uşaqlara bir fəsəli yayım.

Bu arada kombayn onlara yaxınlaşdı. Reyhan nənə Nailəni səsləyərək dedi:

— Nailə, çöldə işsiz gəzmək ziyandır, Dur, bala, səhəngi apar, camaata ayran payla.

Nailə səhəngi güc-bəla ilə kombaynın qay bağına apardı. O, kombaynın üstündə dayanmış anasını gördü. Anası əyilib səhəngi qızının əlindən aldı, yanındakı kolxozçulara sərini ayran payladı. Qadınlardan birisi yerə atılıb sürücü Əhməd dayıya, onun köməkçisinə də ayran verdi.

Əhməd dayı sərini ayranı içib ağzını marçıldıtdı və əlinin dalıyla islanmış bığlarını silə-silə Nailəyə dedi:

— Ay sağ ol, qızım, bundan sonra nə vaxt istəsən, kombayna minə bilərsən. Lap istəsən gəlib səni hər gün gəzməyə də apararam.

Maşının üstündə dayanmış arvadlar Əhməd dayının bu sözlərinə gülüşdülər.

Elə bu vaxt pionerlər də gəlib çıxdılar. Onlar kombaynın arxasınca gəzərək yer düşmüş sünbülləri toplayırdılar. Uşaqlar Nailəni dövrəyə aldılar. İlyas da onların arasında idi.

Nailə istidən qızarmış üzünə tökülən saçlarını biləyilə hey yana verir, sonra da tənəkə qabı doldurub uşaqlara ayran paylayırdı.

O, hamı ilə birlikdə,—anası, atası, qardaşı, hətta Əhməd dayı ilə birlikdə işlədiyinə görə fəxr edir, ürəyi sevincindən uçurdu. O, elə sevinirdi ki, bayaq İlyasın dediyi «bu cırtdan da köməyə getmək istəyir» sözlərini belə yadından çıxartmışdı.

TƏZƏ İL

Güləri bu gün bağçadan atası gətirirdi. Onlar mağazaların vitrinlərində düzəldilmiş bərli-bəzəkli yolkaların yanından keçdikcə atası Gülərə deyirdi:

– Bax, görürsən Şaxta baba uşaqlara nə gözəl yolkalar gətirib?

Gülər bir-birindən şux, bir-birindən yaraşılıq yolkaların qarşısında ayaq saxlayıb soruşdu:

– Ata, yolkaların üstündəki qırmızı-sarı işıqları da Şaxta baba yandırır?

– Bəs necə. Bir gör o yekə yolkanın başına nə gözəl ulduz sancıb?

– Ata, axı bizim bağçadakı yolkanı heç Şaxta baba gətirmədi. Onu bir dayı ilə Ceyran müəllimə gətirib gəldi, sonra da özümüz bəzəməyə başladıq. Ancaq Ceyran müəllimə dedi ki, yolkamız hazır olandan sonra Şaxta baba özü bizə qonaq gələcək, uşaqlara çoxlu hədiyyə gətirəcək.

Mağazaların işıqları, dirəklərə vurulmuş elektrik lampaları, maşınların faralarından düşən işıq zolaqları təzəcə yağmış yağışdan sonra güzgü kimi parıldayan səkilərin üstündə əks edirdi. Gülər ən çox sevdiyi oyuncaq mağazasının vitrinində qoyulmuş iri, bəzəkli yolkanın qabağından keçəndə atasının əlini tutub çəkdi. Onlar durub yolkanın altındakı ağ pambıq dovşana, başını hey yırğalayan ayıya, qırmızıyanaq, ağsaqqal Şaxta babaya xeyli tamaşa etdilər. Gülər yolkanı göstərib soruşdu:

– Ata, bəs niyə ora qar yağıb, bura yağış?

Gülərin atası gülümsədi. Onun yanında dayanmış xala da bərkdən şaqquldayıb dedi?

– Uşaq doğru deyir də. Belə də təzə il olar. Yeni ildə ki, qar yağmadı, nə ləzzəti.

Gülər başını qaldırıb sualedici nəzərlərlə bir atasına, bir də özgə xalaya baxdı.

Atası dedi:

– Qızım, oradakı qar deyil, pambıqdır.

Bir az sonra onlar evlərinə yetişdilər. Qapıya çatanda Gülər atasını qabaqladı.

– Ata, sən dur, zəngi mən özüm basacağam.—O, pəncələri üstə qalxıb baş barmağını zəngə uzatdı. Amma əli çatmadı. Atası Gülərin belindən yapışıb yuxarı qaldırdı. Gülər barmağını düyməyə basdı. Qapı açılan kimi barmağını düymədən çəkdi.

Gülər atasının əlindən çıxıb, astanada dayanan anasının qoynuna atıldı:

– Ana, zəngi özüm basdım ey. Bax, bu barmağımla.

Gülərin qardaşı Çinar özünü saxlaya bilmədi. O, anasının ətəyini çəkib dedi:

– Ana, yox, yalan deyir, özüm gördüm. Onu atam yuxarı qaldırmışdı.

Məryəm məzəmmətlə Çinara baxıb başını buladı:

– Çinar, Gülər yalan danışmaz, zəngi Gülər özü basıb, amma atan ona kömək eləyib. Axı onun boyu hələ zəngə çatmır.

Məryəm Gülərin paltosunu çıxarandan sonra tez mətbəxə qaçdı.

Mətbəxdən Gülərin ən çox xoşladığı alma piroqunun ətri gəlirdi. Çinar dəhlizdən yemək otağına keçən qapını taybatay açıb Gülərə dedi:

– Bir bax, gör bir nə gözəl süfrə açmışıq.

Gülər qaloşlarını çıxara-çıxara başını qaldırıb, pərdənin arasından görünən bəzəkli stola baxdı.

Çinar öyünərək dedi:

– Anamla mən düzəltmişəm. Bu gün axı biz təzə ili qarşılayacağıq,

Gülərin daha qaloşunun o biri tayını çıxarmağa səbri çatmadı. O, tez pərdəni qaldırıb otağa qaçdı.

Böyük ağ süfrənin üstünə ləzzətli yeməklər—üstü qəhvəyi, çəhrayı kremlə bəzədilmiş iri tort, naxışlı şəkərburalar, şəkər çörəklər düzülmüşdü. Gülər burnunu stolun bir bucağına dayayıb bərli-bəzəkli boşqablardan, rəngarəng qədəhlərdən gözünü çəkə bilmirdi. Stolun tən ortasında qoyulmuş iri billur güldandakı çiçəklərin ətri isə bütün otağı bürümüşdü. Gülər dodaqlarını büzüb ağlamsına-ağlamsına qardaşına dedi:

– Bəs məni niyə gözləmədiniz? Mən də sizə kömək etmək istəyirdim.

Çinar ciddi bir görkəm alıb qaşlarını çatdı:

– Axı vaxt yoxdu. Anam qorxurdu ki, qonaqlar yığışar, təzə il gələnə kimi **stolu** səliqəyə sala bilmərik.

Gülər gözünü süfrədən çəkmədən soruşdu

– Çinar, təzə il haradan gəlir? Moskvadan? Onu qarşılamağa gedəndə bizi də aparacaqlar?

Gülərin atası keçən qış Moskvaya ezamiyyətə getmişdi. Məryəm onun gəlməyinə bir neçə gün qalmış uşaqlara demişdi:—iki gündən sonra atanızı qarşılamağa gedəcəyik.

Ertəsi gün o, ev-eşiyi təmizləmiş, bayram günlərində olduğu kimi ləzzətli xörəklər bişirib hər tədarükünü görmüşdü. Sonra da Gülərlə Çinarı geyindirib şəhər vağzalına aparmışdı. Gülər atasını qarşılamağa getdikləri günü çox yaxşı xatırlayırdı. Atası onlara Moskvadan nələr gətirməmişdi: danışan gəlincik, miyoldayan pişik. Çinarın özügedən maşınını...

İndi də Çinar deyəndə ki, təzə ili qarşılacaq, Gülər elə bildi onlar yenə şəhər vağzalına gedəcək, Şaxta babaya oxşar əmini—təzə ili qarşılacaq.

Çinar bacısının sözlərinə ucadan gülüb:

– Təzə il bəyəm adamdır?—dedi.

Gülər duruxdu, azca fikirləşəndən sonra soruşdu:

– Bəs nədir?

– Nədir, nədir? Necə nədir? — Doğrusu Çinar özü də bilmirdi ki, bacısına nə cavab versin. Ancaq karıxdığını gizlətmək üçün əlini yelləyib dedi:—Yox, biz onu qarşılamağa getməyəcəyik. Eləcə özü gələcək.

Bu vaxt qapının zəngi çalındı. Çinar cəld dəhlizə qaçdı. Gülər də onun dalınca getdi. Gələn, Gülərin xalası Səlimə idi. O yağışdan islanmış plaşını çıxarıb mıxdan asdıqdan sonra Güləri qucağına aldı, yanağından öpüb dedi:

– Ay qızım, sənin təzə ilin mübarək olsun, neçə belə bayramlara yetəsən!

O qoltuğundan bağlamanı açıb Gülərə qırmızı bir top, Çinara da kiçik Şaxta baba bağışladı.

Gülər yəqin etdi ki, «təzə il Moskvadan gəlməsə də çox yaxşı əmidir. Çünki o, evdə belə bir şənliyə səbəb olmuşdur».

Bir azdan sonra qonaqlar bir-bir, iki-bir gəlib yığışdılar. Gülər hər dəfə zəng çalınanda cəld dəhlizə yüyürür, fikirləşirdi ki, yəqin bu dəfə gələn təzə ildir. Ancaq hamı onu gözləsə də təzə il gəlmirdi ki, gəlmirdi. Gülərin yatmaq vaxtı çoxdan keçmişdi. O qorxurdu ki, anası onu yatırır, Gülər də təzə ili qarşılaya bilməz. O, arada bir Çinardan gizlin mətbəxə qaçıb Nailənin anası Şəfiqə xaladan soruşdu:

– Şəfiqə xala, bəs biz təzə ili nə vaxt qarşılayacağıq?

Şəfiqə xala Gülərin başını sığallayıb qucağına götürdü. Divar saatının yanına gəldi. Əqrəbləri göstərərək dedi:

– Gülər can, bax, bu iki əqrəbi görürsən? Onlar bir-birilə qoşalaşıb on iki rəqəmi üstündə görüşəndə təzə il də gələcək.

Gülər ətrafa göz gəzdirdi. Yaxşı ki, Şəfiqə xalanın dediklərini Çinar eşitmədi. O, elə hey gülüb Gülərə deyirdi ki, sən heç bir şey bilmirsən, lap balaca bəbəsən!

Gülərin gözlədiyi kimi də oldu. Bir az sonra Məryəm içəri girib qonaqların yanında Gülərə dedi:

– Qızım, daha bəsdir! Çinar, sən də elə yatmaq vaxtın çoxdan keçib.

Səlimə xala yerindən qalxıb uşaqları yataq otağına apardı. Gülərlə Çinar ürəklərində bundan çox narazı olsalar da qonaqların yanında dinə bilmədilər. Səlimə xala Gülərin ayaqqabılarını çıxara-çıxara dedi:

– Uşaqlar, kim tez yatsa, bu gecə Şaxta baba gəlib onun balışının altına daha yaxşı hədiyyə qoyacaq.

Onlar yerlərində xeyli dinməz uzandılar. Sonra Gülər başını yastıqdan götürüb dedi:

– Ay za, oyaqsan? Gəl yatmaq, təzə ili gözləyək.

Çinar yerində qurcalandı. Ancaq dinmədi.

Gülər dedi:

– Çinar, yatmasaq Şaxta baba hədiyyəmizi aparıb başqa uşaqlara verməz ki?

Çinar böyüklərə məxsus təmkinlə cavab verdi:

– Yox, Səlimə xala bunu elə-belə, bizi tez yuxuya vermək üçün dedi.

Gülər sakit oldu. Gözlərini qonaq otağına açılan qapının arasından düşən işığa zillədi. Bir az sonra yenə dilləndi:

– Ceyran müəllimə dedi ki, biz təzə ili iki gün sonra, Şaxta baba gələndə qarşılayacağıq.

– Biz isə onu sabah məktəbimizin idman salonunda qarşılayacağıq. Bilirsən, bizim nə böyük yolkamız var?

– Çinar, nə olar, məni də apar da. Mən də səni öz bağçamızın yolkasına apararam.

– Olmaz, sən balacasan, səni məktəbin yolkasına buraxmazlar. Nə vaxt bağçanı qurtarıb məktəbə gedərsən, onda səni də buraxarlar.

Gülər acıqlanıb dalını Çinara çevirdi. Ancaq bu uzun sürmədi. İki dəqiqə sonra o yenə sol böyrü üstə çevrilib soruşdu:

– Çinar, sən heç təzə ili görmüsən? O necə olur? Lap beləcə,—o, şəhadət barmağının ucunu göstərdi,—Cıqqılıca olur?

– Cıqqılı özünsən, heç təzə il də cıqqılı olar. Bilirsən, onun neçə yaşı var. Müəllimimiz dedi ki, bu gün onun 1957 yaşı qurtarır.

– Bu nə qədərdir, lap çoxdur?

– Lap, lap çox.

– Bəs onda niyə ona qoca il demirlər, təzə il deyirlər?

İndi də Çinar sol böyrü üstə dönüb arxasını Gülərə çevirdi.

– Mən yatdım. Daha danışma,—dedi. Ancaq özlüyündə fikirləşdi: «Gülər doğru deyir ey, görəsən ona niyə qoca il deyil, təzə il deyirlər».

Bir az sonra qonaq otağında yeni ilin gəlməsilə hamı bir-birini təbrik edirdi. Qonşu otaqda isə şirin-şirin yatan Gülərlə Çinara Şaxta baba öz qış nəğməsini söyləyirdi...

Gecə yarı Məryəm uşaqlara dəymək, onların üstünü basdırmaq üçün yataq otağına keçdi. O əyilib Gülərin isti yanağından öpəndə Gülər əllərinin dalı ilə gözlərini ova-ova soruşdu:

– Ana, bəs təzə il gəlmədi? O haradadır?

Məryəm gülməkdən uğunub getdi. Gülərin başını sinəsinə qısıb pıçıldadı:

– Gəlmişdi, qızım, gəlmişdi,—O, Gülərin yatağının yanındakı bəzəkli torbanı göstərərək dedi:—bax, sənə gör nə gözəl hədiyyələr gətirib, indi gedib başqa uşaqların hədiyyələrini paylamağa.

– Bəs mənim yanıma qayıtmayacaq?

– Qayıdacaq, o hər il gəlib sənə belə gözəl hədiyyələr gətirəcək.

DALAŞQAN HƏSƏN

Məhəllə uşaqları—oğlanlı, qızlı hamı Həsəndən çəkinərdi.

Həyətdə gəlincik-gəlincik oynayan xırdaca qızlar Həsəni görcək bir-birlərinə deyərdilər.

– Ay uşaqlar durun yığışaq, dalaşqan Həsən gəlir.

Qızlar oyuncaqları yığana kimi Həsən özünü yetirərdi, kiminin hörüyünü darta, kiminin kürəyinə dürtmək ilişdirər, əlinə keçən oyuncaqları da alıb barının və ya damın üstünə atardı.

Oğlanlar çiling-ağac, hoppanma oynayanda Həsən xoşluqla onlara qoşulardı. Ancaq dalaşqan Həsənin qoşulduğu dəstədə tezliklə oyun pozular, öcəşmə düşər, dava- dalaş başlardı.

İtlər, pişiklər də dalaşqan Həsəndən qorxardılar. Həyət pişikləri Həsəni görəndə kimi bellərini qaldırır, quyruqlarını dəbərdər, tükləri də pırpızlanardı.

Həsən yerə əyilən kimi cəsərlərini itirər, cəld pilləkənin altındakı anbara hoppanardılar. İtlər quyruqlarını bellərinə qısıb zingildəyərdilər. Həsənin də bundan kefi açılarıdı. Həyəət düşən pilləkənləri üçbir, dördbir atıla-atıla çığııardı:

– Ağa nəzərem, belə gəzərem. Bir yumruğa beşin əzərem. Bu məhəllədə bir kəs qabağıma çıxa bilməz.

Həsənin itlərə, pişiklərə, sərçələrə atdığı daş bəzən qonşuların qapı-pəncərələrinə dəyər, şüşələr çilik-çilik olub tökülərdi.

Cingiltidən sonra vay-həşir düşər, qonşuların narazı səsləri eşidilərdi.

– Fatma bacı, ay Fatma bacı, nəvəni səsləsənə. Belə də dəcəl uşaq olar, bütən həyəət onun əlindən qan ağlayır.

Qonşular nənənin xətrini əziz tutduqlarından Fatma arvada artıq-əskik söz deməzdilər. Bu xoşxasiyyəət, qonşularla ana-bacı kimi mehriban dolanan qarının qəlbinə toxunmamaq üçün Həsənin dəcəlliklərinə dözərdilər. Həsənin ipə-sapa yatmadığını, həyəət uşaqlarını zara gətirdiyini görəən nənə arabir bulud kimi tutulardı. Onda qonşular özləri Fatma arvada ürək-dirək verməyə başlardılar.

– Fatma bacı ürəyinə salma, uşaqdı, məktəbə gedər, düzələr.

– Fatma bacı inandırırım sizi, mənim İmranım ondan da bəttər idi. Elə ki, dərsə başı qarışdı, tamam düzəldi. İndi görürsən də necə oğul olub. Sabah-birigün özü müəllimlik edəcəək.

Fatma arvadın Həsən sarıdan ürəyi narahat olsa da dinməzdi. Tanış-bilişin, qohum-qonşunun məsləhətlərindən sonra ümidini məktəbə və Həsənə dərs verəcəək müəllimlərə bağlayıb, günləri sayardı. Elə bilərdi ki, Həsənin ayağı sinif otağına dəyən kimi o tamam dəyişiləcəək, bütən dəcəlliklərini birdəfəlik tərgidəcəkdir.

Elə buna görə də məktəb kəlməsi Fatma nənənin ürəyində sehrlı bir ümid çırağına çevrilmişdi. Bu sehrlı çırağın canlanıb ətrafa işıq saçmağına lap az qalırdı. Həsənin də yaşı çatmışdı. Bir neçə gündən sonra o, həyəət uşaqlarına qoşulub məktəbə gedəcəkdı.

Nəhayət, Fatma qarının gözlədiyi gün gəlib çatdı. Axşam Həsən yatağa uzandıqda nənəsi məktəb paltarlarını səliqə ilə çarpayının başına sərrib dedi:

— Oğul, daha yekə oğlan olubsan, allah arzumu ürəyimdə qoymadı, dərəcəyənin günü görmək mənə qismət oldu. Daha ağıllı bala ol. Müəlliminin sözündən çıxma. Özünü nəzərdən salma. Qoy bu qoca vaxtında sənə baxıb fərəhlənim.

Fatma nənənin giley-güzar sözlərindən Həsən kövrəldi. Sinəsi tez-tez qalxıb-endi. O, yay ədyalını başına çəkdi ki, nənəsi qəhərləndiyini görməsin.

Səhər ertə uşaqlar geyimli-geçimli məktəbə gedəndə Fatma nənə də pilləkənin başında durub nəzərləri ilə nəvəsini ötürürdü.

Həsən çantasını yelləyə-yelləyə darvazadan çıxanda Sənubər xalanın səsini eşitdi:

— Ay Fatma bacı, gözün aydın, nəvən məktəbə gedir. Ömrümdə Həsənin pilləkənləri belə sakit düşdüyünü görməmişdim.

Birinci günlər uşaqlar bir-birlərinə nabələd olduqlarından məşğələlər çox sakit keçirdi. Hamı deyilənə səylə qulaq asırdı

Müəllimin qara yazı taxtasında təbaşirlə çəkdiklərini üç mil dəftərə köçürəndə Həsənin əli əsirdi. Onun qələmi gözəgörünmə maneələrə ilişir, gah sağa, gah da sola sıçrayırdı. Həsənin böyründə oturmuş, uzun, qara hörüklü Firuzə isə yazı taxtasından xətləri köçürən kimi tez Həsənin dəftərin sarı boylanıb deyirdi.

— Elə yox, qələmi düz tut, sənin xətləri böyrü üstə yıxılır ki...

Firuzənin pıçıltısına, Həsənin qarçısında oturan, birinci gündən hamının «gombul Səməd» dediyi oğlan arxaya çönür, rişxəndlə Həsənin yazısına baxırdı.

Firuzənin pıçıltısı və gombul Səməd nəzərləri Həsəni lap karıxdırırdı.

Firuzədən acıq çıxmaq, gombul Səməd dərslərini vermək ürəyindən keçsə də Həsən dinmir, bir təhər özünü ələ alırdı. Axı o da dalaşqan Həsən deyildi,

məktəbli Həsən idi. Səhər ertə qapıdan çıxanda qonşu arvad nənəsinə dediyi sözlər də hey qulaqlarında səslənirdi.

«Fatma bacı, gözün aydın, gör, nəvən necə ağıllı bala olub. Həmişə sənə deyirdim, dərsə gedən kimi bütün dəcəlliklərini tərgidəcək».

Bu dəfə Həsən daha dözə bilmədi. Firuzənin altdan-altdan onun dəftərinə baxıb gülümsəməsi ona bərk toxundu. Qız isə dil-dil ötürdü:

— Elə də «d» olar? Onun qarnı nə yaman şişib!

Həsən lap darıxdı. Firuzənin uzun hörüyünü skamyanın altında biləyinə dolayıb gücü gəldikcə çəkdi.

Gözlənilməz ağrıdan Firuzə çığırdı. Müəllim təəccüblə qıza baxdı. Firuzə iki-əlli başını tutub ağlamsındı.

— Müəllim görürsən Həsəni, durduğum yerdə saçımı elə darddı ki, az qala hörüyüm yerindən qopmuşdu.— Müəllim dəcəllərin hər ikisinə acıqlandı. Tapşırırdı ki, farağət dursunlar. Dərsə mane olmasınlar.

Elə bu vaxt zəng çalındı. Həsən qəzəblə Firuzəyə baxıb ucadan dedi:

— Hələ, bu harasıdır, öcəşsən, bu dəfə dilini qoparacağam.

Gombul Səməd Firuzəyə tərəf çıxdı:

— Firuzə dinmə, ona bütün məhəllə uşaqları dalaşqan Həsən deyirlər. Bir də sənə toxunsa Səlimə müəllimə xəbər verərik.

Ertəsi gün Həsən skamyada tək-tənha oturmuşdu. Firuzə, müəllimin icazəsi ilə Fəridənin yanına keçmişdi. Gombul Səməd də daha arxaya baxmırdı. Ancaq ilk toqquşmadan bəri Həsənə uşaqlar, xüsusən qızlar qəribə nəzərlərlə baxırdılar. Tənəffüs vaxtı hamı ondan gen gəzməyə çalışırdı. Həsən birisi ilə söhbətə girişəndə tez başqa birisi gəlib onu səs-ləyir, kənara çəkib nə isə pıçıldayırdı. Sinifdə də uşaqlar cüt-cüt oturduqları halda heç kim dalaşqan Həsənin yanında əyləşmək istəmirdi. O, özünü indi böyük dənizdə kiçik, kimsəsiz bir ada kimi hiss edirdi. Yazı taxtasındakı rəqəmləri üç mil dəftərinə səhv köçürəndə daha Firuzənin pıçiltısını eşitmirdi. Buna görə də ağ dəftər vərəqinin aşağı bucağında Səlimə müəllimin qırmızı qələmi bir yekə «2» rəqəmi yazırdı.

Payız günlərinin ömrü qısa olur. Günün başı əyilən kimi qaş qaralır. Xüsusən göyün üzünü çiskinli, yağmurlu qara buludlar örtəndə axşam lap tez düşür. Belə bir axşam Həsən aptekə nənəsinin dərmanlarını almağa getdi. Qəsəbənin mərkəzi küçəsində təmir işləri aparılırdı. Səkilərin altında dərin xəndəklər qazılmışdı. Həsən bu xəndəklərin üstündən hoppana-hoppana aptekə sarı qaçırdı. Böyük mağazanın qarşısındakı səkidə 6—7 yaşlarında bir qız uşağı çöməltmə oturub diqqətlə xəndəyə baxırdı. Axşamın ala-toranında qız orada nə isə axtarır, ara- bir də əlinin arxası ilə gözlərinin yaşını silir, burnunu çəkir, yavaşca hıçqırırdı. Həsən onun böyründə ayaq saxladı. QIZIN başı üstündən xəndəyə sarı əyilib soruşdu:

— Orada nə axtarırsan?

QIZ sinəsindən aşağı sallanan qoşa hörüyünü arxaya atdı, Həsənə baxmadan burnunu çəkə-çəkə əlini xəndəyə uzatdı:

— Bax, ora düşdü. İndi mən çörəyi necə alım? Mağaza da bir azdan bağlanacaq.—Qız kövrəlib daha da bərkdən ağladı.

Həsən mülayim səslə soruşdu:

— Pul itirmisən? Nə qədərdir?

O, cavab gözləmədən xəndəyə atıldı. Ətrafa göz gəzdirdi. Həsən irəlilədikcə qız da xəndəyin kənarı ilə onun arxasınca gedirdi. Qabaqda bir şey parıldadı. 50 qəpiklik pul nəmiş torpaqda aydın seçilirdi. Həsən pulu qaldırıb qoşa hörüklü qıza uzatdı.—Elə bu qədərdir, ya yenə vardı?

QIZ pula baxıb gülümsündü:

— Yox, elə bu qədərdir.

O xəndəyə sarı əyildi, əlini Həsənə uzatdı. Həsən qoşa hörüklü qızın əlini tutmadı. Hoppanıb səkinin üstə çıxdı.

QIZ gülümsünə-gülümsünə:

— Lap kəndirbazlar kimi hoppanırsan ha,—dedi.

Həsən qızı tələsdirdi.

— Di tez qaç, çörəyini al, indicə mağaza bağlanacaq.

– Güllü harada itib-batıbsan? Tinin başından çörək alıb qayıtmaq nə qədər çəmək? Bilmirsən, anam nigarandır?

Arxadan gələn səsə hər ikisi çöndü. Firuzə yaxınlaşıb iki addımlıqda durdu. O, bir bacısına, bir də sinif yoldaşına baxdı. Həsən dinmədi. Birdən götürüldü. Aptekə sarı qaçdı. Elə biləsən arxasınca atlı-çapar qovurdu.

Bu gün birinci sinif şagirdləri əlifbanın axırıncı hərfini keçirdilər.

Səlimə müəllim skamyaların arasına ilə gəzə-gəzə uşaqların üç mil dəftərlərini nəzərdən keçirirdi:

– Uşaqlar bu gündən sonra siz daha savadlı adamlarsınız. Öz ana dilinizdə çıxan hansı kitabı ələ götürsəniz oxuya bilərsiniz. Əlifba biliyin özülüdür. Gərək bu özülü elə qurasan ki, sonra daşı daş, kərpic kərpic üstə yığanda elmin binası uçmasın.

O, Həsənin tək-tənha oturduğu skamyanın yanından ötəndə ayaq saxladı. Həsənin böyründəki boş yerdə oturdu. Skamyanın üzərindəki dəftəri vərəqlədi:

— Bala indidən görürəm ki, xəttin yaxşı deyil. Gərək evdə çoxlu-çoxlu yazasan. Səy elə, tələmə, çalış hərflər iki xəttin arasına yerləşsin. Özün də atana ya anana de ki, bir məktəbə dəysinlər. Deyinə Səlimə müəllim sizi görmək istəyir.

Həsən dinmirdi. Başını sinəsinə elə əyilmişdi ki, gözlərini görmək olmurdu. Uzun, qara kirpiklərini tez-tez döyürdü. Səlimə müəllim onun dillənmədiyini görüb Həsənə sarı döndü:

– Eşidirsənmi, oğul? Atana ya anana de ki, bir məktəbə gəlsinlər.

Həsən cavab əvəzinə başını yırğaladı. Müəllim təəccüblə qaşlarını dartdı:

– Başını niyə yırğalayırısan, dediklərimi eşitmədin?

Həsən yenə başını yırğaladı.

– Eşitdim. Onlar gələ bilməzlər.

– Nə üçün?

– Çünki mənə nə atam, nə də anam var. Bircə Fatma nənəmdir ki, o da xəstədir.

Kimsə dinmirdi, elə bil bir anda hamı nitqini itirmişdi. Səlimə müəllim özü də tutulmuşdu. Sınıfdə ancaq dəftər vərəqlərinin xışıltısı eşidilirdi. Sonra müəllim sözüne davam edərək dedi:

– Həsən, bax, görürsən, bu səhifələrdəki yazın necə səliqəlidir, deməli, istəsən lap yaxşı yaza bilərsən. Bunun üçün gərək bir az diqqətli olasan. Sınıfdə deyilənə fikir verəsən. Gör burada sənə nə qədər yoldaşın var, hansı ilə istəsən birlikdə çalışa bilərsən. Elə deyilmi uşaqlar?

Müəllimin sualına otuz səs birdən cavab verdi:

– Elədir.

Firuzə isə beş barmağını cütləyib dirsəyini skamyanın üstə dayadı.

Səlimə müəllim soruşdu:

– Firuzə sözün var? Qalx görüm istəyin nədir?

– Səlimə müəllim Həsən razı olsa dərslərimizi birlikdə hazırlayırıq. O, bizim qonşuluğumuzda olur.

NİYƏ SÖZƏ BAXMIRSAN?

Yazı stolunun üstündə bir dəstə dəftər var idi. Dəftərlərin üzünə rəngbərəng kağızlar çəkilmişdi. Gülaçarın anası bu dəftərləri işlədiyi məktəbdən kətirmişdi. O, hər axşam yazı stolunun arxasında oturub dəftərləri bir-bir yoxlar, arabir qırmızı qələmlə işarələr yazardı. Gülaçar bilirdi ki, dəftərlərə toxunmaq olmaz. Buna görə də o gəlinciyinə dedi: «Dəymə ha!» Amma gəlincik gözlərini dəftərdən çəkmirdi. Görünür qırmızı üzlü dəftər onun xoşuna gəlmişdi.

– Di yaxşı, sən dinc dur, mən yavaşca- yavaşca sənə göstərim.

Gülaçar üstdəki dəftəri vərəqləməyə başladı. Qönçə diqqətlə baxırdı. Elə bil bu saat orada yazılanları oxuyacaqdı. Gülaçar əlini tanıdığı hərflərin üstünə qoyub dedi:

– Bax bu «a»dır, bu «b»dir. Bu da... Bu da... yaxşı sonra deyərəm. Görürsən, yaxşı bax, sən də öyrən.—O, Qönçənin başını dəftərə sarı əydi.

Birdən, uf... gör nə oldu!.. Dəftərlərin böyründəki mürəkkəb qabı yanı üstə çevrildi. Stola salınmış göy kağız və bir neçə dəftərin üzünü mürəkkəbə bulaşdı. Gülaçar tez mətbəxə qaçıb nənəsinə dedi:

– Nənə, gör bir Qönçə nə etdi! Mürəkkəbi yazı stolunun üstünə dağıtdı.

Nənə tez gəlib stolüstü kağızı dəyişdi, dəftərlərin üzünə sıçramış mürəkkəbi sildi.

– Sənin axı dəftərlərdə nə işin var? Anan min yol tapşırıb ki, yazı stoluna yaxın durma!

– Mən nə edim, Qönçə elədi də. Deyirəm dəymə, sözə baxmır.

Nənə dinmədi.

Bir kün də anası işdən gələndə, Gülaçara bir qədər kağızlı konfet alıb gətirdi. O, konfetləri vaza düzüb stolun üstünə qoydu. Gülaçara tapşırırdı ki, nahardan qabaq konfetlərə toxunmasın. Amma bir azdan, o otağa girəndə gördü ki, stolun üstündə iki konfet kağızı var. Anası Gülaçardan soruşdu:

– Bəs mən sənə demədim ki, nahar etməmiş konfetlərə toxunma!

Gülaçar bir stolun üstündəki konfet kağızlarına, bir də anasına baxıb dedi:

– Ana can, mən toxunmadım, Qönçə yedi. Dedim olmaz, nahardan sonra yeyərsən. Ağladı, dedi: «Ver», mən də verdim.

Gülaçarın anası barmağı ilə gəlinciyi hədələdi:

– Bax, bir də sözə qulaq asmasan, səni küncdə qoyacağam.

Nahardan sonra Gülaçar Qönçəni də qucağına alıb həyəətə düşdü. Uşaqlar onu görəndə kimi başına toplaşdılar. Gəlinciyin gözlərini yumub yatması, «ana, ana» çığıraraq ağlaması onları əyləndirirdi. Hamı istəyirdi ki, onu heç olmasa bir azca qucağına alsın. Gülaçar isə deyirdi: «Ay, ay, dəyməyin, ağladarsınız, o məndən başqa heç kimə getmir».

Ancaq bir azdan Gülaçar gəlinciyini yoldaşı Laləyə verib həyətdəki uşaqlarla siçan-pişik oynamağa başladı. Oyunun şirin yerində nənəsi mətbəx pəncərəsindən boylanıb çığırdı:

– Ay qız, Gülaçar, daha bəsdir oynadın, evə gəl!

Gülaçar dedi:

– İndi gəlirəm.

Axşam düşmüşdüsə də, oyun qızıışmışdı. Belə bir vaxtda evə getmək olardımı?

Bir azdan yenə Gülaçarı çağırdılar:

– Gülaçar, səninlə deyiləm? Eşitmirsən? Tez evə gəl!

Bu dəfə Gülaçarın anası çağırırdı. Səsindən Gülaçar başa düşdü ki, anası acıqlıdır. Ona görə də tez gəlinciyini Lalədən alıb evlərinə qaçdı.

Qapını anası açdı. O soruşdu:

— Bala, niyə sözə baxmırsan? Nənən səni çağırır, niyə gəlmirsən?

Gülaçar qaşlarını düyünlədi. Bir qədər dinməzəcə durdu. Sonra gəlinciyini göstərib, dodaqaltı mızıldadı:

– Mən gəlirdim, bax bu qoymadı, dedi, gəl bir az da oynayaq...

Ertəsi gün Gülaçarın nənəsi bazardan gələndə, zərli kağıza bükülmüş bir dondurma alıb gətirdi. O dondurmanı nəlbəkiyə qoydu. Gülaçar sevindi. Dondurmanın böyründən bir qırıq qopardı. Ancaq nənəsi nəlbəkini soyuducunun üstünə qoyub dedi:

– Bunu nahardan sonra yeyərlər. Əvvəl çörəyini ye!

Gülaçar dondurmanın həvəsinə nənəsinin çəkdiyi südlü aşı tərtemiz yedi. O, boşqabı nənəsinə göstərmək üçün mətbəxə getdi. Nənəsi də boşqabı alıb stolun üstünə qoydu.

Gülaçar soruşdu:

– Nənə can, indi dondurmanı yeyə bilərəmmi?

Nənəsi dedi:

– Yeyə bilərsən.

Gülaçar soyuducunun üstünə boylandı. Ancaq dondurma gözünə dəymədi. Bayaq içərisində dondurma olan nəlbəkiddə taxta qaşıqdan başqa heç bir şey yoxdu. Gülaçar nənəsindən soruşdu:

- Nənə, bəs dondurma necə oldu?
- Görmədin, soyuducunun üstünə qoydum.
- Axı burada yoxdur.

Nənəsi yaxın gəldi. Soyuducunun üstündəki boş nəlbəkiyə baxıb, sağ əlini sol əlinin üstünə vurdu:

– Bıy, görürsənmi, əlbət dondurmanı Qönçə yeyib də. Gör bir necə pis uşaqdır!

Gülaçar dodaqlarını büzüb dayanmışdı. Nənəsi isə, hey Qönçəni danlayırdı:

—Sən nə yaman qızsan, niyə icazəsiz götürüb yeyirsən!

Gülaçar özünü saxlaya bilmədi. İçini çəkə-çəkə dedi:

– Yox, Qönçə yeməyib, Qönçə bəyəm adamdır ki, yesin?

Nənəsi Gülaçarın bu sözünə gülümsünüb dedi:

– Bəs niyə o mürəkkəbi dağıda bilirdi, konfetləri icazəsiz yeyirdi, ancaq dondurmaya gələndə, deyirsən ki, yeyə bilməz?

Gülaçar dinmirdi. O, əllərinin dalı ilə gözlərinin yaşını silə-silə boş dondurma nəlbəkisinə baxırdı.

BALLI QARI

Biri vardı, biri yoxdu, uca dağlar qoynunda bir səfalı kənd vardı. Bu kənddə Ballı qarı adlı bir qarı yaşayırdı. Qarının vardan-yoxdan bir Qızılı inəyi vardı. Bir gün Qızılı inək yaraşığı Qaşqa bir bala doğdu. Ballı qarının sevinci dünyanı aşdı. Qarı Qızılı inəyin südündən yağlı kökə bişirdi. Qohum-qonşusunu qonaq çağırdı, dedi-güldü, şənlik elədi. Kökənin yerdə qalan hissəsini də güllü dəsmala büküb meşəyə getdi.

Ballı qarı çox getdi, az getdi, iynə yarım yol getdi. Yolda bir qayıya rast gəldi. Ayı bir oyuğun böyründə oturub bal yeyirdi. Pəncəsini oyuğa salıb bala bulayır, sonra da həvəslə ağzını marçıldadırdı.

Qarı onun böyründə ayaq saxladı, ayı kuruş gözlərini qıyıb Ballı qarını süzdü.

– A Ballı, o güllü dəsmala bükdüyün nədir?

– Qızılı inəyin südündən kökə bişirmişəm.

– Kimə aparırsan o kökəni?

– Buraları gəzirəm, Qızılı tapşırıb ki, heyvanların ən səxavətlini tapıb bu ləzzətli kökəni ona verim.

Ayı xırıltılı səslə güldü.

— Heç özünə əziyyət vermə, qarı,—dedi—heyvanların ən səxavətlisi elə mənəm.

Ballı qarı bir kuruş ayıya, bir də onun barmaqları arasından axan bala baxdı, dinmədi, yoluna duzəldi.

Çox getdi, az getdi, iynə yarım yol getdi. Bir ağzı qara canavarla rastlaşdı.

Canavar bir qotur təkəni parçalayıb yeyirdi. Baçı qalda olsa da Ballı qarının güllü dəsmalı nəzərindən qaçmadı.

– A qarı, qoltuğundakı nədir?

– Qurd qardaş, Qızılı inəyin əmanətidir, heyvanların ən səxavətlini tapıb ona verməliyəm.

– Özünü əziyyətə salma, bu tərəflərdə məndən səxavətliyi yoxdur. Görürsən, bu qotur təkəni basıb yeyirəm ki, o birilərinə azar-bezar yoluxdurmasın.

Qarı ağzı qara canavardan da ayrılıb getdi.

Bu kəzməklə Ballı qarı çoxları ilə rastlaşdı: tülküylə, köstəbəklə, dovşanla, axırda yorulub özünü ağac kölgəsinə verdi. Oxey deyib, belini palıd gövdəsinə söykədi. Qarşıdakı kol dibindən bir kirpi çıxdı. O tərəfə baxdı, bu tərəfə baxdı, Ballı qarını görüb irəli gəldi.

— Sən bizim elə xoş gəlibsən, ay Ballı qarı. O güllü süfrəyə bükdüyün nədir?

– Qızılı inəyin payıdır. Tapşırıb ki, axtarım heyvanların ən səxavətliyini tapıb ona verim. Hə gəzirəm, bir eləsinə rast gəlmirəm ki, gəlmirəm.

Kirpi güldü. Gözlərini hərlədi, başını tikanlı kürkündən çıxarıb dedi:

– Ay Ballı qarı, nə çoxdur bizim bu meşədə səxavətli heyvan. Bax, biri elə bizim böyük qardaşımız Qopal ayı. Sonra Tülkü bacı, Çəpgöz dovşan...— Kirpi fikrə getdi...— Qurd dayını da bu dəstəyə qatmaq olar. Zərər yoxdur, yağlı kökədən yeyib öz əkər-əskiyini düzəldər.

Ballı qarı kirpinin sözünü kəsdi.

— Ay kirpi lələ, daha bəsdir, gerisini sayma. İndi özüm bilirəm ki, kökəni kimə verim.

Uşaqlar, yəqin siz də tapmışsınız? Bilirsiniz ki, Qızılı inəyin hədiyyəsi kimə çatasıdır.

YOX, CAN NƏNƏ

Biri vardı, biri yoxdu, Hüseyn adlı bir oğlan vardı. Hüseynin vardan-yoxdan bir qoca nənəsi vardı. Nənə yuyardı, yamayardı, su gətirərdi, odun doğrardı, bişmiş bişirərdi; Hüseyn də qışda ocaq başında, yayda da kandardaca oturub baxardı.

Hər səhər nənə deyərdi:

– Bala, ağrın ürəyimə, qalx su gətir.

Hüseyn deyərdi:

– Yox, can nənə, ağırdır. Gücüm çatmaz.

Nənə deyərdi:

– Oğul, başına dönüm, dur odun doğra.

Hüseyn deyərdi:

– Yox, can nənə, balta itidir. Əlimi kəsər.

Beləcə günün başı əyilənə kimi nənə deyər, yalvarar, nəvə də min bir bəhanə ilə yerdən qalxmazdı.

Qonşuluqda Kərim dayı adlı bir dəmirçi olurdu. Dəmirçi səhər ertə işə gedəndə də, qayıdanda da Hüseyni hey kandarda oturan görərdi. Bir gün Kərim dayı doqqazın qarşısında ayaq saxladı, dedi:

– Ay Pəri qarı, gəlsənə bu cavan oğlanı mənə köməkçi verəsən. İşim ağır, əlimdən yapışan bir köməkçim də yox.

Pəri qarı bir Kərim dayıya baxdı, bir də tənbel nəvəsinə. Ah çəkdi:

– Apar qonşu. Allah əmanəti! Mən xeyrini görmədim. Bəlkə sənə qismət oldu,—dedi.

Ertəsi gün Kərim dayı işdən qayıdanda Hüseyni də özü ilə apardı.

Səhər ertə dəmirçi işə gedəndə Hüseyn yataqda uzanmışdı. Dəmirçi qapıdan çıxanda çomağını kandardakı köhnə palaz parçasına vurub dedi:

– Mən gələnə kimi meşədən odun gətirərsən, yararsan, su daşıyarsan. Keçini sağarsan. Ocağı qalayıb, südü qaynadarsan. Ev-eşiyi də səliqəyə salmağı yadından çıxarma!

Kərim dayı gedəndən sonra Hüseyn ayağını yorğandan çıxarıb palaza bir təpik vurdu:

– Kərim dayı gedəndə sənə nə tapşırdı? Niyə böyrünü yerə vermişən? Qalx, işini gör!

Palaz dillənmədi. Necə vardısı, eləcə də qaldı.

Axşam gün batanda dəmirçi işdən qayıtdı. Ev-eşiyə göz gəzdirdi. Hüseyn hələ də yataqdan qalxmamışdı. Kərim dayının üzünü bozardı. O, çomağını palazın bir bucağına çırpdı.

– Sənə tapşırıqlarımı nə üçün yerinə yetirməmişən?

Hüseyn ayaqlarını altına yığıb büzüşdü:

– Kərim dayı, mən ona neçə dəfə sizin tapşırıqlarınızı xatırlatdım. Ancaq o, yerindən tərpənmədi.

Kərim dayı dedi:

– Oğul, indi ki o nə sənin, nə də mənim sözümü saya salmır, tənbellik edir, gəl köməkləşib dərsini verək. Al, bunu çiyinə at. Gör ona nə toy tuturam.

Hüseyn ehtiyatla qalxıb palaz parçasını çiyinə saldı. Kərim dayı çomağını qaldırdı.

– Sənə demədim meşəyə, oduna get? Sənə demədim su gətir? Sənə demədim keçini sağ...

Hər «sənə demədim»dən sonra çomaq qalxıb-enirdi. Çomaq qalxdıqca da, Hüseyn ağrının gücündən yerindəcə atılıb-düşürdü. Axırda o, dözə bilmədi.

– Kərim dayı, daha bəsdir. Palaz deyir bir də sözündən çıxmaram.

Kərim dayı çomağı küncə söykədi.

Ertəsi gün o, evdən çıxanda yenə gözünü palaza zilləyib, dünənki tapşırıqlarını təkrar etdi. O çıxıb gedəndən sonra Hüseyn bir az gözlədi. Gördü palazdan yenə səs-soraq çıxmır. Tez qalxdı. Odun gətirdi, su daşdı, keçini sağdı, südünü qaynatdı, ev-eşiyi səliqəyə saldı.

Axşam gün batandan xeyli keçmiş Kərim dayı qayıtdı. Kandarda durub, bir palaza, bir də Hüseyinə baxdı. Gülümsədi.

Baba, nəvə deyə-gülə süfrə başına keçdilər, yedilər, içdilər, Kərim dayı nağıl söylədi, hüseyin də dirsəklərini dizlərinə söykəyib, qulaq asdı.

Bundan sonra daha Hüseyinə tənbel Hüseyin deyil, qoçaq Hüseyin dedilər.

ÇÖRƏK ƏHVALATI

Dürdanə saatlarla atasının yazı masasının qabağında durub baxardı. Masanın üstündə nələr yoxdu... Xırdaca cücüləri dırnaq böyüklükdə göstərən ədəsə, içərisində rəngli sular olan nazik mixbərlər... Qapaqlı qutuların içində də çürbəcür sünbüllər...

...Dürdanənin atası eyvanda məhəccərlərə bağladığı uzun yeşiklərin içərisində gül əvəzinə sünbül bəslərdi. Burada çürbəcür sünbüllər olardı: açıq-sarı, tünd-sarı, qızılı, uzun qılçıqlı, qısa qılçıqlı, iri dənli, sısqə dənli. Ata hey bu dibçəklərin, yeşiklərin başına dolanar, kəhrəba kimi sarı dənləri nəlbəkinin içinə töküb baxardı.

Dürdanə bir gün dedi:

– Bu nədir?! Dibçəkdə gül əkərlər. Evimizdə hara baxırsan sünbüldür, adamın ürəyi darıxır.

Nənə dedi:

– Dürdanə, qızım, gül də lazımdır. Ancaq bu sünbülləri çıxarıb atmaq olmaz. Atan elə sünbüllər yetişdirmək istəyir ki, yağışa, doluya davamlı olsun, özü də dəmyə yerdə yetişsin.

– Belə sünbüllər onun nəyinə gərəkdir?

– Necə nəyinə gərəkdir? Bu təkcə ona yox, bütün ölkəmizə, xalqımıza lazımdır. Taxıl çox olsa, çörək də bol olar.

Dürdanə dedi:

– Eh, çörəyi nə eləyirik?—Onun çörəklə heç arası yoxdu. Fikirləşirdi ki, nə olaydı, çörək heç olmayaydı.

Nənə başını buladı.

Nahar vaxtı hər dəfə o, Dürdanəyə deyərdi:

– Ay qız, çörəklə ye.

Dürdanə isə çörəyi gah süfrənin böyründə gizlədər, gah da stolun altına atardı. Nənə xəbər tutanda onu danlayardı.

Dürdanənin nənəsi iki həftə idi ki, kənddən qonaq gəlmişdi.

Bir kərə o, qızılı toxumlara baxıb oğluna dedi:

– Müzəffər, maşallah, taxıl buna deyərlər, elə bil zoğal çərdəyidir.

Müzəffər sünbüllərin birini qırıb ovxaladı. İri dənələrini nəlbəkiyə tökdü.

Nənə qabarlı quru barmaqlarını dənələrin üstündə gəzdirdi:

– Bəxtəvərlər, elə bil günün bütün işığını çanlarına çəkiblər.—O, dənələrdən bir- ikisini ağzına atıb dişinin altında əzdi.

Ata gülümsünürdü. Dürdanə hələ onu belə kefi saz görməmişdi...

Bir dəfə nənə numru bişirmişdi. Hamı süfrə başına yığışmışdı. O, isti buğda çörəyini əli ilə doğrayıb hərəyə bir parça verdi.

– İsti çörəyə bıçaq vurmazlar, bütün ətri uçar.—dedi.

Nənə çörəyin bürüşdə yerindən bir tikə də kəsib nəvəsinə uzatdı. Dürdanə çörəyi itələdi:

– Çörəksiz yeyəcəyəm.

Nənə məzəmmətlə başını buladı:

– Hayıf atanın zəhmətindən,—dedi.—O, ömrünü-gününü bu çörəyin yolunda qoyur, amma sən onu geri itələyirsən... utanım yerinə.

Dürdanə gülümsündü. Ancaq süfrə başında ona məhəl qoyan olmadı. Müzəffər də başını aşağı salıb çörəyini yeyirdi. Nənə bərk hirslənmişdi. Dürdanə çarəsiz qalıb çörəyi götürdü. Bir-iki tikə yeyəndən sonra yavaşca mizin altına atdı.

Xallının başı batsın! O, işi korlamasaydı, hər şey ötüb keçəcəkdı. Birdən Xallı miyoldaya-miyoldaya mizin altında vurnuxmağa başladı. Görünür, çörəyin iyini almışdı. Ancaq isti olduğundan yaxın dura bilmirdi. Nənə bir-iki dəfə «piştə» dedi. Amma pişik yenə miyoldaya-miyoldaya döşəməni cırmaqlamağa başladı.

Nənə stolun altına əyildi. Müzəffər dedi:

— Ay ana, işin olmasın, çörəyini ye, indi özü çıxar.

Nənə stolun altında Xallının ora-bura itələdiyi isti çörəyi üfürüb təmizləyəndən sonra ağ süfrənin üstə qoydu.

Müzəffər başını qaldırıb məzəmmətlə qızına baxdı. Nənə dilləndi:

— Sənin çanınçın, Müzəffər, nə qədər ki, mən burdayam ora,—o, Dürdanəyə işarə etdi. Nənənin adəti idi, kimə hirslənsə idi, adını deməzdi,—çörək yoxdur! O ki, bərəkəti yerə atdı!..—Nənə duruxub, sonra acıqla bir az da ucadan dedi:—Xallıca da yoxsan, pişik pişikliyi ilə çörəyi yerdə qoymaq istəmir...

Müzəffər anasını sakit etdi:

— Ay ana, qanını qaraltma. O adam ki, atasının zəhmətini ayaq altına atır, onu heç məzəmmət etməyə dəyməz.

Çəngəl Dürdanənin əlindəcə qaldı. Dodaqları kilidləndi. Yağlı numru boğazından getmədi. O gündən nənə nəvəsinin çörəyini kəsdi.

Ertəsi gün nənə nahara dolma bişirmişdi. Yenə isti təndir çörəyi süfrənin üstündə buğlanırdı. Dürdanə əlini çörəyə uzatmaq istəyəndə nənə çörək qabını qabağa çəkdi. Dürdanənin əli havada asılı qaldı. O, çəngəli üstünə qatıq tökülmüş dolmalara batırıb tez-tez ağzına apardı. Sonra qabağındakı boş nimçəyə baxıb öz-özünə pıçıldadı: «Mən heç doymadım!»

Axşam nənə süfrəyə bir piyalə doşab gətirdi, ortalığa yağ-pendir qoydu. Dürdanənin lap qabağında bir bütöv təndir çörəyi vardı. Çörəyin qızarmış üzünü par-par parıldayırdı. Dürdanə səhərki əhvalatı yadına salıb əliuzunluq eləmədi. Nənə nəlbəkiyə yağ-doşab tökdü. Qabın kənarına bir parça pendir də qoydu. Dürdanə yağla doşabı qarışdırdı. Arabir pendirdən də yedi. Ancaq

çörəksiz nə pendir, nə yağ, nə də doşab xoşuna gəldi. Nənəsi onun qurçalandığını görüb dedi:

— Yubanma, çayını iç, yıxıl yat.

Dürdanə yaxşı bilirdi ki, nənə ilə mübahisə etmək olmaz. Ancaq acdı, çörək istəyirdi, təkcə çörək.

Nənə isə başı üstündə çıqqıldayan saati göstərib əlavə etdi:

— Görürsən ki, saat da deyir: «Get yat, get yat, get yat...»

Dürdanə diqqətlə qulaq asdı. Saat doğrudan da deyirdi: «Get yat... get yat...».

O, çarəsiz soyunub yatağa girdi. Gözünə yuxu getmədi. Xətri çörək istəyirdi. Hər səhər nənənin doğrayıb süfrəyə düzdüyü buğda çörəyinin ətri otaqı götürmüşdü. Saat da elə bir yandan tələdirirdi: «Yat, yat, yat...»

Dürdanə hirsindən ağlamağa başladı. Nənə onun səsini eşidib gəldi:

—Nolub, niyə ağlayırsan? Yatsana.

Dürdanə hıçqıra-hıçqıra dedi:

—Mənə çö...çö...çörək ver. Çö...çörək istəyirəm.

Nənə dinmədi. Bir qırıq çörək kəsib nəvəsinə verdi. Dürdanə yatağında oturdu, çörəyi ikiəlli tutub yeməyə başladı: «Necə də ləzzətli çörəkdir!»

Nənə nəvəsinə baxıb gülümsədi, sonar süfrənin üstünə göz gəzdirdi, çörəyin bir yekə qırığını da nəvəsinə uzatdı: özü də Dürdanənin ayaq tərəfində oturdu.

QIRMIZI ULDUZ

Bir axşam zəng çalındı. Dürdanə tez qapını açdı. Gələn Gülzardı. O, dəhlizə keçəndə Dürdanə dedi:

— Nə yaxşı oldu! Bu neçə gündə hardaydın, görünmürdün? Gəl gəlincik-gəlincik oynayaq.

Gülzar başını tərpətdi:

— Yox, mən daha gəlincik-gəlincik oynamıram.

— Niyə? Bəs xəstə olanda telefonla demədin xi, Nailəni gətir bizə gəlincik-gəlincik oynayaq?

Gülzar əlini havada yellədi:

— Onda oynayırdım. İndi daha olmaz. — O, paltosunun yaxasını açıb döşündəki qırmızı ulduzu göstərdi: — Görürsən, bu gün verdilər. İndi mən oktyabryatam.

O, başını dik tutub sinəsini qabağa verdi. Dürdanə də qızıl haşiyəli qırmızı ulduza həsrətlə baxdı.

— Bizə deyiblər ki, bu gündən siz pionerin köməkçisisiniz. Gərək adınıza layiq oxuyasınız, yaxşı işlər görəsiniz.

Dürdanə fikrə getdi. Qonşuları Sara xalanın oğlu Kamili xatırladı. «Onun da döşündə belə ulduz vardı. Ancaq Sara xala hey şikayətlənirdi ki, Kamil dərslərini yaxşı hazırlamır, tənbellik edir. Görəsən yaxasına ulduz taxanda ona deyiblər ki, sən oktyabryatsan? Bəlkə heç özünün xəbəri yoxdur».

Dürdanə ehtiyatla qırmızı ulduza toxunub soruşdu:

— Bunu verəndə hamıya deyirlər ki, gərək yaxşı oxuyasan, yaxşı işlər görəsən?

Gülzar başını tərpədərək: «hamıya» deyə cavab verdi.

— Onu da deyirlər ki, daha gəlincik-gəlincik oynamaq olmaz?

— Yox, demirlər. Ancaq biz gərək özümüz başa düşək, gəlincik-gəlincik oynamaq əvəzinə evdə anamıza kömək edək, ev süpürək, qab silək... — O,

birdən əlini kandara söykənmiş döşəmə şotkasına uzadıb soruşdu: — Sən heç ev süpürürsən?

— Əlbəttə, süpürürəm. Nənəmə göyərti təmizləməkdə də kömək edirəm.

Gülzar böyüklərə məxsus təmkinlə dostunu təriflədi:

— Yaxşı eləyirsən, — sonra fikirli-fikirli Dürdanənin gəlinciyinə baxıb əlavə etdi:

— Gəlincik-gəlincik də oynayırsan! İstəsən nənənə kömək etməyə də bilərsən, ancaq mənə yaraşmaz. Mən oktyabryatam.

Dürdanə yenə gözünü Gülzarın döşündəki ulduza dikdi: — «Kaş mən də məktəbdə oxuyaydım, oktyabryat olaydım», — deyə düşündü.

Gülzar paltosunu dəhlizdə mıxçadan asıb Dürdanə ilə içəri keçdi. Otaqda kimsə yoxdu. Nənə mətbəxdə nahar hazırlayırdı. Gülzarla Dürdanə üstü oyuncaqla dolu mizin qabağında durmuşdular. Ancaq heç birinin əli oyuncaqlara sarı uzanmırdı. Axırda Dürdanə şəkilli kitablarını qabağına töküüb dostuna dedi:

— Onda gəl kitab oxuyaq.

Hər ikisi taxtın üstündə oturdu. Gülzar dəfələrlə oxuduqları kitabları vərəqləyə-vərəqləyə Dürdanəyə dedi:

— Bilirsən, biz baharda nə edəcəyik? Həyatımızın böyründəki meydançada bağ salacağıq.

— Harda?

— Qız qalasının böyründəki kiçik meydançada.

— Kiminlə?

— Telli uşaqlarla danışıb, Rəhilə də söz verib ki, bizə kömək eləsin.

Rəhilə qonşu həyətdə olurdu. Politexniki məktəbin beşinci sinfində oxuyurdu.

— Məni də köməkçi götürərsinizmi?

— Niyə götürürük.

Gülzar çox oturmadı. O gedəndən sonra Dürdanə mətbəxə nənəsinin yanına ketdi. Nənəsinə gözüyaşlı görüb soruşdu:

— Nənə, niyə ağlayırsan?

— Ağlamıram, qızım, soğan gözümü acışdırdı,— dedi. Sonra o, üz-gözünü silib soruşdu: — Bəs Gülzar nə tez getdi?

— Gülzar oktyabryat olub. Getdi anasına kömək etməyə.

— Belə de! Gülzar ağıllı qızıdır, özü də əlaçıdır.

— Nənə, axı, Kamil də oktyabryatdır. Bəs o niyə pis oxuyur?

— Kamil fərsiz övladdır. Keçən il də ikinci sinifdə qaldı. Yazıq Sara min əziyyətlə oğul böyüdür, onun isə heç vecinə də deyil. Anası işə gedən kimi düşür həyəətə, xırda-xırda uşaqlarla topaldıqaç oynayır.

Dürdanə ürəyində dedi: «Ah, kaş mən də oktyabryat olaydım, deyirlər, hələ balacasan, gözlə! Nə vaxta kimi gözləyim?..»

Dürdanə ağzını mətbəx stoluna dayayıb gözləri dolmuş halda nənəsinə tamaşa edirdi. Nənəsi ət üçün soyduğu soğanları taxtanın üstə yığanda Dürdanəyə dedi:

— Canım-ciyərim, nə fikir edirsən, bu gün-sabah sən də məktəbə gedərsən, cürbəcür kitabların da olar, qırmızı ulduzun da. İndi burda durma, soğan gözünü acışdırır.

Nənə bilmirdi ki, Dürdanənin gözlərini soğan acışdırmır, o, başqa bir şeyin qüssəsini çəkir.

SAVAŞDILAR, BARIŞDILAR

Dilara qapıya çatdı. Nə qədər çalışdısa əli zəngə çatmadı. Ancaq indi o, həmişəki kimi qapını döymək istəmirdi. Ona elə gəlirdi ki, məktəbə getdiyi bu iki gündə xeyli böyümüşdür. Uşaq deyil ki, qapını döysün. Dilara bir neçə dəfə atılıb barmağını zəngin düyməsinə basmağa çalışdı. Amma əli çatmadı. Axırda çantasını açıb karandaşını çıxartdı, pəncələri üstə qalxıb karandaşın ucu ilə zəngi basdı. Sonra karandaşı tez gizlətdi. Qapını açmış anasının boynuna atıldı:

—Ana can, görürsənmi, əlim daha zəngə çatır,—deyə çığırdı.

Anası onun saçlarını oxşadı:

—Əlbəttə, qızım, daha böyümüsən, məktəbə gedirsən, uşaq deyilsən ki, əlin çatmasın.

Dilara otağa girdi. Balaca qardaşı Arif taxtın qabağında şəkilli kitablara baxırdı. O, Dilaranı görən kimi yerindən qalxdı. Dilara çantasını taxtın üstünə qoydu. Arif bacısına yaxınlaşıb yalvara-yalvara dedi:

—Dilara, nə olar, bir dəfə çantanı ver oynadım da.

Dilara Arifə tərs-tərs baxdı:

—Çanta sənin üçün oyuncaqdır, bəyəm?

Arif dinmədi. Taxtın üstünə dırmaşıb dizi üstə Dilaranın yanında oturdu.

—Dilara, Lətifə səni soruşurdu. Dedi ki, gələn kimi məni çağırsın.

Dilara yerindən sıçradı. Lətifənin dalınca getmək istədi.

Arif gözlərini çantaya dikdi, bacısının çantanı yadından çıxartması onu çox sevindirdi. Ancaq Dilara qapıya yetişəndə birdən durdu. Dönüb Arifə baxdı, tez qayıdıb çantanı götürdü, o biri otağa apardı.

Lətifə qonşuluqda olurdu. O, üçüncü sinifdə oxuyurdu. Dilara isə bu ildən məktəbə gedirdi. Keçən il Lətifə hər axşam dərslərini öyrəndikdən sonra Dilaranın yanına gələr, ona məktəbdən, siniflərindən, müəlliməsindən danışardı...

Bəzən də şəkilli kitablarını gətirib Dilaraya oxuyardı. Ancaq çox vaxt Dilaranı bu gözəl kitabları vərəqləməyə qoymaz,—«Sən dəymə, özüm vərəqləyəcəyəm, uşaqlara yaramaz», deyə kitabını bərk-bərk sinəsinə basardı: «Sən qulaq as, mən də oxuyum».

O zaman Dilara hələ bağçaya gedirdi. Lətifə öz müəlliməsindən danışmağa başlayanda Dilara da öz bağça müəlliməsindən söz salardı. Hər kəs öz müəlliməsini tərifləməyə başlardı, hərdənbir, bu mübahisə dalaşmaya çevrilərdi.

Bir dəfə Lətifə Dilaranın yanına həmişəkindən tez gəldi. O, qapıdan içəri girən kimi:

— Mənim müəlliməm orden almışdır,— dedi.

Dilara yoldaşına baxıb gülümsədi, ancaq ürəyində tutuldu. Anasının söhbətə qarışması onu daha da acıqlandırdı. Dilaranın anası əlini Lətifənin çiyinə vurub dedi:

— O gün olsun, özün böyük müəllim olasan!

Dilaranın müəlliməsi orden almamışdı. O, ürəyində öz müəllimini tərifləmək üçün nə qədər söz axtardısıa tapmadı. Lətifə isə hey qızların müəllimi necə təbrik etdiklərindən, indi onun şəklinin bütün qəzetlərə vurulmasından danışır və deyirdi ki, onun müəllimini indi hər yerdə tanıyırlar.

Dilaranın gözləri yaşla dolmuşdu. O, səsi titrəyə-titrəyə dedi:

— Nə olsun ki, gələn il mən də məktəbə gedərəm, mənim də müəllimim orden alar!

Lətifə onun sözlərinə ucadan güldü. Dilara özünü saxlaya bilmədi, yanağından süzülən göz yaşlarını əlinin dalı ilə silə-silə:

— Bax, Lətifə, sənin müəllimin belədir!— deyə ağzını əyərək üzünü eybəcər bir hala saldı.

Lətifə qəzəblə Dilaranın üstünə atılıb sinəsindən itələdi. Bu hadisədən sonra qızlar uzun müddət kəsülü qaldılar.

İndi Dilara da məktəbli olmuşdu. Onun da yoldaşları, sinfi, öz xüsusi kitabları, hətta ordenli müəllimi vardı.

Dilara bu iki gündə Lətifəni görməmişdi. O, Lətifəni görmək, öyünmək və ona öz müəllimindən danışmaq istəyirdi. İndi Lətifəyə deməyə ürəyində o qədər sözü, söhbəti vardı ki... Lətifə ikinci növbədə oxuduğundan qızlar ancaq axşam görüşə bildilər. Hər ikisi taxtın üstündə oturub söhbətə başladılar.

Dilara müəllimi haqqında elə həvəslə danışdı ki, Lətifə təzə bir şey fikirləşib deməyə macal tapmırdı.

Söhbət arası birdən Lətifə Dilaranın sözünü kəsib soruşdu:

— Dilara, bəs sizin müəlliminizin adı nədir?

Dilara tutuldu, qızardı. Masanın üstünü səliqəyə salan anasına baxaraq yavaşca dedi:

— Müəllimdir də!

Lətifə əllərini bir-birinə vuraraq ucadan güldü. Anası da Dilaraya baxıb gülümsədi. Dilara daha da qızardı. Anası yaxınlaşıb onun başını oxşadı.

— Qızım, tez incimək, hirslənmək yaxşı adət deyil; bilmədiyini öyrənmək lazımdır. Sənin müəlliminin adı Məryəm xanımdır,— dedi.

Bu dəfə Lətifə qızardı:

— Məryəm xanım, Məryəm xanım!—deyə dalbadal təkrar etdi.—Bu ki, mənim müəllimimdir.

Dilara acıqla əlini yelləyib çığıra-çığıra dedi:

— Heç vaxt, heç vaxt, mənim müəllimimdir!

O, həyəcanla anasına baxdı, elə bil onu köməyə çağırırdı. Anası qızların arasında oturdu:

— Mənim qəşəng qızlarım, niyə dalaşırsınız. Məryəm xanım təkcə sizin ikinizin müəllimi deyil, o mənim də müəllimim olmuşdur. O yüzlərcə uşaqların müəllimi olmuşdur. Elə buna görə də ona orden vermişlər.

Qızlar susub, təəccüblə ananın üzünə baxırdılar.

HÖRÜKLƏR

Həlimə bizim qonşumuz Sayalı nənənin nəvəsidir. Onun uzun, qara hörükləri vardır. Biz ya stol başında, ya da eyvanda oturub şəkil çəkəndə, hörükləri Həlimənin sinəsinə düşərdi. Həlimə də hörüklərini hey kürəyinə atardı. Biz geyinib küçəyə çıxanda, Həlimənin hörükləri adamların nəzərini cəlb edərdi.

Məktəbdə hamı Həliməyə „Hörüklü qız" deyərdi.

Sinfimizdə uzunsaçlı qızlar çoxdur. Onların hörükləri kürəklərinə ancaq çatırdı. Bu hörüklər çox səliqəsiz olurdu, uclarına bağlanmış lentlər açılıb orda-burda partaların arasına düşürdü. Tənəffüslərdə məktəbimizin xidmətçisi Tutu nənə, kapron lentləri barmaqlarının ucunda yuxarı qaldırıb soruşurdu:

—A dəcellər, yenə lent itirmisiniz? Qız gərək səliqəli olsun. Həliməyə bir baxın. Qız deyil, qızıl parçasıdır. Hələ onun saçlarını dağınıq görməmişəm!

Həlimə dinməzdi. Hamı həsədlə Həliməyə, Həlimə də pörtmüş halda mənə baxardı. Gülməmək üçün dodaqlarımı bir-birinə qısdardım. Həlimə mənim dostumdur... Neçə deyim ki, bu hörüklərin əhvalatı özləri qədər uzundur. Bu hörüklərin səliqəli olması üçün Sayalı nənə hər gün... yox, demərəm...

Səhər məktəbə hazırlaşırdım. Çantamı tələsik yığdım. Dəhlizə çıxdım. Həliməni səslədim. Cavab gəlmədi. Dedim yəqin gecikmişəm. Yüyürərək məktəbə getdim.

Tutu nənə sinfi süpürürdü. Məni görcək dedi:

—A bala, nə xəbərdir? Gözünə yuxu getməyib?

Uşaqlar bir-bir, iki-bir gəlirdilər.

Bir azdan yağış başladı. Tutu nənə qapıları taybatay açdı. Uşaqlar hay-küylə dəhlizə doluşdular. Mən pəncərənin qabağında durub, uca

sərv ağacları bitmiş yola baxırdım. Fikirləşirdim ki, görəsən Həlimə haradadır...

Zəng çalındı.

Sinfə girdik. Müəllim siyahını yoxlayırdı. Gözüm qapıda qalmışdı. O, təbaşiri götürüb, yazı taxtasına yaxınlaşdı. Elə bu zaman sinfimizin qapısı yavaşca cırıldadı. Həlimə içəri girdi. Kandarada dayandı. Müəllim əlini taxtadan çəkib, diqqətlə Həliməni nəzərdən keçirdi.

Doğrusu, hamı Həliməyə təəccüblə baxdı. Elə bil o, həmişəki qız deyildi. Saçları pırtlaşmışdı. Önlüyü arxada səhv düymələndiyindən ətəyi bir tərəfdən qalxmışdı.

Müəllimin qaşları çatıldı. QIZI sorğu-suala tutmadı. Həlimə yavaşca yerinə keçdi. Çantasını açdı. Mən taxtada yazılanları dəftərimə köçürməyə başladım. Həlimə isə böyrümdə qurdalanır, çantada nə isə axtarırdı.

Müəllim bizə tərəf gəldi. Böyrümüzdə durdu. Partanın üstünə tökülmüş dəftəri, kitabı nəzərdən keçirdi.

— Həlimə, de görüm, bu gün sənə nə olub?

Həlimə qızardı. Ətrafa göz gəzdirib çəkinə- çəkinə dedi:

— Müəllim, mənə heç nə olmayıb. Sayalı nənəm xəstələnib...

Müəllim dinmədi. Uşaqlar isə Həlimənin pırtlaşmış saçlarına, mürəkkəbə bulaşmış əllərinə baxıb gülüşdülər.

LƏTİFƏNİN PENCƏYİ

O gün məktəbdən gəlirdik. Bir də gördük ki, tindəki su budkasının yanında bir uşaq durub ağlayır. O, ətrafına baxıb kimi isə axtarırdı. Kirli əllərinin

arxası ilə gözlərini sürtdükcə yanağındakı qara ləkə bütün üzünə yayılırdı.

Lətifə mənim qolumu çəkib:

– Nailə, bir ora bax,—dedi. Biz ağlayan oğlanın qarşısında dayandıq.

Lətifə dedi:

– Yəqin anasını itirib, evlərini də tapmır...

Oğlan gözlərini ova-ova başını yuxarı qaldırıb bizə baxdı:

– Yox, yox, anam məni itirib...—dedi.

– Sənin adın nədir?

– Tofiq.

– Tofiq, bəs küçəyə niyə tək çıxmısan?

– Tək çıxmamışdım. Rafiq mənə dedi ki, gəl gedək məktəbə. Biz də getdik.

– Bəs Rafiq indi haradadır?

– Onun bacısı o məktəbdə oxuyur. Dedi: «Sən su budkasının yanında dayan, mən indi gəlirəm». Mən də dedim: “Yaxşı”

– Daha niyə ağlayırsan? Dayan, gözlə, Rafiq indicə gəlib səni evinizə aparar.

– Yox, gəlməz. O məni tapmaz. Rafiq bilmir ki, mən haradayam. Mən indi başqa su budkasının yanında durmuşam. İstədim evimizə qayıdım, getdim gördüm evimiz yerində yoxdur.

Tofiq daha ağlamırdı. Dinməzəcə gah mənim, gah da Lətifənin üzünə baxırdı.

Dedim:

– Lətifə, gəl Tofiqi evlərinə ötürək.

Lətifə razı oldu. Mən soruşdum:

– Tofiq, sən hansı küçədə yaşayırsan?

Tofiq dedi:

– Biz Vaqif küçəsində oluruq.

Mən Tofiqin əlindən tutdum. Tində duran polisdən Vaqif küçəsini soruşduq. O, bir mənə, bir Lətifəyə, bir də Tofiqə baxıb dedi:

– Uşaqlar, Vaqif küçəsi sizin nəyinizə gərəkdir?

Lətifə qızardı. Gözlərini mənə bərəltdi. Demək istəyirdi ki, «dinmə». Sonra dili dolaşa-dolaşa dedi:

– Elə-belə, lazımdır. Xalamgil orada olur.

O qorxurdu ki, polis Tofiqi əlimizdən alar. Biz də onu ötürə bilmərik.

Biz tinlərdə divarlara vurulmuş göy lövhələri hecalaya- hecalaya oxuyurduq. Tofiqin əynində palto yox idi, ona görə də əsirdi. Lətifə pencəyini çıxarıb Tofiqə geyindirdi. Pencəyin qolları Tofiqin dizlərinə kimi sallanırdı. O, gedə-gedə pencəyin qollarını yellədir, bizi də əyləndirirdi. Hər üçümüz gülə-gülə, evlərin nömrəsinə baxa-baxa gedirdik. Gah o səkiyə, gah da bu səkiyə qaçıb Tofiqilin evini axtarırdıq. Axırda gəlib 14 nömrəli evin qabağında durduq. Lətifə qırmızı darvazanı Tofiqə göstərib soruşdu:

– Budurmu?

Tofiq həyəti küçədən ayıran qaranlıq dalana baxıb, çiyinlərini çəkdi:

– Bilmirəm, heç bura oxşamır.

Biz təəccüblə baxışdıq. Tofiq Lətifənin əlini tutub dartdı:

– Lətifə, gəl təzədən azaq.

Biz başa düşdük ki, beləcə küçələrdə düşüb gəzmək Tofiqin ürəyindənmiş. Ona görə də, evlərini tanımaq istəmir. Elə bu sayaq qırmızı darvazanın yanındakı qapıdan bir qız çıxdı. O, Tofiqi görən kimi, geri çevrilib çıxırdı:

– Ay ana, budur ey, buradadır, gəlib çıxıb!

Qız bizə tərəf cumdu. Acıqlı-acıqlı hər ikimizi süzdü.

– Heç utanmırsınız? Hələ özünüz də məktəblisiniz! Uşağı hara tutub aparmışdınız?—O, yaxınlaşmaqda olan anasına sarı dönüb dedi:—Ana, Tofiqi bunlar aparıbmiş.

Onlar Tofiqin qolundan tutub danlaya- danlaya içəri apardılar.

Biz təəccübümüzdən donub qalmışdıq. Mən hirsimdən ağlamaq istəyirdim. Bir müddət beləcə dinməz dayandıqdan sonra küçə aşağı getdik. Birdən Lətifə durdu. Paltosunun yaxasını açıb əlini sinəsinə sıxdı:

– Bıy, pencəyimi də apardılar,—dedi.

Ancaq biz geri qayıtmadıq. Tofiqin anasından yamanca qorxmuşduq. Mən Lətifəyə dedim:

– Gərək Tofiqi ötürməyəydik. Qoy azaydı.

Lətifə dinmirdi. Görünür, o öz təzə pencəyi üçün hayıfılanırdı. Biz bu barədə heç kimə bir söz demədik.

Ertəsi gün axırncı dərstdə məktəbimizin müdiri cavan bir arvadla sinfə gəldi. Müdirimiz müəllimimizlə nə haqdasa astadan danışdı. Birdən müəllimimiz dönüb Lətifə ilə mənim oturduğum skamyaya işarə etdi. Elə bu vaxt Lətifə paltarımın qolunu dartıb pıçıldadı:

– Nailə, tanıdın?

Mən başımla «hə» dedim. Biz fikirləşirdik ki, indi Tofiqin anası üzünü uşaqlara tutub deyəcək ki, dünən... Axı necə inandıraq ki, Tofiqi biz aparmamışdıq. O özü azmışdı. Müəllimimiz ucadan dedi:

– Uşaqlar, qulaq asın, Lətifə, sən, bir də Nailə ayağa qalxın!

Biz asta-asta yerimizdən qalxdıq. Bu dəfə müdirimiz dilləndi:

– Uşaqlar, dünən sizin yoldaşlarınızdan ikisi—Lətifə ilə Nailə məktəbliyə layiq yaxşı bir iş görüblər!..

Mən qulaqlarıma inanmadım. Sonra müdirin nə dediyini eşitmirdim. Ancaq o, çox söz dedi. Tofiqin anası da bizim hər ikimizi qucaqladı. Qolunun üstünə saldığı pencəyi yuxarı qaldırıb soruşdu:

– Bəs bu pencək hansınızındır?

Lətifə utana-utana əlini uzadıb:

– Mənimkidir!—dedi.

NƏNƏ CAN, NAĞIL DE

Zərifə hər axşam yatağa uzanan kimi nənəsini çağırır deyərdi:

– Nənə can, bircə dənə nağıl danış, sonra yatım.

Nənəsi onun yatağı yanındakı taxtın üstündə oturub Zərifənin dəfələrlə eşitdiyi nağıllardan birini söyləməyə başlardı.

«Biri var idi, biri yox idi, bir itibuynuz ala keçi var idi. Keçinin üç kiçik balası var idi, biri şəngül, biri şüngül, biri məngül».

Arabir Zərifə nağılın şirin yerində yuxudan xumarlanan gözlərini aralayıb, nənəsinin çaşbaş saldığı yerləri düzəldərdi.

Bəzən nənəsi elə bilərdi ki, Zərifə yatmışdır. Nağılı yavaşca kəsib yerindən qalxmaq istərdi. Bu vaxt Zərifə cəld yerindən sıçrayıb yuxulu gözlərini güclə aralayar:

– Nənə, bəs gerisi, bəs gerisi necə oldu? — deyə çıxırdı.

Nənəsi də yorğun halda yenə taxtın üstündə oturub söylərdi.

Nağıl qurtarar, Zərifə yatmazdı, qalxıb yatağında oturur və deyərdi:

– Nənə can, birini də danış, sonra yatım.

Nənəsi, beləliklə, bir nağılı qurtarıb o birini başlardı. Bəzən də o bildiyi nağılların hamısını danışmalı olardı. Zərifəni isə yuxu aparmazdı ki, aparmazdı. Nağıllar qurtarandan sonra o öz qəribə suallarını verməyə başlardı:

— Nənə, o heyvanxanadakı qurd şəngülüm, məngülümü yeyən boz qurddur? Bəs sən deyirdin ki, iti buynuzlu ala keçi onu öldürüb?

Nənəsi bu suallara çox çətinliklə cavab verərdi.

Zərifə nənənin cavabını gözləməz, sualı -sual ətəyinə bağlardı.

— Nənə, niyə bəs hər rəng gül olur, ancaq yaşıl gül olmur?

— Bıy, heç yaşıl da gül olar? — Zərifənin bir çox suallarına o, beləcə sualla da cavab verərdi.

Belə hallarda Zərifə nənəsindən çox narazı düşər və deyərdi:

– Nənə, niyə bəs mənim anam, bağça müəlliməm hər şeyi bilir, amma sən heç bir şey bilmirsən? Elə deyirsən, yaşıl da gül olar? Axı, niyə olmur?

– Onlar oxuyub dünyanın gələcəyini, gedəcəyini bilir, mən isə qoca arvadam, belə şeyləri haradan bilim...

Bu vaxt nənə ilə nəvənin deyişməsinə o biri otaqdan anası gəlirdi. Zərifənin anası müəllimə idi. Zərifə anasının qollarından yapışıb yatağının üstündə oturdu və yalvarırdı:

– Ana can, bir nağıl da sən danış, sonrayatım.

Anası onun başını tumarlayırdı:

– Qızım, gecə keçir, yatmaq lazımdı, yoxsa səhər dura bilməzsən, bağçaya gecikərsən, mən də məşğulam, dəftərləri yoxlayıram. Ağıllı qızım, yat, nənəni incitmə, o yorğundur, qoy bir az dincəlsin.

Zərifə qulaq asmazdı...

– Yox, yox, birini de, sonra yatım. Qırmızıpapaq qızın nağılını danışmasan yatmayacağam...

Anası çarəsiz qalar, oturub nağılı başlardı:

«Biri var idi, biri yox idi, bir qırmızıpapaq qız var idi...».

Zərifənin gözləri yumulurdu. Anasının səsi getdikcə uzaqlaşırıdı... İndi ona elə gəlirdi ki, qırmızıpapaq qız özüdür, budur, əlində ağ bağlama meşə ilə nanəsinin yanına gedir.

...Hər tərəf ot, çiçəkdir, ağacların yaşıl yarpaqları pıçıldışır. Bax, burada yaşıl güllər də var. O, bu yaşıl güllərdən bir neçəsini dərib öz-özünə deyir:

– Bunları aparıb nənəmə göstərəcəyəm və deyəcəyəm ki, «bəs sən deyirdin yaşıl gül olmaz».

Sonra o nənəsinin olduğu evə çatdı. Qapını açıb içəri girdi. Nə görsə yaxşıdır?! Nənəsi əvəzinə taxtın üstündə boz qurd uzanmışdır.

Boz qurd cəld onun üstünə atılır. Zərifə qıpıya sarı sıçrayıb çığırır:

– Mən qırmızıpapaq qız deyiləm. Zərifəyəm, mən Zərifəyəm.

Ancaq boz qurd onun dediklərini eşitmək belə istəmir, üstünə cumub qıçını dişləyir. Zərifənin anası yataq otağından eşidilən gurultuya özünü

içəri atdı. Zərifə çarpayının yanında döşəmə üstündə oturub ağlayırdı. O, boz qurdun indicə dişlədiyi yeri əli ilə sürtür və deyirdi:

– Ana can, boz qurd qıçımı elə dişlədi, elə dişlədi ki... bir dişlərinin yerinə bax!

Anası isə onu yatağına qoyub dedi:

– İndi bil ki, gecə uşaqlara çox nağıl danışmaq olmaz. Axşam rahatca uzanıb yatmaq lazımdır.

Ana nənəyə də tapşırırdı ki, axşamlar Zərifəyə nağıl danışmasın.

Bu gündən Zərifə hər axşam özü soyunub, yatağına uzanar, nənəsini çağırıb öpər, ona nə isə demək istər, ancaq sonra dinməzəcə gözlərini yumub, şirin yuxuya gedərdi.

Boz qurd da daha onu dişləməzdi.

CELİTANIN QALSTUKU

Tutu nənə sağ əlini belinə dayaq verib aşağı əyildi. Nazik qaytana keçirilmiş gözlüyünü taxdı. Taxtın altını nəzərdən keçirə-keçirə gileyləndi:

– Ay aman ömrümdə belə pinti qız görməmişəm!— Əlini qaldırdı. Barmağının ucuna ilişmiş qara lenti taxtın üstə atdı. Bir də əyildi, 3-cü sinif dərsliyini, cib dəsmalını, göy, qırmızı qələmi bir-bir qaldırıb, Sünbülün qabağına düzdü.—Belə səliqəsizlik olar!—deyə nəvəsini danlamağa başladı.

Sünbül gözünü dəftər vərəqindən ayırmadan səsini bir az da ucaltdı, sözləri uzada-uzada dedi:

– Mən, Sovetlər İttifaqının gənc pioneri and içirəm ki...

– Sənin müəllimlərinin yerinə olsam, qəti qoymaram pionerə keçəsən. Bir bekar dayə gərək dalınca gəzə, sənin töküb-itirdiklərini yığa. Sabah, biri gün qalstukunu da salıb itirərsən...

– Mən, Sovetlər İttifaqının gənc pioneri and içirəm ki...

– Sənin heç andına da inanmaq olmaz...

Sünbül sözünü yarımçıq kəsib səbri tükənmiş halda çiyinlərini çəkdi. Dəftər vərəqini bir kənara atıb, anasına sarı döndü:

– Ana, dillənsənə, görürsən ki, Tutu nənə mane olur, qoymur ki, pioner andını əzbərləyim.

Ana əlində vərəqlədiyi jurnalı bir kənara qoydu:

– Nə deyim axı? Görürəm ki, nənə haqlıdır. Təkcə pioner andını əzbərləməklə iş bitmir. Gərək pioner adına layiq olasan. Tutu nənə necə deyinməsin? O sənin şeylərini, kitab-dəftərini yığmaqdan təngə gəlib.

Sünbül pörtmüş halda əlini yuxarı qaldırdı:

– Mən dedim ki, qoy dərslərimi hazırlayım, andı əzbərləyim, sonra...

– Düz demirsən, qızım! Sən elə hər gün bu sözü təkrar edirsən, deyirsən ki, qoy dərslərimi hazırlayım, sonra... Bu «sonra» da hey uzanır, bir də baxırsan ki, vaxt çatıb, tələm-tələsik kitablarını yığıb qaçırsan məktəbə...

«Bu gün keçsin, sabahdan başlaram» demək olmaz. Səliqəsizlik, diqqətsizlik, ətrafındakılara qarşı qayğısızlıq çox böyük qüsurdur. Belə adamlar axırda özlərinə qarşı xudbin, ətrafındakılara qarşı laqeyd olurlar.

Tutu nənə gəlininin sözünə qüvvət verdi:

– Sənin anan indiyə kimi öz qiymət cədvəllərini saxlayır,—dedi,—Ay qız, Səfurə, sən öz canın tənbellik eləmə, dur o sandıqçada saxladığın qalstuku çıxart baxsın, görsün ki, səliqə necə ,olar.

Səfurə gülümsədi. Qalxıb dəhlizə keçdi, mizin altındakı kiçik sandıqçanın qapağını qaldırdı. Üst-üstə yığılmış paltarların altından nazik kağıza bükülü bir bağlama çıxartdı. Səliqə ilə bükülmüş bağlamayı açdı. Rəngi solmuş, ucları didilmiş qırmızı qalstuku stolun üzərinə sərdi.

– Bıy, nə qəribə qalstuktur!

– Bəs necə, elə bilirdin, mənim pioner qalstukum olmayıb?

Sünbülün al qumaş qalstukunun yanında Səfurənin sandıqçadan çıxartdığı ləçək daha solğun görünürdü.

Ana köhnə qalstuku Sünbülün əlindən aldı. Dizi üstə sərrib oxşayırmış kimi hamarladı, sığal verdi.

– Bilirsən, bu qalstukun neçə yaşı var?—Soruşdu, cavab gözləmədən davam etdi.— İllər ötüb, onu gəzdirən balaca pioner Səfurə yaşa dolub, ana olub. Bəs deyirsən ki, otuz ilin ruzigarı onu köhnəltməsin? Bir də axı bu qalstukun çox böyük tarixçəsi var. Qulaq as söyləyim.

Otuz il bundan əvvəl balaca ispan qızı Çelita bunu mənim boynuma bağlayanda demişdi ki, qoy bu, bizi həmişəlik bir-birimizə bağlasın. Belə də oldu. Məktublaşdıq. Ta 44-cü ilə kimi bu dostluq davam etdi.

– Bəs sonra!..

– Sonra?.. Sonra onun əvəzinə başqaları yazdılar.

– Niyə özü yazmadı ki?

Səfurənin nəzərləri pəncərədən eşiyə, uzaqlara zilləndi, elə bil solğun payız günəşinin şüalarında o kimi isə, nəyi isə axtarırdı.

– Çünki düşmən gülləsi Çelitanı susdurdu.

Sünbül gözlərini rəngi solmuş qalstukdan çəkmirdi.

– Faşistlər Madridin evlərini, küçələrini qanlı döyüş meydanına çevirdilər, Çelita kimi minlərlə ispan balası yetim qaldı. Onları ölkəmizə göndərdilər. Yetim balaları xalqımız hər yerdə böyük hərarətlə qarşılayırdı. Bir gün məktəbimizə xəbər yayıldı ki, ispan pionerləri bizə qonaq gəlirlər. Hazırlıq gördük. Divar qəzetinin xüsusi bir nömrəsini faşistlərlə döyüşən ispan xalqının qəhrəman oğullarına həsr etdik. Görüş çox səmimi keçdi. Bir-birimizin dilini başa düşməsək də dostlaşdıq. Mən üzərində Leninin barelyefi həkk olunmuş döş nişanımı Çelitaya bağışlayanda, o da qalstukunu boynundan açıb dedi:

– Dostlar, mənim bundan qiymətli hədiyyəm yoxdur. Mən hər dəfə qalstukuma baxanda anamı, atamı, qardaşımı xatırlayıram. Doğma Madridi xatırlayıram. Çünki o da, mənim kimi, Madrid küçələrində gedən vuruşların şahidi olub.

Komsomola keçənə kimi mən Çelitanın qalstukunu boynumdan açmadım. Çelita da yazırdı ki, «mən sənın döş nişanını həmişə sinəmdə gəzdirirəm». Sonralar cəbhəyə yola düşəndə yazdı ki, «indi də sənın nişanını Gimnastyorkamın döşünə vurmuşam. Əzizim, sənın hədiyyən mənım üçün çox əziz, çox qiymətli dir O mənə ən yüksək arzularıma çatmaqda kömək edir».

– Ana, Çelitanın neçə yaşı vardı ki?

– Cəbhəyə gedəndə on doqquz. O, lap Vətən müharibəsinin başlanğıcından cəbhəyə can atırdı. Hər dəfə yazırdı ki, «mən yenə Pasionariyaya müraciət etdim. Cəbhəyə getmək arzumu ona yazdım. Hər dəfə deyir ki, gözlə. Ancaq bu dəfə məktubunda ümid işığı hiss etdim. Pasionariya yazır ki, səni öz oğlumla birlikdə cəbhəyə göndərəcəyəm. Tələsmə. İspan qəhrəmanlarının hayıfını axır ki, çıxacağıq. Nəhayət, 1944-cü ilin axırında onun son məktubunu aldım. Çelitanın məktubunun içərisində əlavə bir kağız vardı. Kağızda yazılanları nəzərdən keçirdim, gözlərim qaraldı.—Səfurə üşüyürmüş kimi çiyinlərini qısdı, əllərini tükləri ürpəmiş qollarına çəkdi.—Bunu Çelita ilə bir polkda vuruşan döyüşçülər yazırdılar. Deyirdilər ki, «Çelitanın son məktubunu sizə göndəririk. O həlak olanda cibindən iki məktub tapdıq. Məktublارın birisi Pasionariyaya idi. İkincisi isə sizin ünvanınıza yazılmışdı. Axırda da yazırdılar: «Uzaq dost, qəhrəman Çelita ən böyük arzusuna yetmədi, səbirsizliklə gözlədiyi qələbə gününü görmək ona qismət olmadı. Ancaq bilin ki, qəhrəmanlar ölmürlər. Biz son qələbə gününü bayram edəndə Çelitanı da öz sıralarımızda hiss edəcəyik».

Ana əlini saçlarına çəkdi, gözləri dolmuşdu.

– Yaxşı demişlər, qəhrəmanlar ölmürlər. İnsanların səadəti üçün dünyada canından keçənlər ölmürlər! Kimi özündən sonra tunc heykəl qoyub gedir, kimi daş divarlar üzərində xatirə lövhəsi... Kimi də bax, belə,—o, rəngi solmuş, kənarları didilmiş qalstuku səliqə ilə nazik kağıza бүkdü,—ürəklərdə dərin, unudulmaz bir iz...

Sümbül qumaş qalstukunu qatlayıb portfelinə qoydu. Səsini alçaldıb pıçıltı ilə dedi:

— Ana, indi də ver, Çelitanın qalstukunu mən taxım.

QAPININ ZƏNGİ ÇALINIR

İçərişəhərdə evlərin hündür daş divarları ilə əhatə olunmuş həyətlərin demək olar ki, hamısı darısqal və cansıxıcıdır. DürdanəGilin ikimərtəbəli evlərinin həyəti isə bir qədər genişdi. Elə buna görə də axşamlar məhəllə uşaqları futbol və ya topaldıqaç oynamaq üçün bu həyətdə yığışardılar. Ancaq oyun çox sürməzdi. Hərdən qonşulardan birisi çıxıb uşaqlara çığırar, həvəslə davam edən oyun pozular, dəstə pərən-pərən düşərdi. Çox vaxt oyunu Cənnət nənə pozardı. Cənnət nənə aşağı mərtəbədə olurdu. O, səhər- axşam həyətdə açılan eyvanında oturub kitab oxuyardı. Qarının bir iri porsuq pişiyi də vardı. Pişik həyətdə çıxanda, qarını kitabı bir tərəfə qoyub eyvanın məhəccərinə söykənər və göz qoyardı ki, həyətdə onun ərkəsöyün pişiyinə toxunan olmasın. Pişik eşiyə çıxan kimi o, ən əvvəl süpürkəciyə iti bağlatdırardı, sonra da elə hey çığırıb uşaqlara qapşırardı ki, pişiyə öcəşməsinlər. Pişik yaxşı bəsləndiyindən lap iriləşmişdi. Uzun, boz tükləri parqu kimi pırpız durardı.

Qarını evdən eşiyə az çıxardı. Səhər ertə kim hara getsə idi qarının qapısını döyüb soruşardı: «Cənnət nənə, sizə nə lazımdır? Ürəyiniz nə istəsə, ala bilərəm». Qarını da ürəyindən keçəni sifariş verərdi.

Həyət uşaqlarının Cənnət nənə ilə qanı qaynamazdı. Bunun səbəbi də yuxarıda dediyimiz kimi orasında idi ki, Cənnət nənə onları eyvanın qabağında top-top, gizlənpaç, topaldıqaç oynamağa qoymazdı. Həyətdə Cənnət nənənin səsi eşidilən kimi hər kəs öz uşağını evə çağırır, nəsihət etməyə başlardı:

— Qarının baş-qulağını dəng etməyin, topu atıb şüşələrini qırarsınız. Yekə uşaqlarsız, dinc qala bilmirsiniz, oturun evinizdə.

Belə məsləhətlərdən sonra uşaqlardan kimi acığını qarının porsuq pişiyindən, kimi zəngindən, kimi də şüşələrindən çıxardı.

Bir dəfə Dürdanə onun zəngini basıb tez pilləkənin altında gizləndi. Elə bu vaxt Cənnət nənə ilə qapıbir qonşu olan Sara xalanın oğlu Kamil əlində çanta pilləkənləri enirdi. Kamil pilləkənüstü meydançaya çatanda Cənnət nənənin qapısı açıldı. O, Kamilə baxıb məzəmmətlə başını buladı:

— Ayıb olsun sənə, nənən yaşda arvadı narahat edirsən, hələ döşündəki qırmızı ulduzdan da utanmırsan, — dedi.

Səsə qonşular çıxdılar. Hərə bir yandan Kamili danlamağa başladı. Kamil özünü elə itirmişdi ki, işdən xəbərsiz olduğunu belə yadından çıxarmışdı. Axı əlinə fürsət düşəndə Cənnət nənənin zəngini basıb qaçanlardan biri də elə o özü idi.

Kamil həyəətə çıxanda üzü yaman pörtmüşdü.

Axşam məktəbdən qayıdanda Kamil Dürdanə ilə Gülzarı yanına çağırıb pıçıldadı:

— Bilirsiniz, səhər ertə o qarı mənim başıma nə oyun açdı, — deyə o, Cənnət nənənin eyvanına işarə etdi.

Kamil səhərki əhvalatı qızlara yana-yana danışdı. Sonra Cənnət nənənin eyvanında məhəccərin üstündə yatan Məstanı göstərib pıçıldadı:

— İndi görün onun pişiyinin başına nə oyun açacağam.

Kamil çantasından bir fal kalbasa ilə çörək çıxartdı; yerə sinə-sinə eyvanın altına gəldi. Kalbasanı yuxarı qaldırıb pişiyi çağırdı. Pişik tənbel-tənbel məhəccərin üstündən qalxdı, belinin donqarını çıxarıb ləzzətlə gərnəşdi, sonra kalbasanı görüb bərkdən miyoldadı. İçəridən Cənnət nənənin səsi gəldi:

— A tənbel Məstan, nə var gərnəşirsən, bir gedib gəzsənə, piyin ərisin.

Məstan məhəccərin alçaq yerindən həyəətə atıldı. Kalbasanın iyini alıb Kamilin ardınca getdi. Həyətin aşağı başında dar, qaranlıq dalanın girəcəyində Dürdanəgil Məstanı araya aldılar. Pişik kalbasanı ötürə-ötürə uşaqlara çəpəki baxırdı. Birdən Kamil papağını Məstanın başına keçirtdi. Onu üç tərəfdən qamarlayıb cəld anbarın sınıq şüşəsindən içəri atdılar.

Dalandar Heybət baba səhərlər anbara dərman səpəndə deyərdi:

— Uşaqlar, məbada-məbada buralara yaxın durasınız, içəridə yekə-yekə siçanlar var. Elə zorbadırlar ki, həyətin pişikləri onlarla bacara bilmirlər.

Məstanı anbara atan kimi Kamil çantasını pəncərəyə dayadı. Məstan bir həşir salmışdı ki, səsi həyətin o başında eşidilirdi. Gülzar bir parça karton tapıb gətirdi. Bir təhər çərçivənin gözünü tutdular. Bir azdan sonra Məstanın səsi kəsildi. Dürdanəgil həyətdə pilləkənlərin üstündə oturub xeyli müddət xıslılaşdılar.

Ertəsi gün səhər Dürdanə ilə Gülzar həyətdə ipdən hoppanırdı. Kamil qızlara yaxınlaşıb dedi:

— Bilirsiniz nə var, Məstan yoxa çıxıb. Səhər ertə Heybət baba anbarın qapısını açanda içəri göz gəzdirdim. Yoxdu.

Gülzar dedi:

— Bəlkə kartonu qoparıb qaçıb?

— Yox, karton yerindədir.

— Elə isə gecə siçanlar onu bir təhər eləyib.

Gülzar tutuldu; mısmırığını sallayıb durdu. Sonra acıqlı-acıqlı Kamilə baxdı:

— Bu saat get Məstanı tap, yoxsa hamısını Cənnət nənəyə xəbər verərəm. Sən demə Məstan Gülzarın pişiyinin balası imiş.

Kamil çiyinlərini çəkdi:

— Mən onu hardan tapım? — dedi.

Cənnət nənə əynində miləmil xalat eyvana çıxdı. O, həyətdə göz gəzdirib Məstanı çağırırdı. Sonra üzünü uşaqlara tutub soruşdu:

— Ay mənim göyçək balalarım, Məstanı görəniniz yoxdur? Pişik dünən axşam həyətdə çıxdı. Bu vaxta kimi qayıtmayıb. Başibatmış heç bilmirəm hara çıxıb gedib?!

Bu vaxt Dürdanənin atası işə gedirdi. Cənnət nənənin səsini eşidib ayaq saxladı. Qarı ilə salamlayıb kefini soruşandan sonra uşaqlara dedi:

— Nə durmusunuz, qoçaqlar, həyəti bir yaxşı-yaxşı axtarın. Axşam işdən qayıdanda gəlib xəbər verərsiniz ki, Məstanı haradan tapdınız. — O, gedə-gedə əlavə etdi:—Bax, yadınızdən çıxmasın ha.

Bir azdan Kamil çantasını götürüb məktəbə getdi. Dürdanə ilə gGülzar isə bütün günü həyət-bacanı axtardılar. Bir-bir qapıları döyüb Məstanı soruşdular. Heybət babanı tapıb bir təhər yola gətirdilər ki, anbarı açsın. Bir sözlə həyəti, dalanı anbarı vələvürd etdilər. Məstan tapılmadı ki, tapılmadı. Kamil məktəbdən gələn kimi Külzarkilin qapısını döyüb Məstandan xəbər tutdu. Gülzar kədərli- kədərli başını buladı. Sonra Dürdanəni də axtarıb tapdılar. Hər üçü həyəətə düşdü. Yenə axtarmağa başladılar. Qaranlıq dalana çatanda Kamil əli üzülmüş halda dedi:

— Heç olmazsa yazıq Məstanın ölüsünü tapaydıq.

Gülzar qızardı. Ayağını yerə döyəcləyib çığırdı:

— Ölüsünü? Ölüsünü dedin? Bu saat pişiyimizin balasını tap, yoxsa...

Birdən haradasa pişik miyoldadı. gülzarın sözü ağzında qaldı. Uşaqlar ətrafa göz gəzdirdilər. Heç bir şey yoxdu. Ancaq... Elədir ki, var, pişik miyoldayırdı. Səs bu dəfə lap aydın eşidildi. Gülzar sevincək dedi:

— Bu lap Məstanın səsinə oxşayır.

Onlar yenə həyətin canına düşdülər. Gülzar dar dalanın girəcəyindəki dəmir qapaqın yanında aşağı əyildi. Səs qapaqın altından gəlirdi. Dürdanə sevincindən yerindəcə atılıb düşdü:

— Odur, Məstandır, səşindən tanıdım,—deyib əllərini bir-birinə çırpdı.

Ancaq uşaqlar nə qədər əlləşdilsə, dəmir qapağı qaldıra bilmədilər. Tərslikdən Heybət baba da harayasa çıxıb getmişdi. Uşaqların üçü də qapağın ətrafında çöməltmə oturmuşdular. Məstan içəridə miyoldayırdı, Gülzar isə onun səsinə səs verib deyirdi:

— Məstan, qəşəng Məstan, qorxma bu saat səni çıxararıq.

Elə bu vaxt Dürdanənin atası əlində portfel həyəətə girdi. Dəmir qapağın ətrafına yığılmış uşaqları görüb soruşdu.

— Uşaqlar, burda nə edirsiniz? — O, cavab gözləmədən nəyi isə xatırlamış kimi əlini alnına aparıb dedi: — yaxşı deyin görüm Məstanı tapa bildinizmi?

Pişik öz adını eşidib hündürdən miyoldadı. Dürdanənin atası qaşlarını yuxarı dartıb ətrafa göz gəzdirdi.

Kamil əli ilə qapağa işarə edərək dedi:

— Tapmağına tapmışıq, burdadır. Ancaq bunu qaldıra bilmirik.

Bu ara Heybət baba da gəldi. Bütün qonşular eşiyə çıxmışdılar. Hərə öz eyvanından bir göstəriş verirdi. Heybət baba elə hey soruşurdu:

— Mən məhəttələm ki, Məstan bu quyuya hardan gəlib düşüb?! Anbardan keçən kanal borusu bura açılır. Anbarın da qapısı həmişə bağlı olur. Məstan bura nə təhər gəlib çıxıb, burasını heç başa düşmürəm.

Yaxşı ki, ona cavab verən yoxdu. Cənnət nənə də həyəətə enmişdi. O yenə gülümsünürdü. Qəribə üzü vardı. Həmişə gülümsünərdi. Acıqlı və ya kədərli olduğunu yalnız gözlərindən bilmək olardı. İndi onun gözləri qüssəli idi.

Heybət baba ucu qarmaqlı məftil tapıb gətirdi. Dürdanənin atası məftilin qarmağını dəmir qapağın ortasındakı dəliyə ilişdirdi. Qapaq yavaş-yavaş bir böyrü üstə yuxarı qalxdı. Ətrafda duranlar dəyirmi kanalizasiya quyusunun içərisinə boylandılar. Quyunun dibinə arıq qara bir pişik qısılmışdı. Dürdanənin qaşları düyümləndi. O, məyus halda dodaqlarını büzüb dedi:

— Bu ki, Məstan deyil.

Cənnət nənə əyilib diqqətlə içəri baxdı. Birdən üzü kimi gözləri də gülüş oldu.

— Məstan, Məstan,—deyə çağırırdı.

Pişik başını qaldırıb qarıya baxdı və ara vermədən miyoldadı. Sonra o, quyunun kənarına atıldı. Qəribədir. Bu yad pişik üzündən, gözlərindən, qulaqlarından eyni ilə Məstan idi. Bədəni isə qapqaraydı. Pırpız tükləri də böyürlərindən saçaq- saçaq sallanırdı. Qonşu arvadlardan biri geri çəkilib çığırdı:

— Vay səni, Məstan, başın batsın, gör nə günə düşmüşən!

Məstan kimsəyə əhəmiyyət vermədən həyətin ortasında şönküyüb tüklərini, əl-ayağını yalayırdı. Yaladıqca da daha çox əvvəlki Məstana oxşayırdı.

Camaat dağılışandan sonra Cənnət nənə eyvana çıxdı. Dürdanəgilin dəstəsi pilləkənin böyründə durub nə haqda isə qızğın mübahisə edirdilər. Cənnət nənə uşaqların üçünü də yanına çağırırdı.

Kamil dedi:

— Yəqin Məstanı anbara saldığımızı duyub. Bizi danlayacaq. Mən gedən deyiləm.

— Gülzar ayağa qalxıb Dürdanənin qolundan çəkdi.

— Gəl gedək, heç ona görə çağırırmır, — dedi.

Kamil dodağını büzdü:

— Elə deyilsə, bəs o biri uşaqları niyə çağırırmır?

Gülzar Dürdanənin qolundan tutub dedi:

— Bizi elə əvvəldən iş üstünə qoyan bəyəm sən olmadın. — Gəl özümüz gedək, Cənnət nənəyə olanı danışaq.

Qızlar əl-ələ verib birlikdə Cənnət nənənin yanına getdilər. Qarı onları taxtın üstündə oturdub qabaqlarına gilənar mürəbbəsi qoydu, tut qurusu tökdü, qırış-qırış olmuş əlləri ilə qızların saçlarını sığallayıb:

— Siz nə qəşəng, ağıllı balasınız, — dedi, — Cənnət nənəni yalnız qoymadınız. Məstanı axtarıb tapdınız.

Gülzar dostuna baxdı, dodaqaltı pıçıldadı: «De, danış!» Dürdanə çiyinlərini çəkdi. Doğrusu o, Cənnət nənədən utanırdı. Gülzar qızara-qızara sözə başladı:

— Cənnət nənə, Məstanı biz...

Cənnət nənə onun sözünü kəsdi:

— Bilirəm, bilirəm, qızım, siz olmasaydınız məndə əl-ayaq hardandı ki, onu tapaydım... utanmayın, gilənar mürəbbəsi yeyin, bax bu tut qurusunu mənə dünən, sizin kimi ağıllı balalarımın biri göndərib. — Cənnət nənə stolun üstündəki alboma işarə etdi. Albomun sağ tərəfindəki səhifəyə iri bir

şəkil vurulmuşdu. Cənnət nənə qırx-əlli uşağın içərisindən birini axtarıb barmağını üstünə qoydu — Görürsünüz, bu ağıllı balanı görürsünüz, indi bizim uşaq evində məni əvəz edir.

Gülzar gözünü şəkildən çəkmədən soruşdu:

— Cənnət nənə, bu ki, lap uşaqdır, sizi necə əvəz edir?

Cənnət nənə güldü:

— İndi uşaq deyil, qızım, bu şəkli biz iyirmi il bundan əvvəl çəkdirmişik, — dedi. — Görürsən ki, böyründə tarixi yazılıb. Bu, Mirvaridir, indi həkim işləyir, bu, cunquşu görürsünüz, Seryoja balamdır, yaman zirənk uşaqdı, təyyarəçidir, yazır bu yaxınlarda məzuniyyətə gələcəyəm. Deyir, yolumu gərək elə salam ki, bir gəlib sənə baş çəkə biləm. — Cənnət nənə sarıbənz oğlana baxıb gülümsünürdü.— Görürsünüz, şəkildə mısmırığını sallayıb, indiki kimi yadımdadır. O günü özünü yaxşı aparmamışdı. Kiminləsə vuruşmuşdu, böyrümdə oturmağa icazə vermədim. Ona görə açığı tutub, mənim qartal balam! Baxın, bu, İmrandır, yaman ötkəm uşaqdı, necə burada görürsünüz ha, elədir ki, var. Heç dəyişilməyib. — O, şəkli özündən uzaqlaşdırıb qıyılmış gözlərinin arasından diqqətlə İmrana baxırdı. Neftçidir, estakadada işləyir. O günü şəklini qəzetə vurmuşdular. Baxdım, şəkil mənə tanış gəldi, dedim «ay aman, bu ki, bizim İmrandır, heç dəyişilməyib». Onu lap çoxdan, beş-altı il olar görməmişəm. Bir şəhərdə yaşasaq da görüşə bilmirik. Balamın başı qarışıqdır.

Dürdanəyə atası söyləmişdi ki, Cənnət nənə ömrünün qırx ilini müəllimlikdə keçirib. Otuz il uşaq evinin müdiri olub. Müharibə vaxtı atadan-anadan yetim qalanlara analıq edib.

Elə gün olmazdı ki, poçtalyon ona iki-üç məktub gətirməsin.

Cənnət nənə barmağını sağ böyründə oturmuş oğlanın şəkli üstünə qoydu:

— Bunu görürsünüz? — dedi. — İndi uzaq dənizlərdə üzən bir gəminin kapitanıdır. — O, albomun bir neçə səhifəsini çevirdi. Səhifə boyu vurulmuş iri şəkli göstərdi.

Dürdanə şəkildən gözünü çəkmədən dilləndi:

— Hə, indi o hardadır?

— Bu qış məktubu hind okeanından — Cakarta limanından göndərmişdi.

Cənnət nənə yazı masasının siyirməsini çəkdi. Bir yığın məktub çıxarıb stolun üstünə qoydu:

— Baxın, bu məktublارın hamısını Çingizdən almışam. Görün bir haralarda olub! — Üzərində dünyanın bir çox ölkələrinin markaları olan zərfləri o, bir-bir göstərib deyirdi:

— Bunu Afrika sahillərindən yazır, bunu Qırmızı dənizdən keçəndə, bunu Aralıq dənizindən, bunu da Kamçatkadan... Bu məktublارın hərəsi bir tarixdir, bir dəfə vaxtınız olanda gələrsiz, oxuyarıq.

Qızlar məktubları araşdırır, diqqətlə ünvanını nəzərdən keçirir, baş-başa verib üzərlərindəki markalara baxırdılar. Ay aman, burada elə markalar vardı ki...

Dürdanə Gülzarla şərikli marka albomu düzəltmişdi. Ancaq onların albomunda hardandı belə markalar! Həyətdə yaxşı marka albomu olan uşaq çoxdu. Kamilin özünün elə qəribə bir albomu vardı. Dürdanəgil həmişə onun markalarına həsədlə baxardılar. Ancaq belə markaları onlar heç xəyallarına belə gətirməzdilər. Axırda Gülzar özünü saxlaya bilmədi, çəkinə-çəkinə:

— Cənnət nənə, siz bu markalardan bir-ikisini bizə verə bilərsinizmi?—deyə soruşdu.

Cənnət nənə gülümsündü:

— Deyəsən, marka həvəskarısınız, — dedi. O, razılığını bildirərək əlavə etdi: — Bu yaxşı işdir, markaları topladıqca onların tarixini, hansı ölkəyə aid olduqlarını, hansı hadisə ilə əlaqədar buraxıldıqlarını öyrənmək çox faydalıdır.

İndi sizə ülgüç verim, səliqə ilə zərflərin üstündəki markaları qopardın. Ancaq elə edin ki, zərf korlanmasın. Cənnət nənəniz bu məktubları göz bəbəyi kimi qoruyur. Asan deyil, ömrümün qırx ili bu uşaqların arasında keçib! Qoymamışam ki, başlarından bir tük əskik olsun, naxoşlayanda yasdıqlarının dibindən ayrılmamışam. Onlar uf deyəndə, mən can demişəm...

İndi uzun qış gecələri bu məktubları qabağıma töküb balalarım ilə söhbət edirəm. Onlar da mənə yaddan çıxarmırlar.

Qızlar zərfləri bir-bir götürüb üzərindəki markaları səliqə ilə qoparırdılar. Zərifə bir balaca xətər toxunanda həyəcanla Cənnət nənəyə baxırdılar.

...Birdən qapının zənki çalındı. Cənnət nənə əlini belinə dayaq verib çətinliklə yumşaq stulundan qalxdı. Yavaş-yavaş dəhlizə çıxdı, qapının səsi gəldi, sonra onu zərblə örtüldü. Cənnət nənə iki dəqiqə keçməmiş otağa qayıtdı.

Axsaya-axsaya öz yerinə sarı getdi. Uzaq yoldan yorğun düşmüş yolçular kimi özünü taxtın üstünə saldı. Qapının zəngi yenidən çalındı.

— Nənə, qapını açımı? — deyə Gülzar soruşdu.

Cənnət nənə başını bulayaraq: — Yox, bala,— dedi,—yənə bilmirəm hansı dəcəldir, zəngi çalıb qaçır, bayaq da açdım. Kimsə yoxdu.

Gülzar Dürdanəyə baxdı. Elə bil onların üstünə qaynar su tökdülər.

Bir az sonra işləri qurtardı. Məktubları yənə əvvəlki kimi səliqə ilə yığıb siyirtməyə qoydular. Getməyə hazırlaşdılar. Külzar Cənnət nənənin böyründə palazın üstündə yatmış Məstana işarə edib dedi:

— Nənə, bundan sonra daha Məstandan nigaran olma, biz qoymarıq ki, o bir də itib-batsın, bir də..bir də... qoymarıq ki, o dəcəllər zənginizi çalıb sizi narahat etsinlər.

Gülzar yaman dilavər idi, hərdən bir də yersiz danışardı. Amma bu dəfə dedikləri Dürdanənin lap ürəyindən oldu.

Cənnət nənənin dodaqlarının kənarındakı qırışıqlar artdı, gözləri də güldü. Həmişə gülüş görünən dodaqları isə aralandı: — Siz mənə ağıllı balalarımınsınız, — dedi.

YATMAQ İSTƏYİRƏM

Zəif qış günəşi pəncərə pərdəsi arasından içəri boylandı, Alagözün yatağı ətrafında hərləndi.

– Günəşəm, sənə qonaq gəlmişəm, qalx ayağa, bir gör necə qəşəngəm.

Alagöz yuxulu gözlərini araladı, o biri böyrü üstə çevrildi.

– Neyləyim qəşəngsən. Çəkil o yana, yatmaq istəyirəm.

Günəşin yanaqları soldu, bulud kəlağayısını başına saldı.

Həyə-t-bacaya kölgə düşdü. Bayaqdan budaqlarda atılıb-düşən sərçələr xı-sın-xı-sın pıçıldırdılar; cik-cirik, cik-cirik...

Günəş necə oldu? Ay haray, günəşi oğurladılar.

Buludlar bu sözdən qaşqabaq salladılar. Gözlərini tez-tez qırpdılar. Taxtapuşun üstündə əvvəl «tap-tap-tap-tap», sonra da tappa-turup-tappa-turup» səslər eşidildi. Buludlardı ağlayan.

Tut ağacı altında oturmuş Məstan bayaqdan budaqlar arasından süzülən günəş şüalarında canını qızdırırdı. Arabir də pəncəsini atıb böyründən keçən qarışqaların sərrast cərgəsini pozurdu.

– Tappa-turup, tappa-turup.

Məstan səsdən diksindi. Belini döyəcləyən iri damcılardan canına üşütmə düşdü. Pırpız tükləri parıldadı, böyürlərindən qotaz kimi sallandı. O, yerindən sıçradı. hoppana-hoppana eyvana qalxdı. Alagözün yatdığı otağın kandarında şönküdü, qapını cırmaqladı.

– Bacılı-bacılı aç qapını, yanına gəlmişəm.

Alagöz yorğanına büründü.

– Yox, Məstan, qalxa bilmərəm, yatmaq istəyirəm.

Həyətdə sarı lümək cücələrin ardınca gəzib çil toyuğu qəzəbləndirən ala küçük də yağışdan qorunmaq üçün eyvana qalxdı. Məstan dəcəl küçüyü görən kimi yerindən sıçradı. Küçük gəlib Məstanın yerində uzandı. Boz səmaya, qara buludların arasında çaxan şimşəyə bıxıb, yazıq-yazıq zingildədi.

Alagöz elə bildi ki, küçük onu oyatmaq üçün gəlib. Çiyinlərini çəkdi.

— Çıx, çıx get buradan, mən yatmaq istəyirəm.

İldırım gurladı, buludlar bir-birlərinin saçlarını yoldular.

Pəncərənin altında isə çil toyuq hey qurdalanır, lümək sarı cücələri qanadlarının altına yığıb təşvişlə yağışa baxırdı.

Alagöz isə elə bildi ki, çil toyuq da, sarı cücələr də onu yuxudan oyatmaq üçün pəncərənin altına yığışmışlar.

Birdən torpaq köksünü ötürdü, onun nəfəsi qara buludları dağıtdı, ildırımın çırağını söndürdü. Günəşin qara kələğayısını qaçırtı. Alagözün yatdığı otağın pəncərələrini bir-birinə çırpdı. Ev sahibi kimi hər yeri dolaşdı. Sonra da Alagözün xurmayı saçlarına tumar çəkdi.

— Baharam, baharam, mən istəkli qonağam, bulaqlara axaram, ağaclara yarpağam, budaqdan-budağa, çiçəkdən-çiçəyə qonaram. Alagözün başına qəşəng çələng qoyaram.

Bahar sən bizim elə xoş gəlmisən!

Bahar isə bu vaxt artıq otağı tərk etmiş, çölə çıxmışdı. Onun o qədər işi-gücü var idi ki... Təkcə Alagözü deyil, çiçəkləri, otları, quşları, bəcəkləri də yuxudan oyatmalı idi.

Alagöz tez yorğanını üstündən atdı, eyvana çıxdı. Gördüyü tanıdığı nə vardısıa həyətdə idi. Məstan da, ala küçük də, çil toyuq da, gölməçələrdə yuyunan sərçələr də... Baharın gəlişinə sevinirdi. Bahar isə gəzir, hamının başına tumar çəkir, qış yuxusuna getmiş çiçəkləri, bəcəkləri də Alagözü oyatdığı kimi yuxudan oyadırdı.

GƏLİN, ŞƏN KEÇSİN YOLKA AXŞAMI

Qar Yeganənin qırmızı əlcəklərinə, sürməyi paltosunun yaxasına, qollarına şəbəkəli ulduzcuqlar düzürdü. Ancaq bu ulduzcuqlar bir göz qırpımında əriyib yox olurdu. Başqa vaxt olsaydı Yeganə onları tutmağa

çalışar, qartopu oynar, qar qız düzəldərdi. Ancaq bu gün onun qanı qara idi. Məktəbdən bikef qayıdırdı. İçərisində vur-tut ikicə kitab, ikicə də dəftər olan çanta çiyinlərinə ağırlıq edirdi. Qapılarına çatanda özünü saxlaya bilmədi. Boğazına tıxanmış qəhər göz yaşlarına çevrilib yanağını islatdı. Qapını nənəsi açdı. Yaxşı nənə həyəcanla soruşdu:

– Ay qız, niyə ağlayırsan? Yıxılmışsan?

Yeganə başını yırğaladı.

– Ayaqların donub?

O yenə başını yırğaladı.

– Yoxsa uşaqlar döyüb?

Qız çantasını paltarasanın ləməsinə qoyub çəkmələrini soyunmağa başladı. Nənə səbri tükənmiş halda nəvəsinə sarı əyildi:

– Hə, bildim, yəqin iki almısan?

Yeganə, gözü yaşlı nənəsinə baxdı, qəzəblə:

– Yox, yox, yox...—deyə çıxırdı.

– Onda niyə ağlayırsan? De biz də bilək.

Yeganə soyuq əllərilə isti göz yaşlarını qurulamamağa çalışdı:

– Məktəbimizdə yolka düzəldirlər. Deyirlər ki, yuxarı sinif şagirdləri dəvət olunur, siz gəlməyin. Hələ balacasınız, böyüyəndə gələrsiz.

Yaxşı nənənin qaşları çatıldı:

– Yaxşı deyiblər,—dedi,—axşam vaxtı kimdi sizi yolkaya buraxan. Ağlama. Biz də öz yolkamızı bəzərik.

Yeganə dərdli-dərdli ah çəkdi:

– Bizim yolkamız nə gəzir. Bəyəm bura şəhərdir ki, yolka bəzəyək?

Yeganənin anası keçən il tibb institutunu qurtarandan sonra Şamlıq kəndinə uşaq həkimi təyin olunmuşdu. Yeganə də Şamlıq kənd məktəbinin birinci sinfində oxuyurdu. Onlar kənd xəstəxanasının qonşuluğundakı ikimərtəbəli evdə yaşayırdılar.

Yaxşı nənə Yeganəni sakit etməyə çalışdı:

– Sən bilmirsən ki, kəndimizin adı Şamlıqdır? Nə çoxdur meşədə küknar ağacı. Aynalı baba anana söz verib ki, sənə bir küknar ağacı kəsib gətirsin.— Nənə bu sözləri deyə-deyə həyəətə boylandı.— Odur ey, Aynalı arabanı qoşur, yəqin meşəyə odun gətirməyə gedir.

Yeganə nənəsi ilə birlikdə eyvana çıxdı, çəpərin üstündən qonşu həyəətə boylandı. Aynalı baba, doğrudan da boz atın xamutunu keçirirdi. Yaxşı nənə babanı hayladı:

– Aynalı qardaş, səfərin uğurlu olsun,—dedi.— Hara belə? Yoxsa meşəyə oduna gedirsən?

Aynalı çiyini üstündən qanrılıb Yaxşı nənəyə salam verdi:

– Hə, qadan alım. Talada bir az odunumuz qalıb, doxtur tapşırıb ki, nə qədər hava xoşdur, gətir gəl.

Nənə Yeganəyə baxıb gülümsədi. Sonra da soruşdu:

– Bizim balacaya verdiyin vədi unutمامısan ki?

Aynalı cilovu arabanın üstünə ataraq çığırtdı:

– Yox, qadan alım. Qızıma bir küknar kəsib gətirəcəyəm ki, baxan desin bir də baxım.

Xəstəxanada həm bağban, həm də keşikçi işləyən Aynalının bu sözlərindən sonra Yeganə bir az sakitləşdi.

* * *

Şaxlı-budaqlı küknar ağacının ətri otağı basmışdı. Aynalı baba yolkanın altına haça dayaq vurandan sonra qızlar onu bəzəməyə başladılar.

Nənə ağacın altına iki bağlı pambıq döşədi. Yeganə balaca gəlinciklərini, xoruzunu, da budaqların üstünə qoydu. Yaxşı nənə stolun üstünə bir xeyli rəngbərəng kağızlı konfet tökdü. Qızlar konfetlərin belinə sap bağlayıb budaqlara keçirirdilər. Bu vaxt Yeganənin anası işdən qayıtdı. O, yolkanın dövrəsinə dolanıb narazı halda başını yırğaladı:

– Yox, yolkamız xoşuma gəlmir. Bər-bəzəksiz, lüt görünür.

Qonşu qız Süsən təəssüflə çiyinlərini oynatdı:

– Bər-bəzəyi haradan alağ? Yolkadan gərək şarlar, parıltılı ulduzlar asasan.

Ana gülümsündü. Çantasını açıb bir bağlama rəngli kağız çıxartdı. Nənə də düyüncəsindən bir çəngə qumaş seçib stolun üstünə yığdı. Ana, rəngli kağızlardan cürbəcür oyuncaqlar, ulduzcuqlar, həlqələr kəsir, qızlar da onlara qırmızı sap bağlayıb, yaşıl budaqlara keçirirdilər. Nənənin qumaş-parçaları bir-birinə çitəyib düzəltdiyi toplar, gəlinciklər Telli ilə Süsəni heyran etmişdi. Axırda Aynalı baba da gəlib çıxdı. O, kətilin üstünə qalxıb ağacın başına iri bir ulduz sancdı. Yolkanın bər-bəzəyi hazır olandan sonra ana çamadanı açdı, oradan uzun, gözəl bir mərcan boyunbağı çıxartdı. Boyunbağını tikan yarpaqlı budaqlara doladı. Yeganə dedi:

– Bir-iki şam tapılsaydı, yolkamızın misli olmazdı.

Aynalı baba ilə ana baxışib gülümsədilər. Baba əlini Yeganənin çiyninə vurub dedi:

– Sən şam dərdi çəkmə, kirayənişinə tapşırırmışam, şəhərdən alıb gətirəcək. Məktəbin idman müəllimi Aynalının evində kirayədə qalırdı.

Yeganə Aynalı babadan əl çəkmədi:

– Baba, lap yaxşı eləmişən, yadımdan çıxmaz ki?— deyə soruşdu:—Bəs müəllim nə vaxt şəhərdən qayıdacaq?

– Çıxmaz, qızım, arxayın ol. O, məktəb yolkası üçün də bir-iki para şey almalıdır.

* * *

Qızların üçü də bəzənib-düzənmişdilər. Yaxşı nənə Yeganənin nazik hürüklərinə ağ lent bağlamışdı. Uzaqdan o, uçmağa hazırlaşan kəpənəyə oxşayırdı. Qızlar onun lentlərinə həsədlə baxırdılar. Süsənin saçları gödək olduğundan hürüyə gəlmirdi. Tellinin isə təzə qırmızı koftası, hətta nənənin də nəzərini cəlb etmişdi. Telli qırmızı koftanı xalasının şəhərdən hədiyyə göndərdiyini söylədi. Qızlar yolkanın ətrafına hərlənir, əyər-əskiyini düzəldir, arabir dəhlizdə əlləşən Yaxşı nənədən soruşurdular:

– Bəs şamları nə vaxt yandıracağıq?

Ana da işdən qayıdıb gəldi. Şamları yandırmaq istəyirdilər ki, qapını kimsə taqqıldatdı. Yeganə hamıdan cəld tərpendi. Koridorda özü boyda bir qız, yanında da dörd-beş yaşlarında oğlan dayanmışdı. Qız əlindəki bağlını uzadıb gülümsünə-gülümsünə dedi:

— Sən Yekanəsən, mən səni yaxşı tanıyıram. Bunları sənə anam göndərib. Bu da Eldardır. Sənin yolkana tamaşa etməyə gəlmişik.

Yeganə özünü itirmişdi, gah qıza, gah əlindəki bağlıya baxır, bilmirdi ki, iə desin, yaxşı ki, ana qapını açıb dəhlizə çıxdı. O, uşaqları görcək irəli gəldi:

— Ay xoş gəlmişsiniz,—deyə qonaqları soyundurub, çəkə-çəkə yolkanın qarşısına gətirdi. Sonra da üzünü nənəyə tutub dedi:

— Tibb baçısı Şirinin uşaqlarıdır. Yeganənin yolkasına qonaq gəliblər.

Ana stolun üstünə ağ süfrə çəkdi. Nənə bişirdiklərini nimçələrə töküb ortaya qoydu, yolkanın ağ, qırmızı, yaşıl şamlarımı yandırdılar. Ala-bəzək dovşanlar, yumurta qabığından düzəlmiş qırmızıyanaq təlxəklər, ulduzlar və zərli konfet kağızları bərq vururdu.

Ana dedi:

— Gəlin mahnı oxuyaq. Yeganə sən başla. Deyəsən dostların utanırlar. Başla, sonra onlar da sənə qoşularlar.

Yeganə qızlara baxdı, yanaqları birdən alma kimi qızardı. Görünür, o da utanırdı. Buna görə də yolka nəğməsini birinci ana oxumağa başladı. Tezliklə qızlar da ona səs verdilər.

Yığılsın, gəlsin,
Uşaqlar hamı,
Qoyun şən keçsin,
Yolka axşamı.

Nəğmənin sözlərini hamı əzbərdən bilməsə də şən mahnı səsi otağı başına götürmüşdü. Nəğmə kəsildəndən sonra nənə radionu qurdu. Şən musiqi gurladı. Elə çalırdılar ki, adamın sümüyünə düşürdü. Hamıdan əvvəl Dilşad ortaya düşdü, Eldar isə baçısından geri qalmaq istəmədi. Sonra hamı əl-qol açdı. Hətta Yaxşı nənə də Yeganənnn qollarından yapışıb sağa- sola hərləndi.

Birdən otaqda göz qamaşdırıcı işıq parladı. Alovlu çubuq çırtaçırtla ətrafa yüzlərlə parlaq ulduzcuqlar səpələdi. Çubuq sönəndən sonra qızlar anaya yalvarmağa başladılar:

– Nə olar yenə yandırın. Heç olmazsa bir dəfə də yandırın.

Ana Dilşadın gətirdiyi bağlıdan bir çubuq da çəkdi.

Eldar Benqal fişənginin alovundan qorxub gözlərini yummuşdu. Qızlar isə ovuclarını açıb parlaq ulduzcuqları tutur:

– Biz qorxmuruq, odu əlimizlə tuturuq—deyə fərəhlə çığırışırdılar.

Axşamdan xeyli keçmiş Şirin uşaqlarının dalınca adam göndərmişdi, bir azdan Süsənlə Telli də evlərinə getməyə hazırlaşdılar. Ana, balaca qonaqların cibinə konfet, peçenyə tökdü. Hərəyə bir qırmızı alma da verdi. Yeganə isə konfetlərini, almasını nimçəyə düzüb yolkanın altına qoydu.

Yolkanın şamları lap əriyib çeçələ barmaq boyda qalanda nənə dedi:

– Gəlin şamları söndürək. Daha bəsdir. İndi də televizora tamaşa edək.

Yeganənin dodaqları narazı halda qatlandı:

– Yox, söndürməyə, yeni ili gözləyə.

Vaxt keçdikcə Yeganənin özü də yolkanın şamları kimi ərkinləşdi. Axırda gözlərini ova-ova gileyləndi:

– Ana, bəs o, haçan gələcək? Şamlar axı lap kiçilib. Bəs təzə il harada qaldı? Bəlkə bu gecə heç gəlmədi?

Nənə güldü:

– Gəlməyə bilərmisən? Qapı-bacanı baqlasaq da gələcək. Onun yolunu kəsmək olar!

Yeganə yuxulu gözlərini ulduzlu qış gecəsinə zillədi. O da ulduzlar kimi bütün gecəni oyaq qalmaq, yeni ili görmək istəyirdi. Ancaq gözləri sözüne qulaq asmır, yumulur, yumulurdu. Nənə onu stuldan qaldıraraq çarpayısına salanda musiqi kəsildi. Araya bir an sakitlik çökdü. Sonra zəng səsləri eşidildi. Moskvada Kreml qülləsində vurulan zəng uzaq dağ kəndinə yeni ilin gəldiyini xəbər verirdi.

Yeganə mızıldandı:

– Gəldimi?

Nənə onun yanağından öpüb pıçıldadı:

– Gəldi, qızım. Təzə il bizim Şamlığa da gəlib çıxdı. Bayramın mübarək, əzizim.

ALAPARS

Biz hər il qış qurtarmağa yaxın burnumuzu pəncərə şüşələrinə dayayıb küçəyə baxar, səbirsizliklə onun yolunu gözlər, səkilər boyu əkilmiş ağacların quru budaqlarında onu axtarardıq. O isə bizim şəhərə çox könülsüz gələrdi. Bakının dəli xəzrisi onu qabağına qatıb qova-qova gətirərdi.

Bu vaxt anam izdihamlı küçəyə baxan şüşəbəndin qapılarını geniş açıb eyvana çıxar və kimi isə salamlayırmış tək deyərdi:

– Ay səni xoş gəlmisən, bahar... Axı sənin yolunu gözləməkdən yorulduq.

Biz də tez onun ardınca eyvana cumub günün işığından qamaşan gözlərimizi qıyar və ətrafımıza baxardıq.

Balaca qardaşım Nadir isə anamın ətəyindən çəkib soruşardı:

– Ana, ay ana, hanı o, mənə də onu göstər.

Anam gülümsünə-gülümsünə Nadiri qucağına alar, budaqlarını eyvanımıza sarı uzadan qara tut ağacının üstündəki tumurcuqları göstərib deyərdi:

– Bəs görmürsən, bu tumurcuqlanan budaqlar, bax, sənin gözlərini qamaşdıran günəşin ilıq şüaları, daşların arasından çıxan bu xırdaca otlar—bunlar hamısı o özüdür, bahardır.

Əslinə baxanda Nadirdə təqsir yox idi. Bizim küçəyə baxan daş balkondan baharı görmək çox çətindi.

Baharı görmək üçün gərək mənim babamın kəndinə gedəsən. Orada baharı axtarmaq lazım deyil. O elə hər addımbaşı özünü göstərir. Ətrafını gandalas basmış qoz, şabalıd ağaclarının budaqlarından sallanan sırsıraların, bəzəkli ağ köynəyini hamıdan tez geyinən Gilənar, armud ağaclarının, başına çəhrayı cunayı salmış şaftalı ağaclarının arasından bahar özü sənə gəl-gəl deyir.

Adama elə gəlir ki, o, qara torpağı yarıb otlar, çiçəklərlə, xırdaca alabəzək böcəklərlə birlikdə doğulur.

Bir il mən yazı və yayı babamın yanında kənddə keçirdim. Səhər sübhdən yataqdan durub yaş otların arasında gəzmək, günəş çıxanda, turpəngin incə sarı ləçəkləri, aynaququnun zərif ağ çiçəkləri üstündə inci kimi parıldayan şəh damcılarını əlimlə vurub çırpmaq mənə o qədər xoş gəlirdi ki! Otlara, çiçəklərə tamaşa edə-edə babamdan soruşardım:

– Baba can, bu ota nə deyirlər?

– Cincilim.

– Bəs buna?

– Quşəppəyi.

– Bəs bu enli yarpağa?

– Dəmrovotu, bağayarpağı, turpənk...

– Baba, sən bunların hamısının adını bilirsən?

– Nə deyim, oğul, bildiyim də var, bilmədiyim də.

– Baba, bunlar nəyə lazımdır, hamısı elə-belə gərəksiz bitkilərdir?

– Yox, oğul, dünyada gərəksiz bitki, heyvan yoxdur. Hər şeyin həm xeyirli, həm də zərərli cəhətləri var. Bu qoz ağacının kötüyünü basmış mamırı görürsən?— O, bir tərəfini ildırım vurub qaraltmış iri qoz ağacının üstündəki tünd-yaşıl mamırı göstərdi,— bax, buna macayir deyirlər. O, qoz ağacından qidalanır. Xalis zərərli bitkidir. Ancaq bunun da xeyri var. Baharda cır ağacları calaq eləyəndə onun yarığına bundan yaxıb sarıyırlar. O, qələmənin tez tutmasına kömək edir

Elə bu qoz, şabalıd ağaclarının özünü demirsən. Nə qədər qiymətli ağaclardır. Ancaq nə edəsən ki, insana zərəri var. Gecə qoz ağacının altında yatan adam özünü çox pis hiss edir. Bəzən də zəhərlənir.

Bir gün yenə səhər tezdən, otların şəhi qurumamış həyəətə çıxdım. Babam pəyənin altında əlləşirdi. Nənəm də eyvanın böyründəki ocağın altını hey yelləyir, nazik ağ yuxaları sacın üstünə atıb bişirirdi. Quru çır-çırının qoxusu, təzə buğda unundan bişirilən yuxanın xoş ətri həyəti bürümüşdü. Bu

vaxt həyətimizi qonşu həyətdən ayıran çəpərin üstündən, başına qırmızı çarqat salmış bir arvad boylandı. O, əlini havada yellədə yellədə:

– Bəyimcan, ay Bəyimcan,—deyib nənəmi çağırırdı.

Nənəm tüstüdə acışan gözlərini ova-ova dönüb arvada baxdı:

– Sabahın xeyir, ay Məleykə, orada niyə durmusan, bəri gəlsənə,—dedi.

Arvad əlini uzadıb babamı göstərdi:

– Ay Bəyimcan, ağrın alım, kişini bir bizə tərəf göndər, gəlsin. İnəyə heç bilmirəm nə olub, halı yamandır. Heyvan lap əldən gedir.

Babam söhbəti eşidib talvarın altından çıxdı, əllərini ətəyinə silə-silə çəpərin üstünə boylandı:

– Nə olub ki?—deyə soruşdu.

– Nə bilim, ay Heydər qardaş, heç özüm də bilmirəm. Yarımca saat bundan əvvəl inək sapbasagdı. Özciyəzim onu sağmışam. İndi getdim ki, çatısını açıb örüşə buraxım, gördüm inək ayaq üstə dura bilmir. Uşaqlar da səhər sübhədən durub gediblər. Bir adam tapmıram ki, fermaya həkim dalınca göndərim.

Babam çəpərin arasından, qonşu həyətdə keçdi. Nənəm də hazır isti yuxaları dəsmala sarıyıb yuxayayanın üstünə qoydu, su atıb ocağı söndürdükdən sonra mənim əlimdən tutub qonşu həyətdə getdi. Ala inəyin halı, doğrudan da çox pisdi. Məleykə xala gözlərinin yaşını başındakı qırmızı çarqatın ucu ilə silə- silə deyirdi:

– Heydər qardaş, bir hovurun içində axı, bunu nə dərd tutdu?

Heyvanın qabağında çöməltmə oturub, onun qan çəkmiş gözlərinə, qurumuş dodaqlarına, azca şişmiş qarnına diqqətlə baxan babam nəhayət, ayağa durub qaşlarını düyünlədi. Məleykə arvada baxmadan dedi:

– Heyvanı deyəsən alapars vurub. İlan vurana oxşamır.

Qonşu oğlanın fermadan çağırılıb gətirdiyi baytar həkimi gələnə kimi ala inəyin qarnı xeyli şişmişdi. Həkimin verdiyi dərmanların da ona bir köməyi dəymədi. İki saat sonra inək öldü.

Babam axşamüstü eyvanın səkisində oturub çubuq çəkirdi. O, həyəti basmış ot-əncərə baxaraq nənəmə dedi:

— Bu günlərdə gərək həyəti bir səliqəyə salam,— o, çəpərin dibini basan otu göstərərək: — Gör bir kandalaş hara qalxıb. Adamdır-işdir otun içində qurd-quş olar. Oğul-uşaq var.—Sonra o nə fikirləşdisə mənə sarı dönüb tapşırdı:—Bala, o tərəflərə dolanmazsan, ha! Bir-iki günə həyəti təmizlərik, sonra, tut ağacının o yoğun budağından da sənə bir yelləncək asacağam.

Mən bütün gecəni bu yelləncəyin fikri ilə yatdım. Belə bir yelləncək çoxdan könlümdən keçirdi. Ancaq qorxurdum ki, nənəm razılıq verməyə, deyə ki, yıxılıb ora-buranı əzərsən. Ancaq indi ki, babam dedi, daha buna söz ola bilməz.

Elə bu fikirlə də səhər sübhədən əlimə dürmək alıb həyətdə düşdüm. Həyətin o biri başında olan tut ağacına tərəf getmək istəyirdim ki, gördüm otu yaprılmış yerə bir sarı çatı düşüb. Fikirləşdim ki, görünür, babam yelləncək üçün çatı hazırlayıb. İstədim əlimi atıb onu yerdən qaldırım. Birdən diksindim. Çatının yoğun başında iki göz parıldayırdı. Dalı-dalı geri çəkilib özümü eyvana saldım. Babam evdə yoxdu. Səhər sübhədən fermaya getmişdi. İçəri girdim. Nənəmin üstünə atılıb:

— İlan, ilan,—deyə çığırdım.

Hər ikimiz eyvana çıxdıq. Buradan doqqaza gedən yol aydın görünürdü. Görünür, ilan bərk yatmışdı. Nənəm yan-yörəsinə baxıb adam çağırmaq istəyirdi ki, bu vaxt qəribə bir əhvalat baş verdi.

Çəpərin dibindəki otların arasından siçana oxşar bir heyvan çıxdı, o, qızıl ilana sarı gəlməyə başladı. Heyvanın alnında, arxasında bir-iki tünd xal vardı. Boyda siçandan bir azca uzun idi. O, otların üstü ilə atıla-atıla gəlirdi. İlan nə isə hiss etmiş kimi qıvrıldı. O saat başını dik qaldırdı.

Nənəm qolumdan tutub dartdı. Özü də otağın qapısına sarı çəkilib pıçıldadı:

— Alaparsdır. İlanın qənimidir.

Heyvan macal vermədən tez-tez atılıb ilanın başından vururdu. Üç-dörd dəqiqə çəkən əlbəyaxa vuruşdan sonra ilan birdən-birə qıvrılıb heyvana sarmaşdı. Ancaq nə oldusa, o, yay kimi açıldı və arxası üstə çevrildi. Alapars onu sürütləyə-sürütləyə otların içinə çəkib apardı.

Mən heç inana bilmirdim ki, xırdaca bir heyvan o böyüklükdə qızıl ilanının öhdəsindən gələ bilsin.

İki gün sonra babam həyətin otunu tərtemiz təmizlədi. Çəpərin dibində adamboyu qalxan kəndalaşın içərisindən ora-burası gəmirilmiş, parçalanmış iri bir ilan ölüsü tapdılar. Babamla qonşumuzun oğlu Fərman çəpərin dibində dərin bir xəndək qazdı, ilanla birlikdə həmin yerin torpağını da çevirib xəndəyə tökdülər. Fərman hər dəfə ayağını belin təpcəyinə basanda babam deyirdi:

– Bala, ehtiyatlı ol, üsullu tərپən, ətrafda sür-sümüyü qalar.

Bu əhvalat heç xatirimdən çıxmır. Xırdaca bir heyvanın—alaparsın inəyi vurması, sonra da qızıl ilanı heydən salması indiki kimi gözümün qabağındadır. Bunu düşündükcə babamın sözləri yadıma düşür:

– Oğul, dünyada heç bir gərəksiz bitki, gərəksiz heyvan yoxdur. Hər şeyin həm xeyirli, həm də zərərli cəhətləri var.

STOL ÜSTÜNDƏ SİRK

Mən evdə tək-tənha oturub kitab oxuyurdum. Yox, tək deyildim. Topuş da yanımda idi. O, taxtın üstündə böyrünü pərqu balısa verib uzanmışdı. Arabir yaşıl gözlərini açıb üzümə baxırdı. Deyirdim: «—nə var, darıxırsan? Dur bir həyəətə çıx, gəz-dolan».

Topuş lağ elədiyimi başa düşürdü. Toran pəncərə şüşələrinə, göydən sel kimi tökülən payız yağışına baxır, sonra başını təzədən tüklü cə sinəsinə qısıb gözlərini yumurdu.

Bəlkə də biz ta yağış kəsənə kimi beləcə ikilikdə oturub anamın yolunu gözləyəcəkdik. Mən kitab oxuyacaqdım, Topuş da böyrümdə xoruldayacaqdı. Hər şey də öz qaydasında olacaqdı. Anam farağat oturduğumuzu görəndə bizi tərifləyəcəkdi.

Əlbəttə, tərifləyəcəkdi, əgər Teliş gəlib çıxmasaydı.

Teliş qonşumuz Südabə xalanın qızıdır. Adı Telli dir. Ancaq hamı ona Teliş deyir. Telişin uzun, şabalıdı hörükləri var.

Südabə xala Telişin qolundan çəkə-çəkə bizə gətirdi. Kandardan içəri boylanıb dedi:

— Qızım, Sənubər, bir saatlığa Teliş yanında qalsın. İnstituta dəyməliyəm. Çöldə yağış yağır, yoxsa özümlə aparardım.

Südabə xala qapıdan çıxan kimi Teliş işə başladı. Taxtın üstə yıxılıb Topuşun quyruğundan yapışdı. Topuş da belə şeyləri xoşlamazdı. O, Telişin əlini bərk cırmaqladı. Teliş qırmızı caynaq yerlərini əli ilə ova-ova ağlamağa başladı. Mən kitabı bir tərəfə qoydum, Telişi sakit etmək istədim Onun acığı soyumadı, pərqu balışı qaldırıb Topuşa atdı. Pişik gözlənilməz zərbədən diksindi, sıçradı, qapıdan yel kimi çıxdı.

Dəhlizdə gurultu eşidildi. Hər ikimiz Telli də, mən də diksindik. Teliş qorxusundan kiridi. Topuşun ardınca çıxdım.

Ay aman, gör bir Topuş nə oyun çıxarıb! Anamın ən çox sevdiyi şamdangülü dibçəyini aşırıb. Saxsı dibçəyin böyrü sındığından qaratorpaq ətrafa səpələnmiş, bütün döşəmənə bulamışdı.

Telişin əl-üzünü yudum. Saçlarına sığal çəkdim Stol başında oturdum.

Dedim:

— Dinməzcə otur, sənə kitab oxuyum.

Dedi:

— Yaxşı. Ancaq əvvəl şəkillərini göstər.

Dedim:

— Özün bax.

Telli kitabı vərəqlədi.

Dedi:

– Yox, buiu oxuma. Şəngül-şüngül kitabını tap gətir.

Dedim:

– Telli sakit otur, sənə göstərim. Keçən gün məktəbimizdə fizika kabinetində yuxarı sinif şagirdləri təcrübə aparırdılar. Sınıfimiz fizika kabinetini ilə yanaşıdır. Tənəffüsdə biz də tamaşaya getmişdik.

Telli sözümü kəsdi:

– Di yaxşı, göstər. Sirk mənim xoşuma gəlir. Maraqlı olsa, lap axşama kimi dinməzəcə duraram.

Mən hazırlıq görməyə başladım. Ağzı gen bərnியə yarıya kimi su tökdüm. Bir vərəq qalın kağızı dəyirmi kəsib üsulluca suyun üstə qoydum. Qənddanın ağzını açdım. İçərisindən bir tikə qənd götürdüm. Kağızın üstə salanda Telli qolumdan çəkdi. Əlim kağıza toxundu, qənd suya düşdü.

Dedim:

– Gör nə etdin. Təcrübəni korladın.

Teliş dedi:

– Qəndi ora niyə atırsan? Heyfin gəlmir? Elə ver sənin üçün yeyim də.

– Bəs təcrübə göstərməyim?

– Təcrübə istəmirəm, sirk göstər.

– Kiri, bu saat görərsən.

Qənddandan bir tikə də qənd götürdüm. Ancaq o, kağızın ortasına düşmədiyindən vərəqin bir tərəfi əyildi, qənd yenə suya düşdü. Teliş səbri tükənmiş halda dedi:

– Tez ol, əriyir. Çıxart qəndi sudan.

Mən qəndi çıxarıb Telişə verdim. O, ağzını marçıldada-marçıldada yeyirdi:

Mən təzədən bir vərəq kağız kəsdim.

Teliş dedi:

– Di tez ol, qənd götür.

Təcrübə yenə baş tutmadı. Teliş suya düşən qəndləri bir-bir içəri ötürür, dilini marçıldadaraq, deyirdi: «Nə yaxşı sirkdir!»

Qənddanın dibində ikicə tikə qənd qalanda Teliş dedi:

– Daha bəsdir, sirk istəmirəm.

Hirsləndim, dedim:

– Bir kiri, yadıma salım görüm onlar necə edirdilər?

Teliş sakitcə gah bərninin içərisindəki suya, gah da boş qənddana baxır, gözləyirdi. Üzünü yumruqlarına, yumruqlarını da stola dayamışdı. Mən şkafdan nazik bir plastmas qapaq çıxartdım. Qənddandakı axırıncı qəndi qapağın üstünə qoydum. Qapağı suya saldım. Sonra boş bir stəkan götürdüm. Stəkanı qəndin üstünə aşırıb suyun içərisinə basdım. Stəkanın altındakı hava qoymadı ki, su içəri dolsun. Ona görə də qapağın üzərindəki qənd bərninin dibində qupquru qalmışdı.

Teliş əllərini bir-birinə vuraraq uçadan güldü:

– Nə yaxşı sirkdir. Bu lap doğrucu sirkdən də yaxşıdır

— Niyə?

– Ona görə ki, orada ancaq sirk göstərirlər, sən isə həm sirk göstərdin, həm də qənd verdin.

Telişin səsi otağı basmışdı. Buna görə də anamın nə vaxt qapını açıb içəri girdiyindən xəbər tutmadım.

Dəhlizdən gələn səsə hər ikimiz diksindik. Anam deyirdi: «Ay aman, bu nədir, bu dibçəyi kim sındırır? Buralara suyu kim tökübsən?»

Onun hələ stolun üstündəki sirkdən və boş qənddandan xəbəri yoxdu.

Mən anama necə deyəydim ki, təqsir məndə deyil. Əgər yağış yağmasaydı, Sədabə xala instituta getməsəydi, Teliş bizə gəlməyəydi, Topuş Telişi cırmaqlamasaydı, o ağlamasaydı, mən də sirk düzəltməzdim Nə stolun üstünə su dağılar, nə də qənddan boşalardı...

BÖYÜRTKƏN MÜRƏBBƏSİ

Anam mənə həmişə tapşırır: «Ağıllı qız ol, nənənin sözünə qulaq as, nə desə elə», Deyirəm: «Yaxşı, bundan sonra lap ağıllı qız olacağam». Anam dərindən nəfəs alır, deyir: «Görək də».

Görürsünüz, o mənə inanmır; inanmır ki, mən lap ağıllı qız olacağam. Nənəmdən izinsiz heç bir şey eləməyəcəyəm.

Bəyəm mən pis qızam?

Nənəm qonşu xalalarla danışıanda deyir:

– Dəcəllikdə bizimkinə çatan olmaz.

«Bizimkinə» bilirsiniz kimdir? O mənə deyir, ey! Heç bilmirəm nə eləyim ki, nənəm məndən razı qalsın!

İndi görün nənəm məndən nə üçün şikayət eləyir.

Bizim evin dalında alma bağı var. Siz elə bilirsiniz burada tək-cə alma olur? Yox... armud da olur, heyva da, nar da. Ancaq mən çox vaxt evimizin dalındakı armud ağacının altında oynayıram. Torpaqdan dəyirman düzəldirəm, gəlinciyimə hamam tikirəm. Biz Güllü ilə oturub oynayırıq. Güllü mənim gəlinciyimin adıdır.

Armud ağacı budaqlarını lap bizim pəncərəyə uzadıb, az qalır ki, pəncərəmizin şüşələrini qırsın...

Hə, deyirəm ki, biz Güllü ilə oynayırdıq.

Birdən gördüm ki, pəncərəmizin lap qabağındakı budaqdan bir armud sallanıb. Özü də sapsarı. Armud çox hündürdə deyildi. Pəncərəmizin altını gicitkən basmışdı. Buna görə armudu heç kim dərməmişdi.

Mən tez ağaca dırmaşdım.

Bıy... Bura bax, gör burada nə var! Armud yadımdan çıxdı. Çöl tərəfdən pəncərəmizin qırağına bir neçə bərni düzmüşdülər. Bərnilərin ağzına nazik dəri çəkmişdilər. Mən bəri tərəfdəki bərninin ağzını dəldim.

Oxay, nə ləzzətlidir! Siz heç böyürtkən mürəbbəsi yemisiniz? Mən də yemişəm, ancaq beləsini yox. Böyürtkənin xırda tumları dilimin altında xırçıldayır.

Eh, nə olsun! Qışda nənəm onsuz da bunu mənə verəcək də. Deyərəm ki, mən qışda istəmirəm, indi yemək yaxşıdır.

Ertəsi gün axşam yenə xətrimə böyürtkən mürəbbəsi düşdü. Stolun yeşiyindən bir xörək qaşığı çıxartdım, bağçaya getdim. Nənəm arxamca çığırdı:

– Arifə, bəri gəl. Bu axşam vaxtı nə var eşikdə?

Dedim:

– Nənə can, gəlinciyim armud ağacının altında qalıb, bu saat gəlirəm.

Ağaca dırmaşdım. Gün batırdı. Armud ağacının yarpaqları arasından bərnilər görünürdü. Qaşığı paltarımın kəmərinə keirmişdim, çıxartdım. Bərninin içinə saldım... Hə, indi yeyəcəyəm. Mən böyürtkən mürəbbəsini lap şokoladdan da çox istəyirəm.

Birdən elə bil böyürtkən mürəbbəsi ağzımda cana gəldi, tərpendi.

– Bıy, bu nədir? Tfu, tfu, öhö-öhö...

Ağacdən aşdım. Özü də hara? Birbaş gicikən kollarının içinə. Nə qədər tüpürdümsə, ağzıma dolmuş qarışqaların əlindən qurtara bilmirdim. Gicikənin tikanları da ayaqlarımı, qollarımı dalayırdı, dodaqlarım göynəyirdi. Demə mürəbbənin içinə qarışqa dolubmuş.

Bu kündən sonra özümə söz verdim ki, bir də nənəmin dediyindən çıxmayım, ağıllı qız olum.

DINQILDA, SAZIM

Biri vardı, biri yoxdu, uzaq dağ ətəyindəki kənddə bir Mərcan nənə, bir də onun birinci sinifdə oxuyan gözəl-göyçək bir nəvəsi vardı.

Bir axşam Qış baba kürkünün ətkələrini yığıb başı qarlı dağların zirvəsindən dağ ətəyindəki kəndə düşdü. Ancaq əliboş gəlmədi. Qarı-sazağı da qoltuğuna vurub gətirdi. Onun nəfəsi qar buluduna dönüb bağların, bostanların üstünü aldı. Qış baba çovğun atına minib kəndin küçələrində sağa-sola çapmağa başladı. Mərcan nənənin gözəl-göyçək nəvəsi Süsəni də məktəbdən qoydu. Səhər ertə Süsənin anası fermaya gedəndə Mərcan nənəyə tapşırırdı:

– Nəbadə Süsəni məktəbə buraxasan. Gecə radio xəbər verdi ki, çovğun olacaq.

Süsən sübhədən yataqdan qalxan kimi pəncərədən çölə boylandı:

– Ay can, ay can, qar yağır,—əllərini bir-birinə vurub atılıb-düşdü. Sonra tələm-tələsik geyinməyə başladı.

Mərcan nənə ocaqda süd qaynadırdı, ona görə də nəvəsinə gözucu baxdı:

– Hara tələsirsən? Anan tapşırırdı ki, Süsəni heç yerə buraxma. Məktəbə gedib çıxma bilməzsən. Qar altında qalarsan.

Süsən çiyinlərini oynatdı:

– Qar altında qalmaram. Qar mənim altımda qalar, gedəcəyəm. Sonra dərşimi bilmərəm Sənubər müəllimin mənə acığı tutar.

Mərcan nənə çox dedi, Süsən az eşitdi. Geyinib- keçindi, qırmızı şalı başına örtəndə telefon səsləndi. Nənə yerindən qalxana kimi Süsən qaçıb dəstəyi qaldırdı. Sənubər müəllimdi. Xəbər verirdi ki, bu gün dərs olmayacaq.

Süsən mısmırığını salladı, ancaq müəllimə dinə bilmədi.

Bütün günü o otaqdan bu otağa, otaqdan dəhlizə vurnuxdu. Arada fürsət ələ düşəndə həyəətə də çıxdı. Mərcan nənə ilə tövləyə baş çəkdi. Heç yerdə qərar tutmadı. Hər tərəf—yer, göy, evlər, küçələr, bağçalar, ağaclar ağappaq idi. Ətrafda bir ins-cins gözə dəymirdi. Axşamçağı nənə ev işlərini qurtarıb buxarı başında əyləşəndə Süsən də şəkilli kitablarını ortaya töküüb höccələyə-höccələyə oxumağa başladı. Mərcan nənənin gözü nəvəsində olsa

da ürəyi səksəkədə idi. Buna görə də Süsənin sözünü ağzında qoyub gileyləndi:

– Hava qaraldı, görün anan harada qaldı?

Süsən axırıncı vərəqi çevirib kitabı бүkdü. Gözlərini buxarının içərisinə çalın-çarpaz yığılmış nazik çubuqlardan çəkmədən dedi:

– Darıxma, nənə can, indi gələr. Yaxşısı budur mənə bir nağıl danış, nağıl qurtaranda, bir də görəcəksən ki, anam qapıda durub.

Mərcan nənənin yanaqlarının qırışı açıldı. Dodaqları aralandı. »

– Mənim ağıllı-nağıllı balam, gör nənəsinin qayğısına neçə qalır.

Süsən Mərcan nənəyə yaxın oturub onun dizinə dirsəkləndi. Gözlərini nənənin ağzına zillədi:

– Hə, başla!

Mərcan nənə ərsinlə buxarıdakı gözü təpələdi. Gözlərini oddan çəkmədən nağıla başladı:

– Çox-çox bundan əvvəl, o vaxt ki, nə sən vardın, nə mən, nə də bizim bu dağ ətəyində yerləşən Yeddibulaq kəndi, nə bahardı, nə yay, nə barlı-varlı payızdı, nə də qış—qar qapını kəsmişdi...

Süsən nənənin dizini silkələdi:

– Mərcan nənə, elə olmaz. Müəllimimiz seyləyirdi ki, ilin cəmisi dörd fəslə var. Deyirsən nə bahardı, nə yay, nə payızdı, nə qış... Bəs nə idi?

Mərcan nənə narazı halda başını yırğaladı:

– Nağılı kəsməzlər. Nağılı kəsəndə dadı, duzu qaçar. Qulaq as... Hə, belə bir vaxtda, bu yerlərdə bir Bildirçin darğalıq eləyirdi. Bildirçin nə bildirçin, forsundan, təkəbbüründən cırılıb-dağılırdı. İşləməklə çox arası yoxdu, ancaq yeməyə-geyməyə sazdı. Yaxasına ağ atlaz yaxalığı taxıb o ağacdən, bu ağaca, bu budaqdan, o budağa qonar, yaşıl çəmənləri, zümrüd yamaqları ayaqdan salardı.

Bir səhər Bildirçin yenə geyinib-keçindi, papağını yan qoyub gəzməyə çıxdı. Çox getdi, az getdi, dərə, təpə düz getdi, yol üstündə bir Sənubər ağacına qondu. Ora hoppandı, bura hoppandı, çoxdan yağıntı görməmiş

budaqları silkələyib iynə yarpaqları şaxşaxla torpağın üstə çırpdı. Sənubər ağacının bildirçinə acığı tutdu. Tikan yarpaqlardan birini onun ayağına sancdı.

Bildirçin ufuldaya-ufuldaya uçdu. Qanadlarını bir-birinə çırpıb bir gözəl bağa gəldi. O yana baxdı, bu yana baxdı, gördü ki, həyətdə bir qarı təndir salıb, çörək yapır. Uçub tabağın qırağına qondu.

– Qarı nənə, canım nənə,—deyə şirin dilini işə saldı,—gəl bu tikanı ayağımdan çıxart.

Qarı nənənin quşcuğaza yazığı gəldi, əlini ətəyinə silib, tikanı çıxartdı.—Ay şoğərib,—deyib, təndirə atdı.

Bildirçinin canı rahatlandı, pərvaz elədi. Ancaq bir azdan qayıdıb gəldi. Tabağın qırağına qonub dedi:

– Qarı nənə, canım nənə, tikanımın dalınca gəlmişəm.

Qarı dedi:

– Vay, başıma xeyir, görmədin təndirə saldım, yandı?

Bildirçin üzünü turşutdu:

– Verməsən, bəxtindən küs! O yana baxaram, bu yana baxaram, bir tabaq çörəyini götürüb qaçaram.

Qarı bir Bildirçinə baxdı, bir tabaqdakı çörəklərə baxdı, çarəsi üzüldü. Axırda bir qırmızıyanaq çörək seçib çağırılmamış qonağa uzatdı:

– Al,—dedi,—nə yoğurdun, nə yaptın, hazırca kökə tapdın. 1

Bildirçin çörəyi qanadının altına vurub havalandı. Az getdi, çox getdi, dərə, tərə, düz getdi. Bir alaçığın üstə qondu. Gördü ki, bir bığıburma çoban qabağına bir badya süd qoyub baxır. Bildirçin cik-çik cikkildədi:

– Ay çoban qardaş, çörəksiz süd ləzzət verməv, al bu çörəyi doğra badyana, doğramaç elə, ye.

Bunu deyib qanadlarını bir-birinə çırpdı, uçub getdi.

Bir azdan qayıdıb gəldi. Çobanın düz çiyinə qondu:

– Çörəyimin dalınca gəlmişəm. Qaytar mənim çörəyimi. Səfərim uzağadır.

Çoban mat-məttəl qaldı.

– Haradan alım çörəyi?

– Bax verməsən, o yana baxaram, bu yana baxaram bir yekə toğlunu götürüb qaçaram,—deyə Bildirçin onu hədələdi.

Çobanı gülmək tutdu. Güldü. Ay güldü ha! Uğunub keçdi. Gözünü açanda nə Bildirçini gördü, nə də alaçığın böyründə otlayan toğlunu.

Bildirçin çoxmu kgetdi, azmı getdi, nəhayət, yorğun, arğın bir kəndin kənarında toğlunu boynundan götürüb yerə yıxdı. Elə bu vaxt qəflətən zurna-balaban səsi eşitdi. Yorğun olsa da yetikliyi ona güç gəldi. Yenə toğlunu aşırıb səs gələn səmtə uçdu. Gəlib gördü ki, kənddə bir evdə toy-düyün qurulub. Çalan kim, oynayan kim, deyib-gülən kim. Ancaq ortada nə süfrə görünür, nə ocaqda qazan qaynayırdı. Bildirçin çığırdı:

– Ay toy yiyəsi, nə durmusan gəl! Kəs mənim toğlumu, yeyin, için şadlıq edin.

El yığışıb Bildirçinə razılıq etdi. Məclis daha da qızıışdı. Qara zurnanın səsi daha zil çıxdı. Ancaq bu uzun sürmədi. Məclisin şirin yerində Bildirçin qayıdıb gəldi. Toy sahibi onu əziz qonaq kimi yuxarı başa keçirtdi.

– Bildirçin qardaş, burda oturma, orda otur. Buyur yuxarı başa.

Bildirçin əvvəl dinmədi, gəlinə baxdı, bəyə baxdı, ortada süzən, qıraqda gəzənlərə göz qoydu. Haçandan- haçana dedi:

– Daha bəsdir, indi qoyunumu verin aparım.

Toy sahibi özünü itirdi.

– Qardaş, allaha bax, tanrıya bax, yedik, içdik, toy toyladıq, boy boyladıq, şənlik etdik, haradan verim qoyununu?

– Verməsəniz o yana baxaram, bu yana baxaram, gəlini götürüb qaçaram. Bu sözləri dediyini gördülər. Gəlini qanadları üstə alıb uçdu.

Çox getdi, az getdi, dərə təpə, düz getdi. Bir dağ aşırımına qondu. Burada təpənin başında bir cavanla üz-üzə gəldi. Cavan üç telli sazını sinəsinə basıb çalır, çalırdı. Başını sinəsinə qısıb gözlərini yummuşdu. Sən demə çavan oğlan aşıqmış. Aşiq gözəlləməni qurtaranda gözlərini açdı Gəlinə baxdı,

gəlin də aşığa baxdı. Min könüldən bir könülə bir- birinə vuruldular. Aşiq vəcdə gəldi, mizrabı tellərə vurub oxudu:

Gəlin, gəlin. Qızana,
Bir baxsana ozana,
Ozan para qazana,
Gəlin geyib bəzənə.

Sonra da üzünü Bildirçinə tutub dedi:

– Bildirçin qardaş, bu gəlini mənə versənə.

Bildirçini sazın xoş avazı götürmüşdü. Buna görə də dedi:

– Verərəm, ancaq bir şərtlə ki, əvəzinə o sədəfli sazı mənə bağışlayasan.

Aşiq naçar qaldı, gəлиндən keçə bilmədi. Bir də fikirləşdi ki, saz dünya malıdır. Onu yenə taparam.. Aşiq gəlini götürüb getdi. Bildirçin də tərənin başına qondu. Sazı sinəsinə çəkdi. Dimdiylə simlərə toxundu. İstədi aşiqsayağı çala, bacarmadı. Ağzını açdı, istədi aşiqsayağı oxuya, səs çıxmadı. Ürəyini kədər aldı. Başını saza söykəyib şikayətləndi:

— Tikanı verdim çörək aldım,
Sazım dinqıla-dinq-dinqıla-dinq.
Çörəyi verdim qoyun aldım,
Sazım dinqıla-dinq-dinqıla-dinq
Qoyunu verdim gəlin aldım,
Sazım dinqıla-dinq-dinqıla-dinq
Gəlini verdim saz aldım, aşiq oldum, dinqıla...

Elə bu vaxt dağlardan bir ah qopdu, külək əsdi, Bildirçin sazı sinəsinə qısdı. Ancaq tərənin üstə dura bilmədi. Yumlandı. Külək vurdu, Bildirçin bir tərəfə, saz o biri tərəfə diyirləndi. Bildirçin ufuldadı, sədəfli saz da dinqıldadı, hey şikayətləndi. Naşı əlindən fəryad etdi.

Nənə gözünü buxarıdan çəkib nəvəsinə baxdı. Maşa ilə köz götürüb, uzun çubuğunun başına qoydu. Çubuq çartıldadı, nənə bir-iki qüllab vurandan sonra dedi:

– Çöldə külək olanda bir qulaq as, dınqıla-dınqına səs eşidəcəksən. Bu həmin aşığın sədəfli sazıdır ki, şikayətlənir. Külək onu qabağına alıb dərəyə-təpəyə çırpır. Saz inləyir, naşı əlindən fəryad edir.

Çöl qapı çırpıldı. Sonra addım səsləri eşidildi, Süsən:

– Anamdır gələn,—deyə cəld yerindən sıçradı — Demədim nağıl qurtaranda anam gəlib çıxacaq?

Süsənin sözü düz çıxdı. Qapı açıldı, ana içəri girdi.

TƏK AĞAC

Səhər Nadir babası ilə birlikdə qonşu kolxoza gedirdi. Onların yolu meşədən keçirdi. Hava isti olduğundan meşə ağaclarının sərin kölgəsi ilə getmək adama xoş gəlirdi.

Gün hələ qızmamışdı. Ağacların arasından keçdikcə şəh düşmüş yaşıl yarpaqlardan Nadirin üzünə sərin su çilənirdi. Yerdəki yaşıl otlar onun yalın ayaqlarını qıdıqlayırdı.

Bir qədər getdikdən sonra ağaclar seyrəlməyə başladı. Qabaqda böyük bir tala göründü. Nadirin babası tələsdiyindən talanı ağacların kölgəsi ilə dolanıb keçmək istəmədi. Onlar kəsmə yol ilə talanın içərisindən keçib getdilər. Talanın lap ortasında tək bir ağac bitmişdi. Onlar ağaca çatdıqda Nadir birdən durub ətrafa göz gəzdirdi.

Burada yerin otu saralmış, tək ağacların yarpaqları da solmuşdu.

Nadir babasının ətəyindən tutub dartdı:

– Baba, ay baba, bir bax, payız buraya gəlib, oraya isə hələ gedib çıxmayıb,—deyə əlini arxada qaralan meşəyə uzatdı.

Babası bir yaşıl meşəyə, bir də yarpaqları saralmaqda olan tək ağaca baxıb dedi:

– Meşə ağacları birlikdə olduqları üçün bir-birini küləkdən, doludan qoruyurlar. Bu ağac isə təkdir, heç yerdən köməyi yoxdur, payız da ona tez təpinib.

OQTAY VƏ TOKAY

Dilara səhər evdən çıxanda baş-başa qoyulmuş kiçik çarpayılara bir də nəzər saldı. Oqtayla Tokay mışıl-mışıl yatırdı.

Ana uşaqlar yuxudan oyanana kimi bazarlıq edib qayıtmaq istəyirdi. Fikirləşirdi ki, bu gün işə getməyəcək. Uşaqlara da söz vermişdi ki, günortadan sonra onları dənizkənarı parka çıxartsın. Axşam Dilara Oqtayla Tokaya demişdi:

— Əgər sabah özünüzü yaxşı aparsanız, ev işlərinə kömək etsəniz, məni hirsləndirməsəniz, bir-birinizlə mehriban dolansanız günortadan sonra sizi paroxodla dəniz gəzintisinə aparacağam.

Dilara çölə çıxdı. Cəftədə fırlanan açarın səsi kəsilən kimi Oqtayın çarpayısı cırıldadı. O, dizləri üstə qalxıb divardakı təqvimin üst vərəqini qopartdı.

Bu vaxt Tokayın da çarpayısının dəmir toru cırıldadı. O, gözlərini ova-ova təqvimin qırmızı «8» rəqəmi yazılmış səhifəsinə nəzər salıb mızıldandı:

– Niyə cırdın? Onu mən cıracaqdım. Axı, axşam söz vermişdin ki, dəyməyəsən.

Oqtay əlini yellədi.

– Oturub səni gözləməyəcəkdim ki. Səndən tez oyandım, tez də cırdım. Bu gün onu gec cırmaq olmaz. Görmürsən, bayramdır. 8 Mart bayramı!

Oqtay danışdıqca Tokayın qırmızı qalın dodaqları daha da qatlanır, çatma qaşları burnunun üstündə düyünlənirdi.

– İndi dur geyinək. Çarpayılarımızı səliqəyə salaq. Əl-üzümüzü yuyaq.

– Get özün əl-üzünü yu... Soyuqdur. Mən anam gələndən sonra duracağam.

Oqtay Tokayın üstündəki yorğanın ayaq tərəfindən yapışıb özünə sarı çəkdi.

– Yox, lap bu saat duracaqsan. Anam demədi ki, ona kömək etsək, bizi paroxoda mindirəcək? Nə tez yaddan çıxartdın?

Tokay yorğanın o biri ucundan yanışıb çığırdı:

– Burax deyirəm sənə, get öz yatağını yığ.

Tokayın güllü yorğanı döşəmədə gah o tərəfə-gah da bu tərəfə sürükləndi. Axırda Oqtay güclü çıxdı. Yorğan bütün evi dolaşandan sonra özünü Oqtayın çarpayısına yıxdı.

Oqtayın yalın ayaqları parketin üstündə şappıldadı. O, yenə Tokayın çarpayısına yanaşdı. İndi də qardaşının yastığına əl atdı. Ancaq yastığı ondan almaq o qədər də asan deyildi. Çox vur-həşirdən sonra Tokay yastıqla birlikdə döşəmənin üstə yumalandı. Baş çarpayının ayağındakı çarxa dəyib qızardı. Oqtay geri sıçradı.. Tokay yastığın üstündə oturub çığırmağa başladı: «Vay başım, vay başım!»

Oqtay əllərini ova-ova qardaşına baxırdı. Tokayın alnındakı qızartı göz qırpımında böyüdü. Əvvəlcə findıq boyda, sonra da şişib qoz böyüklükdə oldu. Oqtay gözünü şişdən çəkmirdi. Qorxurdu ki, anası gələnə kimi o daha da böyüsün.

Tokay isə ağlaya-ağlaya deyirdi:

– Anama deyəcəyəm ki, səni gəzməyə aparmasın.

Qardaşı burnunun altında mızıldanırdı:

– Mənə nə? Özün vuruşdun da! Təqsir səndədir. Dedim ki, gəl anamıza kömək...

Elə bu vaxt qapının açarı cırıldadı. Oqtayın sözü yarımçıq qaldı.

DEPUTAT NƏNƏ

Kamalın atası da, anası da həkimdi, nənəsi isə tikiş kombinatında işləyirdi.

Hər gün axşam Kamal məktəbdən qayıdanda Hürriyyə nənə onu qarşılayar və evdə hələlik heç kim olmasa da bərkdən deyərdi:

– Yol verin, yol verin, kişi işdən gəlir, yorğundur. Ay kişi, bir de görək nə var, nə yox?

O, yaxınlaşıb nəvəsini soyundurmaq istərdi, Kamal isə:

– Dəymə, dəymə, özüm soyunacağam,—deyib paltosunun qollarını soyunmaq üçün yerində atılıb-düşərdi.

Sonra Kamal əllərini yuyub nahara oturardı. Hürriyyə nənə də onunla qabaq-qabağa əyləşib qəzet və ya jurnala baxar, arabir nəvəsilə söhbət də eləyərdi. Bu zaman nəvə ilə nənə arasında bəzən çox maraqlı söhbətlər olardı. Bir də görürdün ki, Kamal nənəsindən soruşdu:

– Nənə, heç bilirsən bizim sinfimizdə neçə Kamal var?—Nənəsi gözünü qarşısındakı qəzetdən çəkmədən «yox» deyə başını yırğalardı.

Kamal isə ağzı dolu olduğundan əlini yuxarı qaldırar, tikəsini tələsik udub deyərdi:

– Üçü bütün, ikisi də yarım.

Nənəsi gülərək gözünü qəzetdən çəkər, çeşməyinin üstündən Kamala baxıb soruşardı:

– Necə yəni ikisi də yarım?

– Üçü Kamaldır, biri Kamrandır, o birisi də Kamil...

Belə söhbətlərdən sonra nənəsi başını bulayar:

– Çörəyini ye, çörəyini ye,—deyərdi,—soyuyur, adam çörək yeyəndə danışmaz.

Kamal da dinməzcə oturub çörəyini yeyərdi.

Bir dəfə də Kamal məktəbdən çox həyəcanlı qayıtdı. Nənəsi nə qədər o tərəf-bu tərəfdən, dərsdən, müəllimdən söz saldısı, onun həyəcanının

səbəbini öyrənə bilmədi. Axşam Kamal yatağına uzandı, nənəsi də onun çarpayısının yanında oturub tikiş tikirdi.

Kamal dedi:

– Nənə, bilirsən mənim sinif yoldaşım Nadirin atası kimdir? Sovet İttifaqı Qəhrəmanı. Nənəsi isə kolxozda işləyir, özü də Sosialist Əməyi Qəhrəmanıdır. Sinfimizdə birinin atası deputatdır, birininki professordur, Raufun atası isə la... lau...

– Laureat!

– Lə, lau... laureatdır. Bircə mənimkilər heç bir şey deyil.

– Necə yəni heç bir şey deyil. Sənin atan müharibədə olub, onun iki ordeni, üç də medalı vardır. «Heç bir şey» niyə olur?!

– Nə bilim, mən demirəm ki, uşaqlar deyir də.

Nənə ancaq indi başa düşdü ki, bu gün Kamalın məktəbdən pərt qayıtmasının səbəbi nə imiş. Kamal atasının ordenlərini görmüşdü. Atasını həmişə bayramlarda öz orden və medallarını şkafdakı qutudan çıxarıb kostyumunun döşünə taxar və Stalinqradi müdafiə medalını göstərər, böyük adamla danışmış kimi Kamala deyərdi:

– Oğul, bax bunu görürsən, dünyada mənim üçün bundan əziz şey yoxdur.

Kamal, hətta bu medalın tarixini də bilirdi. Ancaq nə etsin ki, bütün bunları danışmaq mümkün deyildi.

Kamal bir dəfə, hətta istədi ki, bunu onlara danışsın. Ancaq uşaqlar əllərini yelləyib dedilər:

– Eh, bunlar çoxdan olub keçən şeylərdir. Müharibədə kim iştirak etməyib ki...

Bu sözlər Kamala çox bərk toxunmuşdu.

Axşam o, nənəsilə bu barədə söhbət etmək istədi. Amma fürsət düşmədi. Nənəsi kombinata iclasa tələsirdi. Kamal çarpayısının yanında məktəb formasını soyunurdu. Nənəsi isə masanın dalında oturub, tələsik qarşısındakı kağızları vərəqləyirdi. Kamal ona baxıb birdən dedi:

— Nənə, nə olaydı, sən də pilot və ya da laureat olaydın Sənin də şəklini qəzetlərə vuraydılar. Onda uşaqlarımıza deyərdim ki, bax, mənim də nənəm...

Hüriyyə nənə Kamalın sözünü yarımçıq kəsdi. Üzü ciddiləşdi:

— Kamal, sizin bu söhbətləriniz mənim heç xoşuma gəlmir. Məsəl var, deyərlər ki, atamla atandan danışınca, özümlə özündən danış. Bilin ki, pis sənət yoxdur. İstər pilot ol, istər həkim və ya toxucu ol, heç bir fərqi yoxdur. Namusla işləyən, öz sənətini sevən adam həmişə ad qazanacaq, yüksələcəkdir. Yoxsa ki, filankəsin atası professordur, filankəsinki laureatdır... Bu söhbətlər şagirdə yaraşan söhbət deyil, siz dərslinizi əla oxumağa çalışın.— Nənənin qaşları çatılmış, üzü qızarmışdı. O öz-özü ilə danışmış kimi əlavə etdi:—Gərək bir vaxt tapım gəlim Məryəm müəllimlə söhbət eləyim.

Nənəsinin sözündən Kamal yaman pərt oldu. Deməyə bir söz tapmadı. Dodaqaltı mızıldadı:

— Mən nə eləyim, uşaqlar deyir də.

Məryəm müəllimin tapşırığı ilə uşaqlar axırıncı dərstdən sonra pioner otağına yığışdılar. Müəllim II «A» sinfinin yarım il müddətində əldə etdiyi dərslər müvəffəqiyyətlərindən danışdı.

O, geridə qalan uşaqlar sırasında Kamalla yanaşı oturmuş Raufun da adını çəkdi. Həmişə özünü lovğa aparan, atasının alim, laureat olması ilə öyünən Rauf bu dəfə başını aşağı salmış, qulaqlarına kimi qızarmışdı.

Məryəm müəllim dedi ki, sinifdə ən qabaqda gedən şagirdlərdən biri də Kamaldır. Əgər Kamal dərslərində axıra kimi belə söylə çalışsa, yəqin ikinci sinfi tərifnamə ilə bitirəcək. Məryəm müəllim yaxınlaşıb əlini Kamalın çiyinə qoydu:

— Uşaqlar, biz Kamalı bu gün başqa bir münasibətlə də təbrik etməliyik,—dedi.—Xalqımız bu gün öz namuslu əmək qəhrəmanlarının namizədliyini irəli sürür. Deputatlığa namizəd göstərilənlər içərisində sizin

yaxşı tanıdığınız, sinfimizin bütün işlərində yaxından iştirak edən Hürriyyə xalanın da adı vardır,—Kamal qulaqlarına inana bilmədi.

Axı, bu barədə nənəsi evdə birçə kəlmə də olsa danışmamışdı. Yox, bu heç mümkün olan şey deyil. Hər gün məktəbdən qayıdan zaman «Ay kişi, nə var, nə yox»—deyə Kamalı qapının ağzında qarşılayan nənəni, görəsən, doğrudan deputat seçmək istəyirdilər?

Məryəm müəllim qəzeti uşaqlara göstərərək deyirdi:

— Görürsünüz, şəklini də qəzetə vurublar.

* * *

Kamal bu gün özünü evə tez yetirmək istəyirdi. O, yüyürə-yüyürə qəzet satılan budkaya sarı getdi. Qəzet alıb çantasına qoymaq istəyirdi ki, birdən daldan birisi ətəyini çəkdi. Çantasını yellədə-yellədə gedən Rauf onun yolunu kəsdi:

— Niyə məni gözləmədin? Nənən deputat olanda nə olar, yoxsa buna görə forslanmısan?

Kamal qızardı. Hürriyyə nənə də qəzetdən ona baxırdı. Kamala elə gəldi ki, o, Raufun dediyi sözlərə acıqlanmışdır. Kamal dartınıb ətəyini Raufun əlindən çıxarmağa çalışdı:

— Burax! Bir də belə sözlər danışsan Məryəm müəllimə deyəcəyəm.

Rauf dostunu tərs-tərs süzdü, sonra dönüb getdi. Tinə yetəndə uzaqdan çığırdı:

— De də! Sənin xəbərçi olmağın mən çoxdan bilirdim.

Kamal bir müddət dinməzcə durub yoldaşının arxasınca baxdı, sonra əlindəki qəzeti səliqə ilə büküb çantasına qoydu və qaça-qaça evlərinə getdi.

NƏHƏNG ƏLCƏKLİ, NƏHƏNG ADAM

Tərən dəhlizə çıxıb uzünü aynaya yapışdırdı. Ömründə bu qədər qar görməmişdi. Hər tərəf ağappaq idi. Ağacların budaqları qarın ağırlığından

yerə əyilmişdi. Səma gömgöydü. Bulud görünmürdü. Elə biləsən göyü yuyub təmizləmişdilər. Məhəççərə bir qarğa qondu, qarıldadı. Məhəccərin üstündəki qarı dimdiyi ilə eşələdi. Tər lan şüşəni taqqılatdı. Qarğa qanadlarını bir-birinə çırpıb uçdu. Ətrafda bir kimsə görünmürdü.

Tər lan dünən təyyarədə onunla yanaşı oturan qızı xatırladı. «Adı nə idi?» «Hə, Kəklik».

Onlar təyyarədə baş-başa verib pəncərədən aşağı baxırdılar. Birdən Kəklik soruşdu:

— Hara gedirsiniz?

— Təzə şəhərə.

— Çardaxlıya? Buy, mən də ora gedirəm.

— Tək gedirsən?

Tək niyə oluram, xalam təyyarədə işləyir. Odur hey, sənişinlərə jurnal-qəzet paylayan mənim xalamdır. Anam Çardaxlıda redaksiyada işləyir. Mən də nənəmin yanında qalırım. Qoca arvaddır, tək qoymaq olmaz. İndi məktəbdən buraxıblar. Gedirəm tətili anamın yanında keçirəm..

Təyyarə ağ buludun içərisinə girdi. Hər tərəf süd kimi ağappaq idi. Təyyarənin qanadları belə görünmürdü. Kəklik gözünü pəncərədən çəkdi:

— Çardaxlıda indi lopa-lopa qar yağır. Hər tərəf qardır. Yazı isə çox gözəl olur. İstirahət günləri anamla meşəyə həmərsin, böyürtkən yığmağa gedirdik. Anam deyirdi ki, şəhər salınmamışdan əvvəl meşəli dağlarda cürbəcür vəhşi heyvanlar varmış. Qabaqlar Çardaxlı balaca bir kənd imiş. İndi isə şəhərdir. Şəhərin kənarında bir göl var. Deyirlər, orda dəniz salacaqlar.

Tər lan küldü:

— Heç dənizi də salarlar?

Qabaqda oturmuş saqqallı kişi geri qanrılıb dedi:

— Dənizi salmazlar. Ancaq indi elə kəndlər, elə şəhərlər var ki, bu yerlərdə süni dənizlər yaradırlar. Bu dənizlərin suyu bizim boz səhralarımızı məhsuldar zəmilərə, yaşıl tarlalara çevirir.

Tərən kim bilə nə vaxta kimi beləcə burnunu soyuq şüşəyə dayayıb duracaqdı.

Birdən çiyinə toxunan əl onu xəyaldan ayırdı. Anası üzünü şüşəyə yaxınlaşdırıb əşiyi nəzərdən keçirdi:

— Deyəsən darıxırsan, geyin həyəətə düş, gör qış baba Çardaxlıya nə qədər qar gətirib.

Tərən paltosunu, papağını geyindi. Quşatanı cibinə basıb çölə çıxdı. Novdan, talvardan lülə-lülə buzlar sallanmışdı. Günün işığında bu lülələr çil-çıraq kimi alışıb-yanırdı. Qar canına su hopmuş qənd kimi dənəvərləşmişdi. Yuxarı budağa qonmuş qarğanın ayağı altından Tərən çiyinə bir lopa qar düşdü. Tərən başını qaldırdı, quşu nişan aldı. Ancaq qarğa qanadlarını çırpıb havaya qalxdı. Qərən üzünü çevirəndə yanında özü boyda bir oğlan gördü. Oğlan gülümsünərək.

— Azca gecikdin, — dedi.

Tərən quşun qonduğu budağa baxaraq əlini yellədi:

— Eh, qarğa idi, özüm vurmaq istəmədim, — dedi.

Küçə qapısı bağlı idi. Tərən oğlandan soruşdu:

— Bəs sən haradan gəldin?

Oğlan qonşu həyəətə baxan taxta çəpəri göstərib:

— Oradan, — dedi. Sonra qaça-qaça çəpərin yanına getdi. Albalı ağacının böyründəki taxtalardan birini yana çəkib əlavə etdi: — Bizim həyəətə gəlmək istəsən buradan keçə bilərsən.

— Beləliklə Tərən təzə şəhərdə özünə təzə dost tapdı. Bu dostun adı Altay idi. Özü də ikinci sinifdə oxuyurdu.

— Səhər ertə həyətinizdən maşınla gedən sən atandı? — deyə Altay soruşdu.

— Tərən çiyinlərini çəkdi

— Nə bilim, mən yatmışdım.

— Sən atan şəhərimizə yol çəkəcək, elə deyilmi? Özü də mühəndisdir.

Tərən təəccüblə soruşdu:

—Sən bunları haradan bilirsən?

— Bilirəm də, bax o dağı görürsən? — Tər lan oğlanın göstərdiyi səmtə baxdı.

— O zülləsi haça dağı deyirəm, onu partladıb yol salacaqlar. Görürsən, Asya xala pəncərələrə çalım-çarpaz kağız yapışdırıb. Bütün evlərə xəbər veriblər ki, dağı partladacaqlar, şüşələrə kağız yapışdırın, qırılmasın. Biz də, Asya xala da, hamı, hamı yapışdırıb.

Kimsə obiri həyətdən „Altay, Altay"—deyə çığırdı, — Anam çağırır, indi dədəmə yemək aparacağam, istəsən mənimlə gedək. O, tikintidə torpaqsoran qurğuda işləyir.

Səs yenə „Altay, Altay"—deyə təkrar etdi. Altay çəpərin taxtasını yana çəkib: — Gəlirəm, ana, bu dəqiqə gəlirəm, — dedi. — O, dəlikdən keçə-keçə Tərlana:— Hazırlaş, eşiyə çıx, gözlə, beş dəqiqədən sonra gedirik, — deyə əlavə etdi.

Tər lan quşatanı cibinə basıb küçəyə çıxdı. Bir az sonra Altay əlində səbət doqqazın qabaqında göründü. O, Tərlana əl elədi.

Qartəmizləyən maşınlar qarı səkilərin kənarına verdiyindən uşaqlar yolun ortası ilə gedirdilər. Bir-birinin ardınca gəlib keçən yekə yük maşınları sulu palçığı yolla gedənlərin üstünə sıçradırdı. Ancaq buna heç kim əhəmiyyət vermirdi.

Yolun kənarında böyük bir sahə hasara alınmışdı. Tərlangil hasarın açıq qapısından içəri keçən traktorun dalınca həyəətə girdilər. Böyük bir sahədə yerin altında tikinti işləri gedirdi. Nəhəng qaldırıcı kranlar xortumlarını göyə qaldırıb uğultu ilə o tərəf-bu tərəfə çönürdülər.

Tər lan dostunu dümsükləyib:

— Burda nə edirlər belə? — deyə soruşdu.

Altay maşınların qulaq batıran uğultusunda səsi eşidilsin deyə çığırdı:

—Traktor zavodu tikirlər.

— Bəs yerin altında niyə?

Böyürdəki maşının içərisində oturmuş şofer gülümsünərək:

—Yerin altında tikmirlər, zavodun özülünü bərkidirlər ki, sonra maşınların ağırlığına davam gətirsin.

Elə bu vaxt içi sement dolu iri bir yük maşını gəib qapıda durdu. Özünə yol açmaq üçün aramsız siqnal verməyə başladı. Tərlangilin böyründəki maşın irəli getdi. Uşaqlar da yüyürüb darvazadan eşiyə qaçdılar. Yol açıldı. Maşın uğultu ilə içəri keçdi, barının böyründə dar dəmir yolunda dayanmış platformaya yanaşdı. Şofer kabinadan başını çıxarıb o üz-bu üzə baxdı, sonra maşının qabaq hissəsi yavaş-yavaş yuxarı qalxdı. İçərisindəki sement axıb platformaya töküldü. Ətrafı duman kimi toz götürdü.

Uşaqlar üst-başlarını çırpa-çırpa barının böyrü ilə qaçıb getdilər. Bir az sonra enli kanalın içindən keçməli oldular. Kanalda torpaq işləri qurtarmışdı. Betonlaşmamış yerlərinə taxta armaturlar vurulmuşdu.

Bundan o tərəfə böyük bir sahə tikanlı məftillə əhatə edilmişdi. Altay məftillərə çatanda durdu. Əlindəki zənbili yerə qoyub, tikanlı məftilə baxdı. Sonra boynunu qaşırıb başını tərpetdi. Tərlandı da gəlib onun yanında dayandı:

— Nə olub ki, niyə durduq? —deyə soruşdu.

—İki gün bundan əvvəl burada bu məftillər yoxdu. Qanlı gölə kanalın üstündən kəsmə yolla gedib-gəlirdik. İndi gərək o tərənin dövrəsinə dolanaq.

— Dolanaq da!

— Di yaxşı, onda gəl qaçaq, görək kim-kimi ötcək,—bunu deyib Altay götürüldü. Məftilin yanı ilə gedən dar cığırla, dağ yollarına alışan qarapaça kimi elə çəld, sərrast qaçırdı ki, Tərlandı ona çata bilmirdi. O, tərəni burulanda ayaq saxlayıb arxasına baxdı. Tərlandı ondan çox dala qalmışdı.

Altay səbəti yerə qoyub dostunu gözləməyə başladı. Tərlandı tərlediyindən paltosunun yaxasını açmışdı. Papağının da qulaqları yellənirdi. O, tövşüyə-tövşüyə gəlib dostuna çatdı. Buradan şəhər ovuc içi kimi görünürdü. Hər yerdə qaldırıcı kranların göyə baxan uzun xortumu nəzərə çarpırdı. Uşaqlar tərənin döşündə dayanıb qırmızı, göy, boz

daşlardan tikilməkdə olan binalara baxırdılar. Tərən qabağı sütunlu binanı göstərib soruşdu:

— Ora nədir elə? Teatrdir?

— Hansı? O qırmızı daşdan olan evi deyirsən? Ora məktəb olacaq. Bu payızdan mən o məktəbə gedəcəyəm. Üç mərtəbəsi var. Bax, ordakı iri pəncərəni görürsən? Mən orada oxuyacağam. Özü də lap pəncərənin yanında oturacağam.

— Nədən bilirsən ki, orada oturacaqsan?

Altay gözünü qırmızı tufdan tikilmiş binadan ayırmadan əlini havada yellətdi:

— Eh, mən ora o qədər gedib baxmışam ki... Otaqların hamısını gəzmişəm. İndi içərisində rəngsazlar işləyir. O iri pəncərədən elektrik stansiyası lap yaxşı görünür. Kanala su gələndə çıxıb həmin pəncərədən baxacağam.

Tərən Altayın göstərdiyi pəncərəyə həsədlə baxıb dedi:

— Altay, məni də qoyarsan böyründə durub baxım?

— Niyə qoymuram. İkimiz də durub baxarıq. Atam deyir ki, stansiya qurtarandan sonra kanalın üstündən qırmızı lent çəkəcəklər. Tikintidə kim ən yaxşı işləyibsə o gəlib bu qırmızı lenti kəsəcək, elektrik stansiyası da işə düşəcək. Onda sən ikinci sinifdə, mən isə dördüncüdə oxuyacağam.

Uşaqlar tərənün döşündə durub qırmızı tufdan tikilən, qabağı sütunlu məktəb binasına heyran- heyran baxırdılar.

Altay zənbili qalldırıb dostuna dedi: —Gedək, gecikirik, atam gözləyir. Tərənün döşü ilə qalxdıqca qərribə bir uğultu eşidilirdi, uğultu getdikcə artırdı. Tərən ayaq saxlayıb soruşdu.

—O nədir elə uğuldayır?

—Çardaxlı çayıdır da. Qabaqdakı dikdiri çıxanda özün görəcəksən. Burada o, dərəyə töküldüyü üçün belə gurultu qoparır...

Tərənlangil tərənün döşü ilə qalxdıqca qabaqda ucalan başı qarlı İlanlı dağın qoşa zirvəsi də elə bil yuxarı qalxırdı. Uşaqlar yolayrıcına çatanda qərribə bir mənzərə açıldı: ucu-bucağı görünməyən düzlə sakit-sakit axan

Çardaxlı çayı İlahlı dağın ətəyindəki dərəyə tökülən yerdə kükrəyib daşır, dərə boyu çapa-çapa üzü aşağı can atır, sağ tərəfdə qabağını kəsən Sarı dağı ikiyə bölərək gözdən itirdi. Təpə döşündə dayanıb tamaşa edəndə adama elə gəlirdi ki, Çətindərənin sükutunu pozan Çardaxlı çayına Sarı dağın acığı tutub. O, yay kimi əyilən qaşlarını çataraq qəzəblə çaya baxır, sonra da nəhəng ağzını açıb Çardaxlını udur. İlanlı dağın ətəyində üç tərəfdən dağlar və təpələrlə əhatə olunan Çətindərə nəhəng bir hovuzla oxşayırdı. Həmin hovuzun bir tərəfi Qanlı gölə baxırdı.

Altay dərənin sol tərəfi ilə silsilə kimi uzanan təpələri göstərüb dedi:

—Bax, həmin təpənin o üzü Qanlı göldür. Atam orada dambada işləyir.

Hovuzla oxşar Çətindərənin içindən dar dəmir yolu keçirdi. Xəndəkdə bir neçə ekskavator işləyirdi. Alt tərəfdə işləyən ekskavatorun təknəsi nəhəng bir əlin ovucu kimi torparı qamarlayıb yuxarıya tökür, üstə duran ekskavator da təpə kimi yığılan torpağı təknəsinə doldurub platformaya boşaldırdı. Yuxarıda duran maşın aşağıdakına nisbətən kiçikdi. Ancaq o, elə cəld işləyirdi ki, aşağıdakı ekskavatorun təknəsi bir dəfə enib qalxanda o iki-üç dəfə hərlənir, özü də elə ahəngdar işləyirdi ki, adam elə hey dayanıb baxmaq istəyirdi. Zəncirdən sallanan təknə yüngül bir top kimi göyə qalxıb enirdi. Altay yuxarıda dayanan kiçik ekskavatoru göstərüb dedi:

—Qara Zeynalın maşınıdır. Görürsən neçə işləyir! Tikintidə ondan yaxşı işləyən yoxdur. Atam deyir ki, gündə altı-yeddi yüz kubmetr torpaq yükləyir. Bilirsən bu nə qədər eləyir? Lap çox, bax o təpəni görürsən, o böyüklükdə. Mən də böyüyəndə ekskavatorçu olacağam.

—İndi götürməzlər?

Altay dinmədi. Sonra papağını peysərinə itələyib qaşqabağını salladı.

—Getmişdim, götürmədilər.

—Niyə götürmədilər? Öyrənəndən sonra işləməyə nə var ki? Bu düyməni basacaqsan təknə aşağı düşəcək, o birini çəkəcəksən yuxarı qalxacaq. Burada çətin nə var ki?!.

—Deyirlər çətindir, hələ bacarmazsan. O gün getmişdim. Dedim: Zeynal dayı, nə olar məni də götür yanında işləyim. Dedi ki, yaxşı, gəl danışaq, görək torpağın təknəsini neçədən qaldırırsan?

—Deyəydin ki, elə havayı.

—Yox, elə demədim. Soruşdum ki, siz neçədən qaldırırsınız? Dedi: mən iki şahıdan, ancaq qoçaq oğlana oxşayırsan, sənə gərək bir manatdan nırx kəsək.

Elə bunu deyəndə ətrafda duran fəhlələr gülməkdən uğunub getdilər. Bildim ki, Qara Zeynal məni lağa qoyub, qaçıb getdim.

—Bəlkə elə doğru deyirmiş!

Altay köksünü ötürdü.

—Yox, lağa qoyurdu!

Uşaqlar danışa-danışa dəmir yolunu keçib, xəndəyə düşdülər. Altay qabaqda ucalan ikibaşlı Sarı dağın yarığını göstərərək dedi:

—Atam deyir ki, dağın iki başı arasındakı yarığı tutandan sonra Çardaxlı çayı kəməndə düşəcək, yatağını dəyişməli olacaq. —Altay ayağını yerə döyəcləyərək: —Bax, buraya, bu xəndəyə töküləcək. Burada Çardaxlı dənizi olacaq—o, xəndəkdəki bir çuxuru göstərərək əlavə etdi: —Kim bilir, bəlkə bu çuxurda qızıl balığın balaları üzəcək, biz də qayıqla gəlib tor atacaq, balıq tuqacağıq.

Tərən ətrafına göz gəzdirib: —hm...—dedi,—deməli, biz dənizin dibilə gəzirik. Şəhərdə yoldaşlarıma danışsam ki, Altayla Çardaxlı dənizinin dibində gəzirdik, heç kəs inanmayacaq.

Bu vaxt arxadan maşın siqnalı eşitdilər. Uşaqlar yoldan kənara çəkilib „QAZ-51" markalı maşına yol verdilər.

Əyninə meşin gödəkcə geyinmiş şofer uşaqlara çatanda maşını tormozlayıb, başını brezent pəncərədən çölə çıxartdı:

—Uşaqlar, bilmirsiniz buradan dambaya yol varmı?

Altay cəld yaxın gəlib, əlini sağa uzatdı:

—Bax, o təpənin böyründən dolanıb sağa dönərsiniz, həmin yol birbaşa dambaya gedir. Biz də elə ora gedirik.

Şofer böyründəki qapını açıb:—Elə isə minin, qoçaqlar,—dedi.

Altay və Tərən cəld maşına minib, arxa tərəfdəki skamyada oturdular.

Qabaqda sırayla düzülən təpələri keçəndən sonra Qanlı göl görüldü. Dambaya çatanda sürücü maşını saxlayıb uşaqları düşürdü.

Sahildən on-on beş metr aralı suyun içərisində yedək gəmisinə oxşar geniş göyərtəli bir gəmi durmuşdu. Gəmidən sahilə uzanan dar körpünün üstü ilə bir cüt enli boru uzanırdı. Uşaqlar əl-ələ tutub körpünün üstü ilə gəmiyə sarı getdilər. Göyərtədən maşınxanaya qalxan dəmir pillələrlə yuxarı çıxdılar. İçəridən qulaqbatırıcı uğultu gəlirdi. Elə biləsən, uca dağın başından böyük bir şəlalə axıb tökülürdü. Altay alçaq qapıya işarə edərək:—Atam burada işləyir,—dedi və qapını itələdi. İçəridə əyninə sıırıqlı kombinizon geyinmiş uca boylu, enli kürəkli bir kişi dayanmışdı. Onun arxası qapıya tərəf idi. İri çərçivəyə vurulmuş elektrik cihazlarını diqqətlə nəzərdən keçirdiyindən geriye dönmədən:—Kimdir?—deyə soruşdu. —Ata, bizik,—deyə Altay dilləndi. Qapıdan içəri girən külək Altayın atasının saçlarını dağıtdı.

—Oğul, qapını çək. Bu saat qurtarıram. Beş dəqiqə gözləyin,—deyib o, pəncərənin yanında uşaqlara yer göstərdi.

Aşağı göyərtə pəncərədən yaxşı görünürdü. Uşaqlar baş-başa verib çölə baxmağa başladılar. Göyərtədə dövrəsinə yoğun metal kəndir sarınmış çarxa oxşar bucurqad sürətlə fırlanırdı. Bucurqad hərəkətdə yekə çərçivələrə bərkidilmiş silindri hərəkətə gətirirdi. Silindrin altında su puçur-puçur qaynayıb ətrafa sıçrayırdı. Sahilə qoyulmuş iki maşın qabaqdakı dik qayalara on-on beş metr uzunluğunda iti su şırnağı vururdu. Sahilin torpağı suyun gücündən ovulub tökülürdü.

Altay atasına mane olmamaq üçün pıçıltı ilə dedi: —Uf, görürsən monitorlar necə işləyir! Bu ara Altayın atası işini qurtarıb uşaqlara tərəf döndü:

—Oğul, yeməyə nə gətirmisən?—deyə soruşdu, gözlərini qıyıb Tərlana baxdı.

Altay əlini dostunun çiyinə qoyub: —Bu, bizim qonşuluğumuza köçən mühəndisin oğludur,—dedi. Sonra pəncərədən eşiyə işarə edərək soruşdu:—Ata, yaza kimi o sahili uçurub Çardaxlı dənizini Qanlı gölə birləşdirəcəksiniz, elə deyilmi?

Altayın atası gülümsündü:

—Elədir, biz burada Qanlı gölün qayalıq sahilini uçurdacağıq, o tərəfdə də Çətindərədə Çardaxlı çayını kəməndə salacaqlar. Beləliklə, Çardaxlı dənizi yaranacaq.

Atası danışdıqca Altay hey dostuna baxaraq deyirdi:

—Hə, görürsən, gördün, yoxsa sən mənim dediklərimə inanmırdın?—deyə təkrar edirdi.

Tərlan gah sahildə uğultu qoparan monitorlara, gah da Çardaxlı dənizini yaradan bu hündür boylu, enli kürəkli adama heyran-heyran baxırdı.

Bu ara Altayın atası səbəti götürüb kayuta getdi. Uşaqlar da onun ardınca aşağı göyərtəyə düşdülər.

— Gəl biz də ora gedək. İndi atam torpaqsoran maşını keçirəcək.

Uşaqlar maşınxanaya açılan qapının kandarında durub başlarını içəri uzatdılar. Sahildən torpaqsoran qurğuya uzanan enli borular sən demə buradan gəlib keçirmiş. Altay dedi:

—Bax, torpaqsoran qurğu buna deyirlər.

Maşınxanada divara söykədilmiş bir cüt iri rezin ayaqqabı Tərlanın nəzərini hər şeydən artıq cəlb etdi. Görünür bu nəhəng bir adamın, bəlkə də divin ayaqqabıları idi. Ancaq Altayın atası əyilib ayaqqabını ayağına geyməyə başladı, sonra da əllərinə yekə rezin əlcəklər taxdı. Belə ayaqqabılarda və əlcəkdə o, çox qərribə görünürdü. Lap Tərlanın kinoda gördüyü "təpəgöz divə" oxşayırdı. O, bu geyimdə divardakı şkafa yaxınlaşdı. Şkafın qabağında yerə rezin ayaqaltı salınmışdı. Rezin ayaqaltının üstündə durub şkafın qapısını açdı, buradakı qaynaqları və dəstəkləri nəzərdən

keçirəndən sonra sükana bənzər dəstəyi asta-asta döndərdi. Onun hərəkətlərini izləyən Tərլan pıçılıtlı ilə dostundan soruşdu:

—Atan nə edir?

—Cərəyanı kəsir.

Dəstək dönən kimi uğultu kəsildi. Uşaqların ayaqları altında titrəyən döşəmənin də əsməsi dayandı.

—Bəs ayağına o ayaqqabıları niyə geyinib?

—Boy, bilmirsən?—O, şkafı göstərərək, — orada elə elektrik cərəyanı var ki, gözünü açıb-yumana kimi adamı külə döndərər. Rezin ayaqqabıdan, əlcəkdən isə keçmir.

Altayın atası əlcəkləri soyundu. Ayaqqabıları sıyırıb çıxaranda Tərլandan soruşdu:

—Oğul, neçənci sinifdə oxuyursan?

Tərլanın əvəzinə Altay cavab verdi:

—Ata, o, hələ oxumur. Bu ildən dərəcə gedəcək.

Onlar üstündə „maşınxana" yazılmış tikilidən çıxdılar. Yuxarı göyərtədəki kayuta qalxdılar. Bura ta divara söykənmiş ensiz çarpayının qabağında kiçik bir stol vardı. Altayın atası stolun üstünə qəzet döşədi. Mürəkkəb qabını və qələmi bir tərəfə çəkib, səbətdən çıxartdığı sarı buğda çörəyini, iki-üç baş soğanı stolun üstə qoydu. Sonra dəsmala bağlanmış kiçik qazançanı çıxartdı. Qapağını qaldırıb baxdı, ağzını marçıldıtdı: „Bəh- bəh, oğlum mənə nə dadlı, nə ləzzətli kələm dolması gətirib" deyə Altayı təriflədi. Kələm dolmasınının iyi doğrudan da çox xoş idi.

Tərլanın ağzı sulandı, boğazı qıcıqlandı. Yaman yemək istəyirdi. İndi ağlına gəldi ki, səhər ertə heç bir şey yeməyib, bircə stəkan süd içib, evdən də çoxdan çıxıb. Yəqin anası onun nigarançılığını çəkir. „Axı evdən çıxanda heç anama demədim" deyə fikirləşdi. „Yaman acığı tutacaq. Mən nə biləydim ki, Altayın atası belə uzaqda işləyir". Tərլan divardan asılmış saata baxdı. Qərribə saatdır, bıy gözləri də var. Divar saatında pişik üzü təsvir olunmuşdu. Saatın kəfkiri o tərəf-bu tərəfə yırğalandıqca pişiyin gözləridə o

üz-bu üzə çevrilirdi. Kiçik əqrəb ən iki rəqəmini bir azca ötüb keçmişdi. „Bir gör saat neçədir". Tər lan qızardı:

—Altay, bəs getmirik? deyə soruşdu.

—Bu saat, atam yeyib qurtarsın, qabları alıb gedək.

Altayın atası baş soğanları yumruğu ilə vurub əzir, soğanın çəhrayı qabığı partlayan kimi otağa göz açıışdıran, burnu göynədən bir qoxu yayılırdı. O, soğanı vaaq-varaq çıxarıb duza batırır və ağzına oyurdu. Elə iştahla yeyirdi ki!.. Heç gözləri də acışmırdı. Altayın atası indi Tərlana nağıllarda eşitdiyi igidləri xatırladırdı. O, dağları yerindən qoparan əhəng maşınları bir göz qırpımında dayandırır, ayağına nəhəng çəkmələr, əllərinə yekə əlcəklər geyinib gəzir, acı soğanı da elə yeyir ki, heç gözü də acışmır... Bu saat da nə yaman qabağa gedir, özü də lap Məstan pişiyə oxşayır. Yazıq Məstan, yəqin mənətsiz darıxır. Tər lan dəyirmi pəncərənin qabağında dayanıb Qanlı gölə baxa-baxa belə fikirləşirdi. Pəncərə hündür olduğundan yalnız uzaqlardakı qarlı dağlar və bir də boz səma görünürdü.

Altay qab-qacağı səbətə yığandan sonra uşaqlar getməyə hazırlaşdılar.

Altayın atası mıxçadan papağını götürüb dedi:

—Gedək, sizi ötürüm.

Soyuq külək qalxmışdı. Bayaqdan gölün üzü hamar idi, qara güzgünü xatırladırdı. İndi isə onun sinəsində minlərlə ağ yarıqlar vardı. Körpünü keçəndən sonra Altayın atası yanlarından ötən yük maşınlarından birini saxlayıb soruşdu:

—Ə, cavan oğlan, hara gedirsən?

— Şəhərə.

—Traktor zavodunun yanından ötməyəcəksən?

— Necə bəyəm, ötcəyəm.

—Onda bu uşaqları da apar. Zavodun yanında düşürərsən.

Oğlan kabinkanın qapısını açıb, uşaqları içəri buraxdı.

Tərlan lap onun böyrünü qırsıldı, Altay da qapı tərəfdə oturdu. Maşın yola d ş nd  Altayın atası papağıny götürüb yell tdi. Uşaqdar da maşın sahildəki tikilinin tinini d n n  kimi pəncərədən  l elədilər.

Redaktoru S. Məmmədova. Rəssamı A. Ələskərov.

Bədii redaktoru Ə. Məmmədov. Texniki redaktoru S. Həbibzadə

Korrektorları M. İsayeva, D. Məlikova.

Yığılmağa verilmiş 5/II-1974-cü il. Çapa imzalanmış 27/ V-1971- cü il. Kağız formatı 70x108, Kağız № 1. Fiziki ç./v. 5,25. Şərti ç./v. 7,35. Uçot nəşr. v. 4,9.

FQ 10048. Sifariş № 55/705. Tirajı 1400. Qiyməti 22 qəp.

Azərbaycan SSR Nazirlər Sovetinin Dövlət Nəşriyyat,

Poliqrafiya və Kitab Ticarəti İşləri Komitəsi.

“Gənclik” nəşriyyatı, Bakı, Hüsü Hacıyev küçəsi, 4.

Yığılıb .Qızıl Şərq" mətbəəsi, Bakı, Həzi Aslanov küçəsi, 80.

Çap olunub 26 Bakı komissarı adına mətbəə, Bakı, Əli Bayramov küçəsi, 3.